

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

BALKANLAR'DAKİ TÜRK EDEBİYATI YAYINLARINDA
ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATININ YERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ash TARHAN

Çanakkale – 2012

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

BALKANLAR'DAKİ TÜRK EDEBİYATI YAYINLARINDA ÇAĞDAŞ KOSOVA
TÜRK ÇOCUK EDEBİYATININ YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Aslı TARHAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aziz KILINÇ

Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir.

Proje No: 2010/115

Çanakkale – 2012

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi/Projesi olarak sunduğum “Balkanlar'daki Türk Edebiyatı Yayınlarında Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatının Yeri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Aslı TARHAN

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Aslı TARHAN'a ait "Balkanlar'daki Türk Edebiyatı Yayınlarında Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatının Yeri" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Aziz KILINÇ
(Danışman)

Doç. Dr. Çavuş ŞAHİN

Yrd. Doç. Zeynep ÇETİNKAYA EDİZER

Tez No :
Tez Savunma Tarihi :

O N A Y

Doç. Dr. Aziz KILINÇ
Enstitü Müdürü
.../.../2012

ÖZET

BALKANLAR'DAKİ TÜRK EDEBİYATI YAYINLARINDA ÇAĞDAŞ KOSOVA TÜRK ÇOCUK EDEBİYATI'NIN YERİ

Türk edebiyatı, Türklerin geniş coğrafyaya yayılan bir millet olmasından dolayı, zengin kollardan beslenen bir edebiyattır. Kuzeyden güneye, doğudan batıya bir çok farklı kültürün arasında varlığını sürdürebilen bir edebiyat olması, onun bu zenginlikleri edebi ürünler olarak yansıtabilen edebiyatçıların başarısından kaynaklanmaktadır. Balkan coğrafyasından beslenen Türk edebiyatı da böyle şekillenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kosova topraklarına hakim olmasıyla beraber Türk edebiyatı da Balkanlar'da gelişmeye başlamıştır.

Balkanlar, tarih boyunca siyasi ve sosyal hareketlilikler yaşayan bir coğrafya olması nedeniyle burada yaşayan insanlar kültürel değerleri ve yaşadıkları topraklar arasında sıkışıp kalmışlardır. Balkanlar'daki hakimiyetini kaybeden Osmanlı'nın ardından bu topraklarda kalan Balkan Türkleri bu zorlukları en yoğun şekilde yaşayanlardandır. Bölgede gelişen Türk edebiyatı alanındaki çalışmalar da, bu sıkıntılı dönemden etkilenerek durma noktasına gelmiştir. 1960'lı yıllarda Balkanlar'da yeniden canlanmaya başlayan Türk edebiyatı, ancak 1980'den sonra fark edilebilir bir yükselişe geçmiştir. Bu yükselişe birlikte özellikle Kosova'da çocuk edebiyatı alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Öyle ki, Kosova'da gelişen Türk çocuk edebiyatı, Türkiye'deki çalışmalarla karşılaştırılabilir seviyelere ulaşmıştır. Ancak, 1999 Kosova Savaşı sonrasında Türkçenin bu topraklarda varlığını sürdürebilmesi için mücadele etmek zorunda kalan, Kosova Türkleri ve Türkçe yeni bir yara daha almıştır. Bugün yaralarını sarmaya çalışan Kosova'da ve dolayısıyla Balkanlar'daki Türk edebiyatı alanında yapılan çalışmaların artması, kayıpların daha hızlı bir şekilde telafi edilebileceğinin sinyallerini vermektedir.

Bölgede yapılan edebiyat çalışmaları incelendiğinde, çocuk edebiyatının da göz ardı edilmediği, hatta en hızlı gelişmelerin yine bu alanda yaşandığı görülmektedir. Türk edebiyatının Kosova ve beraberinde Balkanlar'daki varlığını sürdürebilmesi için, onun çocuklara hissettirilebilmesi, yaşattırılabilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Balkanlar'daki Türk edebiyatı, adı tanıdık ama yabancılaşmış bir milletin edebiyatı olma

tehlikesi yaşayacaktır. Bu sebeple, Balkanlar'daki Türk ocuk edebiyatı alanında yapılacak her çalışma, atılan her adım Balkan Türklerinin kültürel kimliklerini yitirmemeleri için gereklilik niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Kosova, Türk Edebiyatı, ocuk Edebiyatı.

ABSTRACT

PLACE OF CONTEMPORARY LITERATURE OF TURKISH KOSOVO CHILDREN ON TURKISH LITERATURE ON BALKANS

Turkish literature is fed by rich branches because the Turk's spread on a wide geographical area across the nation. The reason why the Turkish literature still exist between the existence of a very different culture from north to South and east to west, as it reflects the richness of literary writers stems from their success. Turkish literature fed from the Balkan region was shaped like that. Turkish literature also began to develop together with The Ottoman Empire dominated on Kosovo's land.

Because of the political and social activities throughout the history, the people who lived here was stucked between the land they lived. The Balkan Turks who stayed after the Ottoman lost its dominance in the Balkans, had to fight with big difficulties. Turkish literature on the field of development studies in the region influenced by the downturn has come to a standstill. The revival of the Turkish literature began in the Balkans in the 1960s, but has started to rise after 1980 can be realized. Significant improvements had also experienced especially in children's literature at Kosova with this rise. So that Kosovo's also growing Turkish children's literature has reached levels comparable to work in Turkey. However, after the 1999 Kosovo War, the Kosova Turks had to struggle for existing the Turkish literature on this land and come to a standstill. Increase of the studies on Turkish literature at Balkans and trying to fix their injuries today gives signal to compensate their losses in a faster way.

The fastest development has seen on the children's literature when an observation had done on the area. Turkish literature have to make understand and keep alive on children to continue its presence on Kosova and Balkans. Otherwise, Turkish literature in the Balkans will become an alienated nation literature with a familiar name. Therefore every studies every steps done on children's literature on Balkans will be necessary to Balkan Turk for not to forget their culturel identity.

Keywords: Balkans, Kosovo, Turkish Literature, Children's Literature.

ÖNSÖZ

İnsan topluluklarının bir arada yaşaması, birlikte hareket edebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için değerler önemlidir. Ortak milli, maddi ve manevi değerleri benimsemiş olmak, olay ve olgular karşısında aynı derecede duyarlılık ve hassasiyet gösterebilmek, ancak ortak geçmişe sahip ve gelecekte de birliktelik inancı olan toplulukların kabiliyetidir. İnsan ilişkilerinde ve birlikte hareket edebilmede önemli olan değerlerin oluşmasında, devamlılığını sağlayabilmesinde ve kazandırılmasında ise edebiyatın etkili bir unsur olduğu görülmektedir. Bu bağlamda grup ve toplumların varlığını sürdürebilmesi adına gerekliliği öne çıkan değer eğitiminin, edebiyattan yararlanarak gerçekleştirilebileceği dikkat çekiyor.

Kültür mirasımızı devam ettirecek olan Balkanlar'daki Türk çocuklarına yönelik edebiyat ürünlerinin tespit edilmesi ve bu alandaki eksikliklerin belirlenerek bu doğrultuda öneriler geliştirmesi, Balkanlar'da yüzyıllardır yaşayan Türk kimliğinin varlığı açısından önemlidir.

Günümüzde, Balkanlar'daki Türk çocuk edebiyatı alanında bölgelere veya türlere göre sınırlandırılmış bilimsel çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Bu alanda yapılacak her çalışma, Balkanlar'da yüzyıllardır ayakta kalmayı başarmış olan Türk dili ve edebiyatının geleceği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma sonucunda da Balkanlar'daki Türk çocuk edebiyatı alanında yapılacak çalışmalara ışık tutabilecek Kosova'daki Türk Çocuk Edebiyatı ile ilgili kaynak oluşturmaya çalıştık.

Dört ana bölümden ve alt başlıklarından meydana gelen çalışmanın birinci bölümünde problem durumuna ve alt problemlere yer verilerek, araştırmanın amacı önemi ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kavramsal çerçeve çizilerek; sosyal kimlik, kültür, kültürel asimilasyon, kültürel miras, çocuğa görelilik, kişilik gelişimi ve edebiyat ilişkisi kavramları açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde, araştırmanın yöntemine yer verilerek, araştırma modeline, evren ve örneklemin seçimi ile veri toplama teknikleri ve çözümlemesine değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise yapılan araştırmalarla elde edilen bulgular ışığında; öncelikle Balkan coğrafyası ve Türkler'in bu topraklara yerleşme sürecinden bahsedilmiştir. Daha

sonra Balkanlar'da Türk edebiyatı alanındaki gelişmelere yer verilerek, Çağdaş Türk Edebiyatı'nın Balkan ülkelerindeki durumu üzerinde durulmuştur. Osmanlı Devleti döneminde ve sonrasında Kosova'nın durumu hakkında bilgiler verilerek, Kosova'daki Türkler ve Türkçe'nin Kosova'daki Türk varlığı açısından önemine yer verilmiştir. Daha sonra Kosova Türk Edebiyatı ele alınarak, Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatı ve çocuk edebiyatının türlere göre gösterdiği gelişmeler hakkında detaylara değinilmiştir.

Beşinci ve son bölümde, bu araştırmayla varılan sonuçlar nedenleriyle birlikte ortaya konularak, bu sonuçlar doğrultusunda gerekliliği düşünülen öneriler üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında beni cesaretlendiren ve çalışmam süresince desteğini hiç esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Aziz KILINÇ'a ve tez süreci boyunca, bana sabırla destek olan aileme gösterdikleri anlayış için teşekkür ederim.

Aslı TARHAN

Çanakkale, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırma Problemi.....	3
1.2.1. Alt Problemler.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar.....	4

İKİNCİ BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
2.1. Sosyal Kimlik.....	6
2.2. Kültür.....	6
2.3. Kültürel Asimilasyon.....	7
2.4. Kültürel Miras.....	7
2.5. Çocuğa Görelik.....	8
2.6. Kişilik Gelişimi ve Edebiyat İlişkisi.....	9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	10
3.1. Araştırma Modeli.....	10
3.2. Çalışma Evreni ve Örnekleme.....	10
3.3. Verilerin Toplanması.....	11
3.4. Verilerin Çözülmesi ve Analizi.....	12

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	12
4.1. Balkanlar ve Çağdaş Türk Edebiyatının Balkanlar'daki Durumu.....	12
4.1.1. Balkan Coğrafyası ve Önemi.....	12
4.1.2. Türkler'in Balkanlar'a Yerleşmesi.....	16
4.1.3. Balkanlar'da Türk Edebiyatı Alanındaki Gelişmeler.....	19

4.1.4. Balkanlar'da Çağdaş Türk Edebiyatı.....	28
4.1.4.1. Bulgaristan.....	29
4.1.4.2. Yunanistan.....	31
4.1.4.3. Makedonya.....	31
4.1.4.4. Romanya.....	31
4.1.4.5. Kosova.....	32
4.1.5. Balkanlar'da Türk Çocuk Edebiyatı.....	32
4.2. Kosova ve Kosova'daki Türkler.....	35
4.2.1. Kosova'nın Coğrafik Özellikleri ve Önemi.....	35
4.2.2. Kosova'nın Tarihçesi.....	37
4.2.3. Osmanlı Döneminde Kosova	39
4.2.3.1. I. Kosova Savaşı.....	40
4.2.3.2. Kosova Savaşı ve Etkisi.....	41
4.2.4. Osmanlı Dönemi Sonrasında Kosova.....	42
4.2.4.1. Yugoslavya'nın Dağılmasının Ardından Kosova Türkleri.....	42
4.2.4.2. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı.....	44
4.2.4.3. Resmî Diller ve Konuşulan Diller.....	45
4.2.4.4. Türkçe'nin Kosova'da Yasallaşma Süreci.....	47
4.2.4.5. Kosova'da Türkçe Eğitim.....	49
4.2.4.6. Kosova'daki Türk Kültür ve Sanat Dernekleri.....	52
4.3. Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatının Gelişimi.....	53
4.3.1. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı.....	53
4.3.2. Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatı.....	69
4.3.2.1. Kosova'da Türk Çocuk Şiiri.....	71
4.3.2.2. Kosova'da Türk Çocuk Hikayesi.....	71
4.3.2.3. Çocuklara Yönelik Hazırlanan Süreli Yayınlar.....	72
4.3.3. Kosova'da Yayınlanan Çocuk Kitapları.....	75
4.3.4. Kosova Türk Çocuk Edebiyatı'nda Halk Edebiyatı'nın Yeri.....	82

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ ÖNERİLER VE TARTIŞMA

5.1. Sonuçlar.....	84
5.2. Öneriler.....	86
5.3. Tartışma.....	87

KAYNAKÇA.....	89
---------------	----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASAM	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
c.	Cilt
çev.	Çeviren
der.	Derleyen
HAK	Harp Akademileri
İLESAM	Türkiye İlim Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği
nu.	Numara
KDTP	Kosova Türk Demokrat Partisi
KFOR	Kosova Force
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KSOB	Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi
NATO	North Atlantic Treaty Organization: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OBİV	Ortadoğu ve Balkanlar İncelemeleri Vakfı
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TDB	Türk Demokratik Birliği
THP	Türk Halk Partisi
UNMIK	United Nations Mission in Kosova: Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Türklerin Balkanlar'a hakimiyeti Kosova Meydan Savaşı (1389) sonrasında Kosova'nın Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine dahil edilmesiyle, XIV. yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Balkanlarda Türk edebiyatı da bu tarihten sonra başlar. XIV. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal alanda da önemli olduğu bir dönemdir. Bu dönem, edebiyatta da önemlidir. Bu dönemde Balkanlar kendilerini Anadolu'da gelişip-yeniden şekillenen Türk edebiyatının içinde bulmuştur (Kaya 1986). Osmanlı sonrası Balkan Türk edebiyatının, Türkçe ve Türk edebiyatıyla bağı kopunca çağlar boyu süren kültür hayatı tahribata uğramış, bundan kültür ve sanat faaliyetleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu çerçevede, Türk dünyası, Balkanlar'da bu dönemde sancılı problemlerle bir edebi geleneğe sahip olmuştur. 1960 yılından sonra kendi içinde bir canlılık kazansa da geniş çevrelere sesini duyurabilmesi 1980 yılından sonra olmuştur (Sağlam 1996).

1990'lı yıllara gelindiğinde, Kosova'da yaşayan Türklerin önceden gösterdiği gelişmelerde gerilemelerin olduğunu ve siyasî etmenler nedeniyle Makedonya Türkleri ile aralarındaki bağın kopması sonucunda bölgedeki Türk bütünlüğünün bozulduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Günümüzdeki bağımsız Kosova'ya bakıldığında ise, geçmişte Türkler tarafından dile getirilen isteklerin gerçekleşmeye başladığı, en azından ana dilleri Türkçe konusunda ve Türklük hakları konusunda iyileştirmelerin gerçekleştiği görülmektedir. "Kosova Türkleri şimdi Türklük duygusunu ve bilincini içinde gizlemeden dile getiriyor." (Recepoglu 2002: 86).

1.1. Problem Durumu

Balkanlar'da Türkler, ana dilleri Türkçe'yi bütün olumsuzluklara rağmen Türk kimlikleriyle birlikte korumuşlardır. Bu nedenle Balkanlar'daki Türk edebiyatının her yönüyle incelenmesi gerekmektedir. Balkanlar'da yıllarca okullarda Türkçe okutulmaması gazete, dergi ve kitapların yayınlanmaması bu bölgedeki Türkler'i ana dilden uzaklaştırmış Türkçe düşünüp Türkçe yaratmak olanaklarını azaltmıştır.

Balkan toprakları Türk edebiyatı için aynı zamanda bir kaynak yurt niteliği de taşımaktadır. Edebiyatımızda önemli yeri olan Yahya Kemal Beyatlı, Necâti Cumalı, Enver Ziya Karal, Nâzım Hikmet Ran gibi daha birçok edebiyatçımızın bu topraklarda yetiştiği elbette göz ardı edilemez. Türk kültürü için önemli olan bu kaynağı günümüzde de canlı tutabilmek adına, edebiyatımızı bulunduğu noktadan daha ileriye taşıyacak aydın bir nesle ihtiyaç vardır. Kosova'da Türk edebiyatı çatısı altında yapılan çalışmalara bakıldığında verilen emeğin, edebiyata ilgili bu aydın neslin zorla değil, gönüllü olarak yetiştirilmesine önemli katkı sağladığı görülmektedir.

Bugün Kosova'da kendi varlığını Türkçe eğitimi ile ayakta tutan Türkler, Türkçe'yi sadece konuşma dili olarak değil yazı dili olarak da yaşatmaya devam etmektedirler. Ancak, son yıllarda az sayıda yetişen yazar ve şairler ile birlikte edebi alanda doyurucu sayıda nitelikli eserlerin verilmemesi asıl sıkıntının kaynağıdır. Son yıllarda az sayıda şairin yetiştiği görülmektedir. Bu bölgede dönem dönem çeşitli durumlar karşısında mücadele veren Türkler, 1999 Kosova Savaşı'ndan sonra da söz konusu durumla karşı karşıya gelmiş, son yıllarda Türk dilinin resmiyeti konusunda olduğu gibi birçok konuda mücadele vermek zorunda kalmıştır. Edebi alanda bu konuların ele alındığı görülür. Bu bağlamda şiir türünde ürün verildiği diğer türlerde ise bu konuların işlenmediği ve kayda değer herhangi bir varlık gösterilmediği dikkat çeker. Ancak Kosova'da edebiyat geleneklerimizi sürdürebilmek için bölgede sürdürülen Türkçe eğitimle her zorluğun üstesinden gelinebileceğine inanılmaktadır (Brina 2006: 9).

Yazı dili ister istemez eğitimin ötesinde bir birikime, bir geleneğe yaslanmak zorundadır. Kuşkusuz Balkanlar'ın yakın döneminde böylesine bir birikimden de söz edilemez. Bunlara eklenmesi gereken çok önemli bir başka faktör de bu yörede istinasız bütün ülkelerde sanat ve edebiyat faaliyetlerinin yükünü çeken unsurun öğretmenler olmasıdır. Bütün dünyası çocuk olan bu meslek mensupları doğaldır ki sanat faaliyetlerinde de gündelik hayatlarının bu en önemli objesini, yani çocuğu yazdıklarının merkezine koyacaklardır. Balkanlar'da Türkçe çocuk edebiyatından söz etmek, bu yöredeki Türk edebiyatından söz etmek anlamına gelmektedir (İsen 2008: 39).

Hızla globalleşen dünyada, milli, evrensel değerlere ve değer kültürüne önem verilmediği takdirde çağdaşlaşma ve toplumsal kimliğimizi koruma olanağımız ortadan kalkacaktır. Değişen ve yok olmaya doğru giden değerlerimizi korumak, Türkiye dışında da Türk kimliği ile varlık gösterebilmek adına sahip olunan maddi ve manevi kültür mirasımızı gelecek kuşaklara aktarmanın önemi üzerinde durulmalıdır. Milli bir bilinç

oluşturmada ve kültürel değerleri korumada en etkili yol ise edebi eserlerden yararlanmaktır.

1.2. Araştırma Problemi

Balkanlar'daki Türk Edebiyatı yayınlarda Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın yeri ve önemi nedir?

1.2.1. Alt problemler

1. Türklerin ve Çağdaş Türk Edebiyatının Balkanlar'daki durumu nedir?
2. Kosova ve Kosova'daki Türklerin durumu geçmişten günümüze kadar nasıl şekillenmiştir?
3. Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı ve çocuk edebiyatının gelişim süreci nasıl olmuştur?

1.3. Araştırmanın Amacı

Edebiyat alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde, en az Türkiye'deki kadar üzerinde durulması gereken Türkiye dışında gelişen Türk edebiyatlarının ihmal edilerek, gereken ilgiyi görmediği sonucu çıkmaktadır. Özellikle de günümüzde Balkanlar'da Türk edebiyatı denilince ilk akla gelen Türk çocuk edebiyatı alanındaki çalışmaların Türkiye tarafından takip edilip desteklenmesinin önemi vurgulanmakta ve talep edilmektedir. Bu beklenti ve taleplerin doğru değerlendirilebilmesi için bu alanın doğru bir şekilde irdelenmesi ve çözümlenmesi gerekir. Bu sebeple bir başlangıç noktası belirleyerek, irdelenecek kaynak ve kişilerin tanıtılması bu alandaki çalışmalara öncülük edilmesi gereklilidir.

Balkan ülkeleri arasında Kosova, Türkiye'yi yakından ilgilendirmektedir. Balkanlar'ın kapılarını Osmanlı ordularına açarak sınırlarına ilk dahil olan ülkelere birisi olan Kosova'da bugün de çok sayıda Türk yaşamaktadır. Bu nedenle Kosova'da olup bitenler Türkiye'yi, Türk Milleti'ni yakından ilgilendirmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, Balkanlar'daki Çağdaş Türk Edebiyatı çerçevesinde Kosova Türk Çocuk Edebiyatı örneği incelenerek, bu alandaki gelişmelerin ortaya konulması, hizmet eden edebiyatçılar ve yayınlarının tespit edilmesi ve türlere göre

dağılımlarının belirlenmesi sonucunda, Balkanlar'daki Çağdaş Türk Edebiyatı içerisinde Kosova'da gelişen Türk çocuk edebiyatına ait özele indirgenmiş bir kaynak oluşturabilmektedir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Çocukluk dönemi her bireyin geçmesi gereken bir süreçtir ve yetişkinlik sürecinden farklı özelliklere sahiptir. Dolayısıyla bu dönemi yaşayan çocuk olarak nitelendirilen bireylerin de farklı özelliklere sahip olduğu görülür. Bu süreç her bireyin geçmesi gereken bir aşama olduğundan önemli, özel ve dikkate değerdir.

Edebiyatın işlevleri arasında milli ve evrensel değerleri aktararak bireylerin kişilik ve ahlaki gelişimlerine olumlu yönde etki etmektedir. Günümüzde yaşamımızı etkileyen birçok sorunun temelinde inildiğinde değer yoksunluğunun olduğu görülecektir. Örneğin iklim değişikliklerine bakıldığında insanların duyarsızlığı; daha da özele inildiğinde toplumdaki birçok olumsuz davranış gözlemlendiğinde de insanların temel değerlerden yoksun oluşu ile karşılaşılacaktır. Bir sorunu tespit etmek varlığını kabullenmek iyileştirme için yeterli değildir. O sorunun üzerine gitmek ve çözmek gerekir. Bunu yaparken de bütünün her bir parçasına aynı önemin verilmesi şarttır. Türkiye dışında yaşayan, özellikle de Balkan Türklerinin asimilasyonuna karşı günümüzde önemli bir yere sahip olan Çağdaş Kosova Türk çocuk edebiyatı üzerinde durmak ve mevcut sorunları, eksiklikleri ortaya koyarak gerekli müdahaleleri geciktirmemek Türk Edebiyatı'nın geleceği açısından da önemlidir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Balkanlar'da Türk nüfusunun yoğun-olarak bulunduğu Kosova'da gelişen Türk çocuk edebiyatı alanında, 1940 yılından günümüze kadar geçen sürede hikaye, şiir, dergi ve halk edebiyatı ürünleri çerçevesindeki yayınlar ve kaydedilen gelişmeler ile sınırlı tutulmuştur.

1.6. Tanımlar

Çocuk: Genellikle, bedensel ve zihinsel gelişim bakımından insanoğlunun 0-16 yaş grubuna çocuk denildiği bilinmektedir. Ancak, bu sınırlamanın her zaman ve her şartta geçerli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Nitekim, bazı bilim adamları, 0-14 yaş

grubunu çocukluk dönemi olarak almaktadırlar... Çocuk; iki yaşından ergenlik çağına kadar büyüme dönemi içinde bulunan insan yavrusu, henüz ergenlik dönemine erişmemiş kız ve erkek olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun fiziksel gelişimi ile zihinsel gelişimi çoğu zaman aynı seviyede olmayabilir. Gelişim sürecinin bazı temel dönüm noktalarından hareketle, kimi araştırmacılar çocukluk dönemini, çocukluk ve erken gençlik çağları olmak üzere iki döneme ayırmaktadır.” (Yalçın 2005: 13).

Çocuk Edebiyatı: “Çocuğun hayal dünyasına hitap eden, üstün nitelikleri olan, estetik bir boyut taşıyan, kelime hazinesine uygun, anadilini geliştirebilecek özellikte, ulusal ve evrensel değerleri içeren psikososyal gelişimine katkı sağlayan severek dinlediği, okuduğu zevk aldığı yazılı ve sözlü edebiyat mahsullerini çocuk edebiyatı içerisinde değerlendirilebilir” (Karatay 2007; Gürel, Temizyürek, Sahbaz 2007: 20).

Çocuk Edebiyatı,erken çocukluk döneminden başlayıp ergenlik dönemini de kapsayan bir yaşam evresinde, çocukların dil gelişimi ve anlama düzeylerine uygun olarak duygu ve düşünce dünyalarını sanatsal niteliği olan dilsel ve görsel iletilerle zenginleştirilen,beğeni düzeylerini yükselten ürünlerin genel adı (Sever 2008: 9).

Değer: “Ahlaki davranış konusunda değer, bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken başvurduğu bir kriter” (Güngör, 1998: 28). Bireyin toplum içerisindeki konumunun belirlenmesinde, başkalarıyla etkili iletişime geçmesinde ve sosyal konumunun belirlenmesi için uygun ortamın hazırlanmasında sahip olduğu değerler etkindir (Yazıcı, 2006: 5).

Bireyi ve toplumu tanıma ve tanımlamada kullanılan, davranışları yönlendiren, birey ve toplum açısından varlık ve devamlılık sağlayan ölçütlere değer denilmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007: 80). Değer; istenilen, ilgi ve ihtiyaç duyulan bir şey olup aynı zamanda olması gerekeni ifade eden bir kavram olarak da ifade edilir (Bölçay, 2007: 60).

Değer Eğitimi: “Değer eğitimi manevi, ahlaki, sosyal ve kültürel eğitim; kişisel ve sosyal eğitim; dini eğitim; çok kültürcü, ırkçılık karşıtı eğitim; program ötesi temalar, özellikle vatandaşlık, çevre ve sağlık; manevi özen; okul etiği; programa ek etkinlikler; geniş toplum bağlantıları; ortak ibadet, toplantı; öğrenen bir topluluk olarak okul yaşamı gibi ortak program deneyimlerinin bir sınıflamasını yapabilmek için yeni bir şemsiye terimidir” (Slater 2002; akt: Keskin 2008).

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Kimlik

Sosyal kimlik, "bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ilişkin bilgisinden ve bu üyeliğe yüklediği değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçasıdır" (Tajfel, 1982: 2).

Birçok sosyal psikoloji araştırmasının, bireyler arasında ki sözsüz iletişim, gruplarda karar alma, küçük-grup dinamikleri, uyum ve sosyal etki gibi konuları ele alıyor olması şaşırtıcı değildir. Çünkü psikoloji, insan davranışının, diğerlerinin varlığından etkilenişini sorguladığı düzeyde toplumsaldır (Hogg ve Abrams, 1988: 7). Değerler, tutumlar, görüşler, inançlar ve bunların değişimi, kalıp yargılar ve sosyal göstergeler sosyal psikolojiktir. Çünkü insanları diğer insanlara, olaylara ve nesnelere yöneltir; diğerleri olmaksızın, bunların varlığından söz etmek mümkün değildir. Tüm bunlar, kişilerarası iletişim sonucunda bireyin zihninde yaşam bulur ve diğerlerinin "düşlenen" varlığıyla gelişir (Hogg ve Abrams, 1988: 8).

Bir toplum içinde yaşayan bir insanın kimliklerinde biri ya da diğerleri eğer yaşamak olarak veya aidiyet olarak sürüyorsa, insanın kişilik boyutlarından biri ya da bazıları oluşmuş demektir. Biri ya da bazıları diyoruz; çünkü bir insanın kişiliği birçok kimlikten oluşmaktadır. Kimlikle kişiliğin hiçbir zaman birbirleriyle karıştırılmayacağını, birbirinin yerine hiçbir zaman geçemeyeceğini belirtmemiz gerekir. Bu iki kavramı birbirine karıştırmak, fotoğrafla gerçeği birbirine karıştırmak demektir. Kimlik öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik gösterir. Psikolojide ise kimlik, benlik ve kişilik ile birlikte ele alınmalı, çözümlenmeli ve öyle tanımlanmalıdır (Ergun, 2000: 9-43).

2.2. Kültür

Cemil Meriç (1986:9)'a göre kültür, kaypak bir kavramdır. Tahlil edemezsiniz, çünkü unsurları sonsuz. Tasvir edemezsiniz çünkü bir yerde durmaz. Manasını kelimelerle belirtmeye

kalktınız mı, elinizde havayı tutmuş gibi olursunuz. Bakarsınız ki, her yerde hava var, ama avuçlarınız bomboş.

Kültür; dili, mûsikiyi, mimâriyi, dağı, taşı her şeyden önce insanı işlemek, bunları ulaşılabilecekleri en yüksek, en güzel, en ince noktaya kadar ulaştırmaktır(Kaplan,1976:67).

Kültür, bir toplumu diğerinden ayırmaya yarayan; onun özelliğini temsil eden bir işâret gibidir. Onun için kültür birliği, ırk birliğinden, hudut birliğinden daha önemli bir özellik taşır (Topçuoğlu,1975:88). Bir milletin kültürü varsa o millet vardır, eğer kültür yoksa veya özünü yitirmişse o toplum kimlik değiştirir.

Bir neslin mirasını yeniden kendisine mal edemediği toplumlarda medeniyet aniden ölür. Medeniyet hayatını eğitime borçludur (Durant,1978:141). Mevcut bilgi ve teknikler yeni nesillere aktarılmayıp her nesil her şeyi yeniden keşfedecek olsa o zaman hiçbir gelişme olmazdı. Şu halde kültür ve medeniyet bir birikimdir.

2.3. Kültürel Asimilasyon

Kültürel asimilasyon süreci kendiliğinden, raslantısal bir süreç olarak ezen ulus ile ezilen ulus kültürünün bir yakınlaşması değil, birinin diğerinin kültürü üzerinde denetim kurup, zaman zaman zorla kültürleme (trans-culturlatian) yöntemleri geliştirirler. Ulusal baskının yasallaştırılmış, organize edilmiş, hakim ulusun sembolik değerleriyle donatılmış kurumlar olarak eğitim kurumlarına asimilasyoncu işlevler kazandırılarak bir araç olarak yararlanılır. Ezilen ulusun adı, toprağının adı, dilinin adı, yasaklaştırılır. Eğitim kurumlarında hakim sömürgeci milli semboller kullanılır. Buna sembolik düzeyde asimilasyon denir. En önemli asimilasyon süreci budur. Çünkü ezilen ulusun özkimliği alınır, tüm bu sembolik düzeydeki inkar sonucunda birey ezen ulusun kimliğini üzerinde taşımak zorundadır.(Aydın, 1974: 50).

2.4. Kültürel Miras

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması ve Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi sözleşmeleri, küresel karşısında savunmasız kalmış yerelin ve ulusalın kendi bağlamlarında korunması ve kültürel ifade çeşitliliği için önemli bir kaynak olarak kullanılmasını hedeflemektedir. Bunu yapmak için de toplumsal bilinç, eğitim ve katılımı öngörmektedir. Genç kuşakların kültür konusunda daha duyarlı ve korumacı

refleksler oluşturması ve bu kapsamda oluşacak farkındalıkların kültür endüstrisine aktarılarak çeşitliliğinin korunmasına katkı sağlanacağı vurgulanır (Oğuz 2009: 12).

2.5. Çocuğa Görelilik

ocuk edebiyatı çocuğun geleceğini aydınlatan, yaşama bakışını değiştiren, yaşamın dilini öğreten bir yapıya sahip olmalıdır. Bir edebi eserin çocuğa göre olması, çocuğun dünyasına ters düşmeyen bir nitelik taşması demektir.

Çocuğa görelilik ilkesine göre oluşturulmuş nitelikli ocuk kitaplarının kazanım sağladığı davranışlar (Sever, 2008; 61-62);

- Çocukların kavramsal gelişimini destekler; somut ve soyut kavramları öğrenmelerini kolaylaştırır.
- Resimli kitaplar, çocuğun belleğinde kavramların imgelerini oluşturur; kavramların görsel imgeleriyle çocuğun belleğine yerleşmesine olanak sağlar. Çocukların duyu algılarını geliştirir.
- Söyleyiş ilkelerine uygun olarak okunan metinlerin çocuklar tarafından dinlenilmesi, onlara, ses ve sözcüklerin doğru boğumlandırılmasına yönelik bir deneyim kazandırır.
- Çocukların, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini geliştirir.
- Çocukların dil bilinci ve duyarlığı kazanmasına yardımcı olur.
- Çocukların, nesnelere sınıflandırma, gruplandırma; kavram oluşturma, anımsama, dikkat etme, düşünme gibi bilişsel süreçlerini işletir.
- Çocukların dş kurma becerilerini geliştirir; düşsel serüvenlere çıkmada onlara arkadaşlık eder. Çocuklara, gülme, eğlenme, oynama fırsatı yaratır.
- ocuğu içinde yaşadığı toplumun insan ilişkilerini tanıtır, bu ilişkileri okuduğu farklı kültürleri tanınan kitaplardaki insan ilişkileriyle karşılaştırma olanağı yaratır.
- Çocuğun kendini tanınmasına, değerli bulmasına yardımcı olur.
- Toplumlarda kabul gören, daha çok benimsenen; kabul görmeyen, karşı çıkılan tutum ve davranışların sezilmesine yardımcı olur.
- Çocuklar sanatçının kurguladığı olayların kahramanlarıyla özdeşim kurarak iyiye, güzele, doğruya yönelirler; sanatçının yarattığı insana özgü duygu yoğunluğu ile kıskançlık, nefret, düşmanlık gibi duygulardan arınabilirler.

- Kitaplar çocuklara, anne, baba, kardeş dışında ilişki kurabileceği yeni arkadaşların, komşuların yer aldığı çevreyi tanıtır. Bu ilişkileri, içinde sorunların, sevinçlerin, dayanışmanın, paylaşmanın olduğu değişik durumlarla örneklendirerek çocuk için, yeni yaşam kesitleri oluşturur.
- Kitaplar, çocuklara, kendileriyle, çevresindeki yetişkinlerle, arkadaşlarıyla, kardeş kardeşleriyle yaşayabileceği sorunların çözümüne ilişkin ipuçları sunar.
- Çocuklar, kitaplarda karşılaştığı kahramanlarla; insanların farklı işler yaparak yaşamlarını sürdürdüklerini, değişik kişilik özelliklerine, duygu ve düşüncelere sahip olduklarını olabileceklerini anlar.
- Kitaplar , sanatçı bakış açısıyla, geleneksel anlayışın dışına taşarak kız ve erkek çocukların bir çok işte nasıl başarılı olabileceğini özgün kurgularla gösterir.
- Kitaplarda, yaratılan kahramanlarla, birçok konuda, amaca uygun karar vermen yolları ve aşamaları örneklendirilir; çocuklara bu kararları değerlendirme olanağı yaratılır.
- Çocuğun kısa yaşam deneyimini, değişik kültürlerin ve coğrafyanın özelliklerini sunarak zenginleştirir.
- Kitaplar, çocuğun her an ulaşabileceği, yalnızlığını giderebileceği, söyleşebileceği bir arkadaş olma işlevini yerine getirir.

2.6. Kişilik Gelişimi ve Edebiyat İlişkisi

Kişilik gelişmesi, her insanın kendi eğilimlerine, yeteneklerine göre gelişmesi, hayatta karşılaştığı yeni şartlara göre izleyeceği yolu kendisinin seçmesi demektir. Böyle bir hayat ve eğitim anlayışı insanda çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme bilincinin bulunmasını gerektirir. İşte edebiyat bu bilinci uyandırmaya yarayan araçların başında gelir. Eğitim bakımında edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir (Kavcar, 1999: 4).

Çocuk kitapları, çocukların kişilik gelişiminde önemli etkileri olan araçlardır. İlk çocukluk döneminden başlayan bu etkiler, ilköğretimin sonlarına kadar sürer. Bu etkinin amaca uygun olarak gerçekleştirilmesinde en belirleyici etken, çocukların kişilik özelliklerine uygun etkinliklerinin, uygun kitaplarla desteklenmesi ve bütünleştirilmesidir (Sever, 2008: 49).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeli, çalışma evreni ve örnekleme, verilerin toplanması, toplanan verilerin çözümlenmesi ve analizi yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Değişkenlerin tek tek, tür ya da miktar olarak oluşumlarının belirlenmesi amacı ile yapılan araştırma modellerine, tekil araştırma modelleri denir. Bu tür bir yaklaşımda, ilgilenilen olay, madde, birey, grup, kurum, konu vb. birim veya duruma ait değişkenler, ayrı ayrı betimlenmeye çalışılır. Bu betimleme, geçmiş ya da şimdi ki zamanla sınırlı olabileceği gibi, zamanın bir fonksiyonu olarak, gelişimsel de olabilir. Herhangi bir olayın belli bir zaman kesiti içinde araştırılmasıdır. Sayım, durum saptama ve tarama araştırmaları bu gruptadır (Eroğlu, 2006).

Tarama modelleri geçmişte ya da halâ var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlardır (Karasar, 2008: 77-79). Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir.

Bu araştırma, genel tarama modelini ele almış; Balkanlar'da Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatı yayınlarının tespitiyle gelişim süreçlerini ve bu yayınların türlere göre dağılımlarını saptamaya yönelik kaynak taramasıdır.

3.2. Çalışma Evreni ve Örnekleme

Araştırma, sonuçlarının genellenebilirliği arttıkça değer kazanır. Bilim, genellenebilirliği olan bilgiler bütünüdür. O halde, bilim üretmenin yolu olabildiği ölçüde geniş bir alanda genellenebilirliği olacak bilgiler elde etmeye çalışmak, kısaca, evreni geniş tutmaktır. Ancak, evren büyüdükçe soyutlaşır ve ona ulaşmak güçleşir. Her

araştırmada, belirlenen amaçları gerçekleştirebilecek “en uygun evren” bir tanedir; araştırmacının bunu kestirebilmesi gereklidir(Karasar, 1999, s.109-110).

Bu araştırmanın çalışma evrenini, 1940 yılından sonra Balkanlar’da gelişen Türk edebiyatı içerisinde Kosova’da yayımlanmış çocuk edebiyatı ürünlerinden şiir, hikaye, çocuklara yönelik hazırlanan süreli yayınlar ile yazılı ve sözlü halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini oluşturan, Balkanlar’daki Türk edebiyatının gelişmesine katkısı olan Kosova’da yayımlanmış süreli yayınlar ile birlikte, Kosova doğumlu ve Kosova ile bağımlı devam ettiren yazarların eserleri incelenmiştir.

Çalışmada Balkanlar’da gelişen Türk edebiyatı içerisinde Kosova Türk çocuk edebiyatının günümüzde de somut veriler taşıması ve Türkiye’de gelişen Türk edebiyatı ile bağımlı koparmamış olması öncelikli olarak düşünülmesini gerektirmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın problem ve çözümünün ayrıntılı olarak belirlenmesi için öncelikle literatür taraması yapılmıştır. Tarama sürecinde araştırma konusuna benzer konularda yapılmış çalışmalar incelenmiştir. Ulaşılan araştırmaların amaçları, yöntemleri, sonuçları ve yararlandıkları kaynaklar incelenerek, araştırmada nasıl bir yöntem takip edileceği belirlenmiştir.

Gerekli materyallerin temini için Kosova’da gelişen Türk edebiyatı ile ilgili ansiklopedi, dergi, süreli yayın, bildiri kitapçığı vb. kaynak teşkil edebilecek yurtiçindeki ve yurtdışındaki kütüphanelerde, yayınevlerinde, üniversitelerde ve ilgili derneklerde incelemeler yapılarak, tez için birinci tür kaynak teşkil edecek yazar, şair ve bu alanda bilimsel çalışmaları olan araştırmacılardan görüşme tekniğinden yararlanılarak veriler toplanmıştır.

Görüşme, görüşmecinin cevap almak amacıyla soruları, sözlü ve genellikle yüz yüze olmak koşuluyla deneklere yönelttiği bir şekildedir (Tavukçuoğlu, 2002, s.42). Karasar (2005), görüşmeleri yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlandığımız bu araştırmada görüşme süresi 30-40 dk arasında tutularak, veriler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmenin geçerlik düzeyini belirlemek üzere içerik ve kapsam geçerliliğine bakılmıştır. Bunun için öncelikle görüşme sorularının ölçülmek istenileni

ölçüp ölçmediği, amaca uygun olup olmadığı, araştırmalarda kullanılan görüşme formları, danışman ve uzman görüşlerine göre saptanmıştır. Ayrıca araştırmanın içeriği ile ilgili bilgi sahibi olabilecek yazar, akademisyen dernek üyesi, tiyatrocusu ve öğretmen gibi farklı meslek ve görev gruplarında görüşme yapılarak güvenilirliğin ve geçerliliği artırılması amaçlanmıştır. Son olarak ise Türk dili uzmanlarına danışılarak noktalama, imla ve anlatım yönünden gerekli düzeltmeler yapılarak görüşme metinlerine son şekli verilmiştir.

İlgili verilere ulaşılacağı düşünüldüğünden çalışma konusu kapsamının yer aldığı yurtiçi ve yurt dışındaki sempozyumlara da katılarak verileri karşılaştırılma imkanı bulunmuştur.

3.4. Verilerin Çözülmesi ve Analizi

Bu araştırmada toplanan veriler, araştırmanın amaçları ve alt amaçları çerçevesinde çözümlenmiştir. Veriler öncelikle Balkanlar'daki Türk edebiyatı ürünlerinin, 1940 sonrası olarak kabul edilen çağdaş dönemde gelişen Kosova Türk çocuk edebiyatı ile ilgili olması bakımından değerlendirilerek sınıflandırılmıştır. Sonraki aşamada ise çocuk edebiyatı ürünlerinin hikaye, şiir, süreli yayın ve kaynaklarda yer alan yazılı ve sözlü halk edebiyatı ürünleri olarak çözümlenmiştir. Çözümleme sonucunda elde edilen veriler, bulgular bölümünde belirtilmiş ve gerekli görülen önerilerle desteklenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Balkanlar ve Çağdaş Türk Edebiyatı'nın Balkanlar'daki Durumu

Bu bölümde, kaynakların incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlarına yer verilmiştir.

4.1.1. Balkan Coğrafyası ve Önemi

Türkçe bir kelime olan Balkan, “sarp dağ” anlamına gelir. Bulgaristan’ı ortadan ikiye bölen dağlara Balkanlar adı verilir. Bu dağlar Koca Balkanlar, Küçük Balkanlar ve Batı Balkanlar diye kendi içinde bölümlere ayrılır ve yarımada bu dağlardan dolayı verilen “Balkan” adı ile ilgili aslında üç farklı görüş vardır. Bunlardan birincisi, bölgeye Osmanlılar’dan önce gelen Kıpçaklar, Peçenekler ve diğer Türkmen boylarının, bu bölgeyi Hazar Denizi’nin doğusundaki “Türkmen Stepi”nin güney sınırını çizen “Balkan Dağları’na” benzeterek anılan dağlara aynı adı verdikleri belgelere geçen görüştür. İkinci bir görüş ise, Balkan adı “üzeri sık ormanlarla kaplı sıradağ” anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. Balkanlar’ın büyük bir bölümü ormanlık sarp dağlarla kaplı olduğu için, bölgeye gelen Türkler tarafından bu adın verildiği genellikle kabul edilmektedir. Üçüncüsü 19. yüzyıldan itibaren bilimsel literatürde yer almaktadır, “balkan” sözcüğü, Türkçe balçık, “çamur” sözcüğünden – an ekiyle türetilmiş olup anlamı “sarp ve ormanlık dağdır”. Ancak yakın zamanlara kadar gerek Balkanlı, gerekse Avrupalı ve Amerikalı yazarlar tarafından geniş ölçüde kullanılan Balkan adının yerine son zamanlarda “Güneydoğu Avrupa” ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir ve bu sözcüğün bilinçli kullanıldığını düşündürmektedir. Bu yaklaşıma göre, Avrupa için “Balkan” sözcüğünün Türkçe olmasının bile bu kişilerde rahatsızlık yarattığının göstergesidir. Tıpkı eskiden Türkler’in anayurdu olan Türkistan’ın adının günümüzde Orta Asya olarak değiştirildiği gibi şimdi de Balkanlar için uluslararası platformlarda Güneydoğu Avrupa adının özellikle

kullanılarak benimsetilmek ve yerleştirilmek istenmesi çabalarının, Avrupa'nın bölge üzerinde eskiden olduğu gibi günümüzde de bölgenin şekillendirilmesinden vazgeçmedikleri ve bölge için yeni kimlik arayışları içerisinde olduklarına işaret etmektedir. Balkanlar, Anadolu Yarımadası ile birlikte Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan bir köprü durumundadır. Bu coğrafyanın Türkiye için stratejik önemi, Orta ve Doğu Avrupa'da başlayan, Türk boğazları ve Süveyş bölgeleriyle, Ortadoğu petrol alanlarını hedef alan askeri hareketin üs ve destek bölgesi olma özelliğindedir. Asya ve Ortadoğu'nun Avrupa ile hava ve kara taşımacılığında geçiş yolu üstünde, su yolu taşımacılığında da Orta Avrupa, Karadeniz ve Akdeniz'de önemli etkileri olan stratejik bir bölgedir. Bu nedenle Avrupa kıtasının Akdeniz ve Ortadoğu politika ve stratejilerinde etkili olmasına imkan sağlamaktadır (Çulha 2008: 18).

Balkan yarımadası, Adriya Denizi, Oronto Boğazı, İyonya (Yunan) Denizi, Doğu Akdeniz, Ege Denizi, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı ve Karadeniz'le çevrilidir. Yarımada'nın kuzey sınırı ise, aynı netlikte değildir. Tuna-Sava ırmakları veya daha kuzeyde Doğu Karpatlar ile Tansilvanya Alpleri olarak ele alınmaktadır. Ancak etnolojik açıdan Balkan yarımadasının, Balkan milletlerinin oturduğu ülke olarak düşünülmesi bu sınırı daha da kuzeye kaydırabilmektedir. Bugün için Balkan yarımadası Türkiye (Doğu Trakya), Bulgaristan, Yunanistan ve Arnavutluk devletleri ile bir kısım toprakları yarımada dışında kalan Romanya ve Slovenya ile Hırvatistan dışında kalan eski Yugoslavya toprakları yanı Kosova, Makedonya, Bosna Hersek ile Sırbistan ve Karadağ topraklarını kapsamaktadır. Balkan yarımadası, Balkanlar'ın sınırları, kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava ırmağı; doğuda Karadeniz; güneydoğuda Ege Denizi; güneyde Akdeniz; güneybatıda Adriyatik Denizi ile fiziki coğrafya açısından yaklaşık 505.000 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Eski Yugoslavya, Romanya ve Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarını içine aldığı durumda yarımada'nın siyasal açıdan yüzölçümü 788.685 km² dir (Eren 1993: 4).

Bir ülkenin dış güvenliği eğer kendi sınırlarından başlıyorsa, o ülkenin toprak bütünlüğü tehdit altında demektir. Türkiye'nin, uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmış bu coğrafyaya kayıtsız kalması düşünülemeyeceği gibi kayıtsız kalınması halinde de böyle bir durum Türkiye'nin güvenliğini de tehlikeye sokacaktır. Bu bağlamda Türkiye açısından Balkanlar ve bu coğrafyanın merkezi konumundaki Kosova, Balkan Yarımadası ve Trakya Türk Boğazları'nı ilerden koruyan ve Türkiye için kritik bir ileri

savunma bölgesi durumundadır. Bölgenin Türkiye için jeoekonomik bakımdan önemi ise, Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan en kısa kara ve hava ticaret yolu olmasından gelir. Avrupa'da yaşayan 3,5 milyona yakın Türk'ü Anayurda bağlayan yolun Balkanlar'dan geçmesi sebebiyle bölgede meydana gelen gerilim ve çatışmalar Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmektedir. Ayrıca Balkan ülkelerinde yaşayan Türk azınlıkları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisi ile Türk gibi düşünen ve yaşayan, ortak tarih ve kültür değerlerinin paylaşıldığı, Türkiye'ye büyük ilgi ve bağlılıkları halen devam eden Müslüman nüfusun varlığı da bölgenin Türkiye için ayrı bir önemini ifade etmektedir.

Balkan yarımadası çok eski zamanlardan günümüze kadar geçen süreç içerisinde sahip olduğu en önemli özellik bir "geçiş bölgesi" olmasıdır. Milattan önceki dönemlerden itibaren Balkan yarımadasının siyasal kaderini, sahip olduğu bu jeostratejik özellik belirlemiştir (Emiroğlu 2006: 86). Roma, Bizans, Osmanlı, Avusturya-Macaristan İmparatorlukları, Rus Çarlığı gibi tarihsel büyük merkezi siyasal güçler, Balkan yarımadasını denetlemek veya hakimiyet altına almak için büyük bir çaba sarfetmişlerdir. Bu sebepten bölge üzerinde uygulanan politikalarla bölgede demografik açıdan son derece heterojen bir yapı ortaya çıkmıştır. Balkanlar üç büyük semavi dinin, 19 ırkın yer aldığı, 16 dilin konuşulduğu ve 10 bağımsız ülkenin yer aldığı bir bölgedir (Şimşek, 1999:219). Balkanlar yukarıda bahsedilen stratejik ve coğrafi özelliklerinin etkisiyle, geçiş yolu üzerinde olması, birçok kavimlerin göç ve akımlarını kolaylaştırmış, bölgeye gelen milletlere barınma imkanı sağlamıştır. Böylece yarımada çok çeşitli kavim, dil ve dinlere sahip devletler oluşmuştur (Özşafak 2002: 3-6). Yüzyıllar boyunca bu yollardan Balkanlar'a giren insanlar, Güney ve Orta Avrupa, Asya ve Yakın Doğu'nun etnik ve kültürel etkilerini bu bölgeye taşımışlardır. Etnik grupların oluşumunda ise ırktan çok din ve dil farklılıkları belirleyici olmuştur.

Tarih boyunca yaşanan bu istila ve göçlerin bıraktığı izler ve kültür mirası günümüzde de halen Balkanlar'da yaşamaktadır. Bu bakımdan gerek Balkanlar siyasi coğrafyasının bugünkü karmaşık durumunu yansıtan jeopolitik bölünmeler, gerekse bunlara paralel ulusal nitelikler ve demografik özelliklerin çeşitliliği, Balkanlar'ın tarih boyunca sayısız istilalara uğramasının sonucudur. Balkan coğrafyasını ayırıcı ve bölücü karakterinin doğal sonucu olarak, Balkanlılar arasındaki ilişkiler daima rekabet ve mücadele üzerine kurulmuş, yerel gerginlik ve sürtüşmeler, Balkanlar'daki iç kararsızlık ve Balkan devletlerinin kendi güvenlik ve bekalarını sağlamak, bunun yanında kendi öfke ve intikam

dolu emellerini gerçekleştirmek için bölge dışından müttefik edinmeleri dış müdahaleleri davet etmiştir.

Balkanlar'ın tarihi çağlara adım atışı Akdeniz bölgesi kadar eskidir. İlk defa Balkanlar'ın bir birlik, bir siyasi ve kültürel yapı halinde ortaya çıkması Roma devrine rastlar. Latin dilinde bölgeye "Hacmus" denmekteydi. Bizans İmparatorluğu döneminde ise Balkanlar slavlaşma sürecine girmiştir. Bu slavlaşma süreci kısmen Bizans tarafından kontrol edilerek Bulgarlar, Sırlar ve Makedonlar'da Ortodoks medeniyeti yerleştirilmiş; Hırvat, Sloven ve Arnavutlar'ı ise batı kilisesi kontrol altına alarak Katoliklik Balkanlar'a sokulmuştur. Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu ile yayılmasına karşılık, Doğu Anadolu Kilisesi'nin İstanbul'da Vatikan'dan ayrılmasına yol açan tarihi karar; Yunan, Sırp ve Bulgarlar'ın Ortodoks tarafında, Hırvat ve Slovenler'in ise Katolik Kilisesi'ni tercih ederek karşı cephede yer almasına neden olmuştur.

Bizans İmparatorluğu'nun gücünü giderek yitirmesi ile Osmanlılar'ın 1354'te Rumeli'ye çıkması ile başlayan ve daha sonraki yıllarda gerçekleşen fetihlerle elde edilen topraklara yerleştirilen Türkler, Balkanlar'da beş asır egemen olmuşlardır. Osmanlı döneminde askeri ve ticari yolların ıslahı ve yeniden inşası ile bu güzergahtaki çok sayıdaki şehrin adeta yeniden kurularak geliştirilmesi ile şehirler büyümüş bu gelişen bölgelere değişik diller ve dinlere mensup grupların gelmesi sağlanmıştır. Bu dönemde Balkanlar coğrafi sınırlarını aşarak uluslararası ekonomi ve kültürel coğrafyaya Tuna'nın kuzeyine doğru taşmıştır. Bu sebepten Osmanlı İmparatorluğu dönemi Balkanlar'ın önem kazanmasını sağlamış, ama aynı zamanda özellikle önemli şehirlerde; karmaşık, kozmopolit, iç gerilimli yapının yükseldiği bir devir olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuvvetli ve zengin olduğu dönemde bu gerilim büyük bir sakınca göstermemiş, aksine kültürel ve ekonomik zenginlik kaynağı olmuştur. Ama Osmanlı'nın gerilemesiyle birlikte Balkanlar çatışmaların, parçalanmaların ve etnik temizliklerin yaşandığı döneme yani Balkanizasyon sürecine girmiştir.

1918'de kurulan Yugoslavya'nın 1990'lı yıllarda ki dağılma süreci ve devamında yakın tarihte yaşanan Bosna ve Kosova'daki savaşlar göstermektedir ki günümüzde Balkanlarda uluslaşma süreci devam etmektedir. Balkan nüfusu genel olarak 77.430.000 kadardır (Eren 1993: 7). Bu nüfus içerisinde Balkanlar iç içe geçmiş kültürel gelenekler, inançlar ve görenekleri ile adeta karışık bir etnoloji müzesi görünümü taşır. Sırp, Boşnak, Bulgar ve Hırvatlar Slav ırkından oldukları halde dini ve milli ayrımlar gösterirler (Eren

1993: 7). Bölgede Ortodoksların çoğunluğu teşkil etmesine rağmen Müslüman ve Katolikler vardır. Yarımada'nın her yerinde değişik bir dil ve aksanda konuşulur. Fakat bölgede uzunca bir zaman resmi dil olarak kullanılan Türkçe bunun istisnasını teşkil eder. Her kavmin kendi dili olsa da uzun bir süre resmi dil olarak Türkçe kullanılmış, Balkan Yarımadası kavimlerinin müşterek dili olma özelliğini göstermiştir (Pleh 2002: 3).

Balkan yarımadasında başlıca altı etnik grup bulunmaktadır. Bunlar, Arnavutlar, Bulgarlar, Yunanlılar, Romenler, Türkler ve Güney Slavları ki bunlar Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Müslüman Slavlar olan Boşnaklar ve Karadağlılardır. Güney Slavları dışında, bu toplulukların hepsi geçmişte bugünkünden daha geniş alanlarda yaşamıştır. Bu durum özellikle, yüzyıllarca yarımada'nın büyük bölümüne egemen olan Türkler için geçerlidir (HAK 1993: 7).

Balkan yarımadasında Güney Slavları, Latin grubundan Romenler ve Epir ırkları denen Yunanlılarla Arnavutlar yaşarlar. Bu kavimlerin hepsi Ari ırkına mensup olup Ortadoks Hıristiyanlar'dır. Bunlardan farklı olarak Türkler ve Müslüman olan Boşnaklar, Pomaklar ile Çingener de Balkan toplumlarındandır.

Osmanlılar, 1353'te Gelibolu'yu alarak başladıkları Balkanlar'ı fetih hareketini XVI. yy. sonlarında tamamlamışlarsa da bütün yarımadayı Türk hakimiyetine almaları Fatih devrinde olmuştur (1451-1481). Balkanlar'daki Osmanlı hakimiyeti 1832 yılına kadar kesintisiz sürmüştü ve bu tarihte Mora yarımadası Osmanlı topraklarından koparılmış, daha sonra 1878'de Romanya, Sırbistan, Karadağ, 1908'de Bulgaristan, 1912'de Arnavutluk ve Makedonya ayrılarak Türkiye toprakları Meriç ırmağına kadar gerilemiştir (Yiğit 2000: 151). XVI. yy. ortalarından XX.yy. başlarına kadar Osmanlı hakimiyeti altında olan Balkan yarımadasına Anadolu'dan gelen birçok Türk yerleşmiş ve bu topraklarda 5,5 asır yaşamışlar, ancak bu toprakların hakimiyetinin kaybedilmesiyle buradaki Türkler'in büyük bir kısmı (4,5 milyon) Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Tüm baskılara rağmen bu topraklarda yaşamaya çalışan 2 milyonun üzerinde bir Türk nüfusu da bugünkü Balkan Türklerini oluşturmaktadır (Yiğit 2000: 152).

4.1.2. Türklerin Balkanlar'a Yerleşmesi

Balkanlarda Türklerin yerleşmesi milâttan önceki yıllara dayanır. Saka'ların, İskit'lerin M.Ö.'de Altay'lardan Tuna boylarına kadar yayıldığını, Balkanlar'a da geçtiğini

biliyoruz. Ama M.S.'ki yıllarda Balkanlar'a ilk gelen Türk kavmi M.S. 374 yılında Volga'yı geçen Avrupa Hunları diye bildiğimiz Batı Hunları'dır, yani Atillâ Hunları. Rumeli'de, Balkanlar'da yerleşen Hunlar daha sonra buralara gelen gerek Avar'larla, gerek Slav'larla karışıp, eriyip geçmişlerdir.

İkinci bir Türk kavmi 560-561 yıllarında Orta Asya'dan Göktürkler tarafından devletleri yıkılan ve batıya doğru kovalanan Avar'lardır. Yine üçüncü dalga olarak VII. yüzyıl sonlarına doğru 670'lerde, 680'lerde başka bir Türk kavmi Azak Bölgesinde olan Bulgar Türkleri Tuna'yı geçerek Balkanlar'a yerleşir ve burada bir Bulgar Hanlığı kurar. İki yüz sene sonra Bulgar Hanlığı Hıristiyan dinini kabul ederek ve cemaatinin çoğunluğu da Slav olduğu için Slavca'yı resmi dil kabul ederek, zamanla Türkçe'yi unutmuş, Türklüğünü de unutmuş, slavlaşmıştır.

Bir diğer dalgayı ise XI. Yüzyılda kuzeyden Peçenekler (Peçenekler'de, Oğuzlar'da aynı soydandır), arkasından Uz'lar ve onlardan sonra da Kuman ve Kıpçak diye anılan Türk kavmi peşpeşe Kıpçak Bozkırları dediğimiz Doğu Avrupa Bozkırlarını aşarak Tuna'yı geçip Balkanlar'a yayılıyorlar. Yine 15.000 kişilik başka bir Uz Grubu Vardar Makedonyası'na büyük ölçüde yerleşmiştir. Yalnız Uz, aynı şekilde Gagavuz Türkleri Müslüman olmadı. Gagavuz'lar Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a yerleşmişlerdir.

Osmanlılar'ın Balkanlar'a yerleşmeleri üç şekilde olmuştur. 1. İlk fetihler sırasında Anadolu'daki yakın bölgelerden yeni alınan yerlere devlet eliyle göçmen nakledilmesi.

2. Fetihlere gönüllü olarak katılan Gazi-Alperenler ve gaza için gelen aşiret mensuplarının bir bölümünün fethedilen kalelerde muhafız olarak bırakılıp bir bölümünün de istedikleri yerlere yerleştirilmesi. 3. Türk dervişlerinin stratejik noktalarda kurdukları tekke ve zaviyelerin faaliyetleri ve çevrelerinde yerleşim merkezleri kurulması (Alp 1989: 47). Balkanlarda tekke ve zaviyeler yalnızca dini-tasavvufi kurumlar olmayıp birer sosyal, siyasi, iktisadi, askeri, ilmi ve kültürel kurumlardır. Osmanlı-Türk kültürü Balkanlara gelince Balkan kültürüyle karşılaştığı yerler kültürel canlanma yaşamıştır. Bu yerlerde ortak Balkan kültürünün temelleri atılmıştır (Yazıcı 2001: 135).

Balkan tarihi Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Aslında Balkan yarımadası 6. yüzyıldan başlayarak Türk kavimlerinin gelip yerleştiği bir yurt olmuştur. (İnalçık 2005: 20). Bu nedenle Türkler'in Balkanlar'a gelişlerini Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi olarak iki ayrı dönem şeklinde değerlendirmek mümkündür. Türkler'in Balkanlar'a İlk

gelişleri, Batı Hunlarının Karadeniz' in kuzeyinden geçerek bugünkü Macaristan'a yerleşmeleridir. Daha sonra Balkanlara Avarlar, Peçenekler, Uzlar, Kumanlar, Bulgarlar gibi çeşitli Türk kavimleri gelmişlerdir. Hemen hepsi Bizans ile çeşitli mücadeleler yaşayıp, zaman içinde etkilerini kaybetmişlerdir. Örneğin, Peçenekler, Bizans ile uzun mücadeleler yaşamışlar ve 1122 tarihinde uğradıkları ağır bir yenilgi sonrasında Bizans'a tabi olmuşlardır (Öztürk, 2003:173). Halil İnalçık (2005: 20), bir Türk boyu olan Kurtigurlar'ın kurdukları Bulgar Hanlığının ve Kıpçak Türklerinin Balkanlar'da önemli bir güç olduklarını belirtmektedir. Osmanlı öncesi Balkanlar'a yerleşen Türkler özellikle Slavlar'a karışıp kaynaşarak başta dil olmak üzere kültürel özelliklerini yitirerek yerel halklarla bütünleşmişlerdir.

Balkanlara ikinci Türk yerleşimi ise 14. yüzyılda Osmanlılar döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlılar'ın Balkanlar'daki fetih sürecinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Balkanlar'a önemli oranda Türk nüfusu yerleştirilmiştir. Özellikle Bulgaristan, Makedonya, Kosova ve Batı Trakya bölgelerinde bugün bile varlığını koruyan Türk nüfusunun kökenleri bu fetih döneminde Anadolu'dan gönderilenler olmuştur. Bu iskanın amacı, başta İstanbul olmak üzere Osmanlı Devleti'nin Avrupa sınırlarının tahkimi idi. Avrupalı devletlerin Osmanlı'ya yönelik saldırıları yüzyıllarca Balkanlar'da önlendi. Bu bakımdan Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin güvenliği için stratejik bir öneme sahiptir.

14. yüzyılın ortalarında başlayan Osmanlı fetihleri sonucunda 16. yüzyıla gelindiğinde Adriyatik'ten Tuna'ya kadar bütün Balkanlar Osmanlılar tarafından fethedilmişti. Fetih, iskan ve İslamlaşma'nın teşvik edilmesinin yanı sıra izlenen hoşgörü ve koruma politikası, Balkanlar'da Osmanlı hakimiyetinin güçlenmesinde önemli bir role sahiptir.

17. yüzyıldan itibaren Osmanlı'nın zayıflamaya başlaması ile uzayan savaşların olumsuz etkileri sonucunda iskan edilmiş olan Türkmenler arasında Balkanlar'ın doğusuna doğru göçler yaygınlaşmaya başlamıştır. 18. ve 19. yüzyılda yaşanan savaşlar ve Osmanlı'nın gerileyişi bu göçü hızlandırmıştır. Üstelik 19. yüzyılda Balkanlar'da gelişen milliyetçilik hareketleri Müslüman-Türk nüfusunu olumsuz yönde etkilemiştir.

Balkan Savaşı'nın hemen sonrasında başlayan I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin katılması iskan işlerini daha da zorlaştırmıştır. Balkan Savaşları sırasında buldukları yerleri terk edip Anadolu'ya göç eden on binlerce Balkanlı Müslüman-Türk olmasına rağmen, bir kısım Türk ise yaşadığı topraklarda kalmak için büyük bir direnç göstermiştir. Balkan Savaşları sonrasında bazı dönemlerde Yugoslavya'dan göçler yaşanmış olmakla

birlikte, Kosova ve Makedonya'da Türk varlığı etkisini sürdürmeye devam etmektedir (Çelik 2008).

4.1.3. Balkanlar'da Türk Edebiyatı Alanındaki Gelişmeler.

Türkler 1354 yılında Gelibolu üzerinden Balkan yarımadasına geçerek 1361 yılında Edirne'yi fethettikten sonra başta üç küçük Bulgar krallığı olmak üzere feodal devletleri yıkıp Balkanlar'ı ele geçirdiler. Balkan yarımadasının Osmanlı hakimiyetine bu kadar çabuk girmesi ve hakimiyetin yıllarca ciddi bir muhalefetle karşılaşmadan devam etmesi siyasi, sosyal ve kültürel nedenlere dayanmıştır (Karpat 1992: 25-32).

Balkan yarımadası Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra Balkanlar'daki halkların yaşama biçimleri gelenek görenekleri, kültürleri, Türk dilinin yaygınlaşması cami, hamam, medrese, tekke, türbe, çeşme, köprü, kervansaray vd. Osmanlı eserlerinin hızla inşa edilmesiyle değişime uğramıştır. Türkler'le, Türk diliyle, Türk kültürüyle iç içe yaşayan Balkan halkları Türk kültüründen etkilenmişlerdir (Hafız 1985: 5-10).

15. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi alanda da önemli olduğu bir dönemdir. Bu dönem edebiyatta da önemlidir. Böylece Balkanlar kendilerini Anadolu'da gelişip yeniden şekillenen Türk edebiyatının içinde bulmuştur (Kaya 1986: 7). Balkanlar'a gelen âşık sazını ve bağlı buldukları âşıklık geleneğini de taşıyarak buralara yaymışlardır. Âşıklık geleneği özellikle Müslümanlar arasında kabul görerek Balkanlar'da Balkan kültürüyle yeniden yapılanmıştır. Çeşitli tarikatlara bağlı dervişler, şeyhler gelerek tekkeler kurmuşlardır. Şehirlerde medreseler kurulmuştur. Medreselerde, tekkelerde yetişenler; Balkan divan edebiyatının ve Balkan Türk tekke edebiyatının temellerini atmışlardır (Hafız 1983: 133-155). Balkanlar'da doğmuş bir çok şair de İstanbul'a giderek şöhret olmuştur. Türk edebiyatının dönüm noktalarından olan Yeni Lisan Hareketi'nin Balkanlar'da başlatılması Balkanlar'ın bir dönem önemli kültür merkezlerinden biri olduğu hakkında yeterli bilgi vermektedir.

Balkanlar'da halk kültürü ürünleri, Türk kültürünün yayılmasında önemli rol oynamıştır. Âşık sazı köklü bir Balkan âşıklık geleneği oluşturmuşlardı. Priştine, Prizren, Üsküp'te güçlü bir âşıklık geleneği vardı. Âşık kahvehanelerinde âşık fasılları yapılıyordu. Anadolu'dan gelen âşıklar, âşıklık geleneğini Balkanlar'a taşımışlardı. Balkanlı âşıklar da, İstanbul'a gelerek âşık kahvehanelerinde Balkan âşıklık geleneğinin örneklerini

sunmuşlardır. Balkanlı divân şairleri hakkında bilgimiz bulunmasına rağmen âşıklık geleneği ve âşıklar hakkında fazla bilgimiz yoktur (Hafız 1985: 5-10).

Balkanlar'da uzun yıllar hakimiyet kuran Türkler, bu topraklarda varlıklarını bilim, sanat ve edebiyat alanında da göstermişlerdir. Çok sayıda yerleşim yerini merkez durumuna getirerek Balkanlar'da önemli şehirlerin kurulmasında rol oynamışlardır. Bu sebeple Türk olsun olmasın Balkan topraklarında yaşayan insanlar bu önemli şehirlerin etkisiyle Türkçe öğrenip, şehirli sayılmanın bir ön şartı olarak da Türkçe konuşmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti'nde bilim ve kültür alanında yapılan çalışmaların belirli merkezlerden yürütülmesi ve desteklenebilmesi amacı ile bu şehirlerde kurulan medrese ve mektepler bilim ve sanatın ilk temsilcilerinin Balkanlar'da yetişmesine olanak sağlamıştır. Bilim ve kültürün devlet tarafından desteklendiği ve eğitim açısından yeterince donanımlı olan Balkan şehirleri dışında da bu olanaklardan faydalanmış ya da etkisini görmüş çok sayıda şair ve yazarın yaşadığını görmek mümkündür. Bu nedenle Türk edebiyatının günümüzde bile en güzel örnekleri olarak gösterilen ürünlerinin yaratıcıları Balkan topraklarında doğmuş ve yeteneğini bu topraklarda gelişen Türk kültürü ile şekillendirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin siyasi bakımdan gelişmesinden bir süre sonra kültürel gelişmeler başladı. Kültürel gelişmeler siyasi gelişmeleri belli uzaklıklarla izler. Bir şehir siyasi anlamda ne kadar gelişirse kültürel gelişme de bunun doğal sonucu olarak kendini gösterir. Osmanlı Devleti'nin ilk kültürel kurumları İznik ve Bursa'da temellenip, buna bağlı olarak da ilk ürünlerini bu şehirlerde vermiştir. 14. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumeli fatihleriyle büyük ölçüde Balkanlar'ı yurt tutan siyasi yapı bu kez oralarda kültürün gelişip serpilmesine imkan hazırlamıştır. İstanbul'un fethine kadar Osmanlı Devleti'nin önemli kültür merkezleri Bursa dışında Edirne, Gelibolu, Serez, Vardar Yenicesi, Üsküp, Manastır, Filibe, Selanik, Belgrat, Prizren ve Priştine gibi Rumeli coğrafyasında yer alan şehirlerdir. Osmanlı kültür coğrafyasında Anadolu'daki kültür merkezleri İstanbul'un fethinden sonra oluşmuştur (İsen 2001: 116).

14. - 18 . yüzyıllar arasında Balkan halkları dil ve dinlerini değiştirmeden Türk usulü yaşamışlardır (Castellan 1995: 17). Makedonya'da ve Bosna'da Hristiyan halk, kitleler halinde İslam dinine geçmişlerdir. Balkan yarımadasının Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra Balkanlar'daki halkların yaşama biçimleri, gelenek ve görenekleri, kültürleri Türk

dilinin yaygınlaşması cami, hamam, medrese, tekke, türbe, vd. Osmanlı eserlerinin hızla inşâ edilmesiyle değişime uğramıştır (Hafız 1985: 5; Koloğlu 1999: 7).

Türkler 14. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlar'a damgalarını vurmuş, doğal olarak da Balkanlar'daki yerli topluluklardan da etkilenmişlerdir. Ancak Türkler'in yönetici kesim olarak etkileri daha büyük olmuştur. Fransız Georges Castellan, 14 - 18. yüzyıllar arasında Balkan halklarının dil ve dinlerini değiştirmeden Türk usulü yaşadıklarını belirtmekle yetinmez, şunları da ekler: O dönemin seyyahları Balkan kentlerinin hatta Hıristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu yerlerde bile yaşama biçiminin Türk karakterinde olduğunu belirtir. 1829'da Vuk Karaciç de bunları doğrular. Şehirde Sırlar Türk adetlerine göre yaşıyorlardı (Castellan 1995:148). Bu konuda 1665'te Rycout'un verdiği örnek çarpıcıdır. Rycout "Osmanlılardan önce 1200 yıllık geçmişi olan Sofya kendi için öylesine her şeyiyle Türk ki, içinde Türkler'in kendilerinden daha antik görünen hiçbir şey yok" der (Koloğlu 1999: 7).

Balkan Türk edebiyatı, tarihsel açıdan bir geleneğin devamıdır. Osmanlı Türkleri'nin, Balkanlar'a egemen olmasıyla başlayan siyasal bütünleşme sonrası kültür kurumlarının işlenmesiyle kültürel bütünleşme sağlamıştır. Bunun sonucu olarak halk, divan ve tekke edebiyatı Balkanlar'da İstanbul'a paralel olarak devam etmiştir (Kaya 1993: 7).

Osmanlı kültür coğrafyasına bakıldığında edebiyat tarihimize katkıda bulunan şairlerin büyük bir bölümünün Balkanlar'daki şehirlerde doğduğu görülecektir. Kısacası Osmanlı döneminde Türk edebiyatının şair kadrosunun önemli bir kısmı Rumeli'de yetişiyordu. Rumeli, Osmanlı'daki özel konumu nedeniyle akıncı ailelerinin de barınma yeri niteliğindedi ve bu akıncı beyleri ihtiyaç duydukları şairleri himâye ederlerdi. Osmanlı sarayında da durum buna benzerdi. Yöneticiliğin adeta bir şartı sayılan sarayda da hükümdar ve çevresi, taşrada şehzade sancakları ve beyler kendi konumlarına uygun bir sanatçı kadrosunu maiyetlerinde bulunduruyorlardı.

Şuarâ tezkirelerinin verdiği bilgilere göre Osmanlı döneminde seksen beş şair bugünkü Bulgaristan sınırları içinde doğmuştur. Bunları doğdukları şehirlere göre sıralayacak olursak şu bilgiler verilebilir. Asıl adı Mehmet olan Şuhî, Aydıncık doğumludur. Müderris şairlerden Nizâmî ise Aydonat doğumludur. Bir başka kadı şair olan Gayûrî ise Balçık'ta dünyaya gelmiştir. Sofya'yla birlikte Osmanlı kültür coğrafyasının Rumeli'deki en önemli kültür merkezlerinden biri olan Filibe, on altı şair yetiştirmiştir.

Bunlar; Ali Çelebi (ö- 1543), Aşkı, Avni (ö. 1579), Bezmî (ö. 1580), Cefâyı, Fâni, Nâlişî, Nazmı, Şâkî, Ruhî, Riyâzî, Rızâyı (ö. 1579), Revnakı (ö. 1563), Tabibi, Vecdi ve Zâkirî'dir (ö. 1685) Ümîdî ise Kızanlık doğumludur. Tezkireler, Niğbolu doğumlu altı şair zikrediyorlar. Bunlar, Ahi Beyânı, Emânî, Fasîhî, Rızâyı ve Şehâbî'dir. Mesti ve Meylî ise Novabırdo'da doğmuşlardır. Asıl adı Abdülbakî olan Sadrı Pravadi doğumludur. Behçelî ise Razgrad'da doğmuştur. Rusçuklu şairler, Beyânî, Emânî, Fethi ve Resâ yine bu topraklardan şiir tarihimize katılan adlardır. Sipahi şairlerden Şîrî (Ö. 1593) Silistrelî'dir. Cenanı, Fethi, Himmetî, Hazânı, Nazîrî, Râsih, Resmî, Rüsûhî, Şükrî, Vâhid, Vaslî, Visali, Vuslatı ve Zühdî, Sofya'da doğmuşlardır. Bu yöredeki önemli kültür merkezlerinden biri olan Şumnu doğumlu beş şair vardır: Akif Yusuf, Dürrî, Fazlî, Fenâyî ve Şerif. Tatarpazarı doğumlu şair ise Ferrî'dir. Tırhala da beş şair yetiştiren önemli kültür merkezlerinden biridir. Bahârî, Cevânî, Nazîf, Rumûzî ve Salahî'dir. Tarîki ve Zarîfî Vidin doğumlu şairlerimizdir (İsen 2008: 16).

Bunlardan ilki bu yörenin ilk şairlerinden olup II. Bayezid döneminde yaşamıştır. Yanbolulu şairler Beyânî ve Dânâ'dır. Vahdî Hacıoğlupazarı'ndandır. Ayrıca kaynaklarda bir yerleşim merkezi adı belirtilmeden Rumelilî'dir diye geçen şairlerin önemli bir bölümü de bu topraklarda doğmuşlardır.

Bugünkü Yunanistan sınırları içinde yer alan Serez, Vardar Yenicesi, Selanik ve Girit Osmanlı döneminde çok sayıda şair yetiştirmiş önemli kültür merkezleridir. Bugünkü Yunanistan sınırları içinde kalan Dimetoka'dan Abdülvâsî Çelebi (ö. 1538), Eğriboz'dan Sâmi (ö. 1813), İzzet, (ö. 1712), Râgıb (ö. 1685), Ferecik'ten Hadîdî ve Râsim (ö. 1778), Florina'dan Kebîrî, Girit'ten İzzet (ö. 1814), Fehmi, Resmî (ö. 1783) ve Râcî, İnebahtı'dan Derviş, Hısâlî, Halîmî (ö. 1595), Kavala'dan Arifî, Midilli'den Hitâbî, Selman, Şeyhi, Mora'dan Ahmet Paşa(ö. 1757), Ali (ö. 1689), Firdevsî, Hilmi (ö. 1605), Nâmık, Penâh, Zühdî, Sakız'dan Faik (ö. 1784) ve Nevres (ö. 1836) yetişmiştir (İsen 2008: 17).

Yanyalı şairler ise Sırrı ve Zihnîdir. Selanik, Serez, Vardar Yenicesi ve Yenişehir Fener bu bölgenin önemli kültür merkezleridir. Selanik'ten Ahmet (ö. 1701), Bakî, Behçet, Es'ad (ö. 1620), Emin (ö. 1712), Muîn (ö. 1653), Necîb (Ö. 1674), Necâti, Necâhî, Meşhûrî, Ma'nevî (ö. 1572), Şâiri, Sunî, Yümnî (ö. 1672), Tabî, (Ö. 1666), Serez'den Adnî (Ö. 1684), Hafız, Hasan (ö. 1612), Kandî, Kabûlî, Rahmeti (ö. 1620), Niyâzi, Nisârî, Muhlis (ö. 1843), Mehdî, Makâmî, Sühâyî (ö. 1534), Senayı, Sehâbî, Saff (ö. 1785), Saffî (ö. 1688), Sa'dî, Zîneti (ö. 1556), Zeynî, Vasfî, Vardar Yenicesi'nden Abdülgânî, Agehî (ö.

1577), Aşkî (ö- 1592), Derûnî (ö. 1650), Garîbî (ö. 1547), Günâhî (ö. 1617), Hayreti (ö. 1535), Hayâlî (ö. 1557), İlâhî, Mehmed, Râzi (ö. 1617), Râzi, Sıdkî Selman (ö. 1564), Sırrî (ö. 1585), Şânî, Tabî, Usûlî (ö. 1538), Yusuf-ı Sîneçâk (ö. 1564), Zârî (ö. 1617), Yenişehir Fener'den Arifi, Atâ, Belîg (ö. 1759), Emîn, İzzet Efendi (ö. 1822), Nakîd, Nigâhî (ö. 1693), Subhî (ö. 1669) ve Sâilî yetmişmişlerdir (İsen 2008: 18).

Makedonya sınırları içinde yer alan Debre Vechî'yi (ö. 1670), Drama Arif Mehmed'i, Gevgili Bâlfî'yi, İşlip Aklî (ö. 1688), Sadrı (ö. 1585), Tâlibî (ö. 1717) ve Tabî'yi, Kalkandelen Sucûdî, Fakîrî ve Tulûfî'yi yetiştirmiştir. Bu yörenin iki önemli kültür merkezi Manastır ve Üsküp'tür. Manastır doğumlu şairler Ayâni, Celal Bey, Firdevsî (ö. 1564), Hafız, Hâveri (ö. 1565), Kâtibi, Keşfî, Mehmed, Merdî, Sabâyı, Sâmî, Sâmih, Sezâyî, Sinan, Vahyî (ö. 1546), Veznî (ö. 1578) ve Zuhûrî; Üsküp doğumlu olanlar ise Atâ, Dürrî, Fennî, Ferîdî, Hâkî, Hemdemî, Hevesi, İshak Çelebi, İzârî, La'lî, Mîrî, Muîdî, Nâmî, Niyazî, Özrî (ö. 1523), Riyâzî (ö. 1546), Sihrî, Vâlihî (ö. 1599), Vusûlî (ö. 1592) ve Zârî'dir (İsen 2008: 19).

Yeni Yugoslavya sınırları içinde yer alan Alacahisar, Adnî mahlasıyla şiirler yazan Mahmud Paşa'yı (ö. 1474), Semendir Cenânî (ö. 1592), Sünnî (ö. 1572) ve Tarîkî'yi, Ujice Sabit (ö. 1713), Zikrî (ö. 1698), Vuslatî" (ö. 1688) ve Zârî'yi (ö. 1687), Yeni Pazar Arşî (ö. 1570), Hulûsî, Ni'melî (ö. 1603), Vâli (ö. 1598) ve Vahdetî'yi yetiştirmiştir. Fakat bu yörenin kültür merkezleri Belgrad, Prizren ve Priştine'dir. Belgrad doğumlu şairler Hâlis (ö. 1747), Kamil Paşa, Muhterem, Nâşid (ö. 1766), Nasîb (ö. 1705), Negamî, Nûrî, Sâdık (ö. 1595), Saîd (ö. 1727), Şehriyâr ve Vâlihî'dir. Âşık Çelebi (ö. 1572), Bahârî (ö.1551), Mü'min, Nehârî, Sûzî, Şem'i (ö. 1530) ve Tecellî Prizren, Azmî, Hatifi, Levhî, Mesîhî (ö. 1512), Mustafa Çelebi (ö. 1565) ve Nûhî Priştine'li şairlerdir. Son iki yıldır cereyan eden olumsuz gelişmeler yüzünden sürekli gündemimizde olan Bosna-Hersek, Balkanlar'da Türk Edebiyatı açısından değerlendirilmesi gereken bir başka ülke. Bosna Hersek'te yaşayan insanların büyük çoğunluğu Slav kökenli olmakla birlikte nüfusun % 41'ini meydana getiren Müslümanlar, günümüzde olmasa bile geçmişte Türk kültür ve edebiyatına ciddi katkılar sağlamışlar. Boşnaklar, 1463 yılında bölgenin Fatih Sultan Mehmed zamanında fethini takiben kitleler halinde İslamiyet'i kabul etmiş ve yörenin tarihi Osmanlı tarihi ile bütünleşmiştir.

Boşnaklar, uzun Osmanlı yönetimi boyunca devletin, idari, askeri, ilmi ve edebî alanlarında önemli konumlara yükselmiş, XVI. ve XVII. yüzyıllar içinde 22 Bosnalı

sadrazam Osmanlı Devleti'nde görev yapmıştır. Bosna-Hersek 1878 Berlin Anlaşması ile Osmanlı yönetiminden ayrılarak Avusturya'ya terk edilmiş, daha sonra da Yugoslav Federal Cumhuriyetleri'nden biri olmuş, 1991 yılında ise bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bosna'da din ya da mezhep, insanlar arasındaki kimlik ayırımının odak noktasıdır. Müslüman olan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür çevresine giren Boşnaklar, Türkçe eserler vermeye başlamışlar, hatta o devir kültür icaplarına göre Arapça, Farsça kitaplar da meydana getirmişlerdir. Bir kısmı yazma, bir kısmı da basma olan bu eserler ve bunların müellifleri, Boşnak bilim adamlarının ilgisini çekmiş ve bunlar çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bu tarz çalışmalar, başka ülkelerde yapılan şarkiyat çalışmalarından oldukça farklıdır. Bu yüzden ki bu tarz çalışmaların Bosna'da tarihi de oldukça eskilere dayanır ve ilk çalışmalar XIX. yüzyılda başlamıştır: İbrahim Ethem Başagiç'in Sahnâme Vilâyet-i Bosna'sı; Mehmed Tevfik Okiç'in Eslfâmız'ı; Saffet Başagiç'in Kratka Uputa u Prešlosi Bosne I Hercegovine (Bosnasaray, 1912) adlı eseri; H. Mehmed Handzic'in El-cevheretü'l esnâ fi terâcüml ulenâi ve şuarâi Bosna (Kahire, 1931) isimli çalışması; Hazım Şabanoviç'i Knjizevmost ntuslimana bih na orijenialnim jezicima (Sarejevo, 1973) adlı değerli kitabı bunların en önemlileridir. Bu çalışmalara son günlerde çok değerli bir yenisi katıldı. Bosnalı bir başka araştırmacı, Dr. Fehim Nametak, Bosna-Hersek bölgesinde Türkçe yazan müellifleri bir kitapta toplayıp yayınladı: Pregled Knjizevnog Stvamnja Bosansko-Hercegovackih Muslimana Na Turskom jeziku (Türkçe Yazmış Bosna-Hersekli Müslüman Müellifler Üzerine Bir Gözlem). Bu eserlerden, Türk Edebiyatı'nın Bosna'da XV. yüzyılda başladığını ve yörede Türkçe eser veren bir kişinin II. Bayezid' in veziri Derviş Yakup Paşa olduğunu öğreniyoruz. XVI. yüzyılda ise Muhammed Cengiç, Sîrî, Moslarlı Ziyayı, Vusûfî, Edâyî, Arşî, Ubeydî, Vahdeti Derviş Paşa, Gaybî, Nihâdî, Gayreti, Yazıcıoğlu Ahmed, Kem-terî, Lâmekânî, Şânî ve Sabûhî, Osmanlı Kültür mozağine Bosna'dan katılan isimler. Bunlara sözü edilen yüzyılda yaşamış olan Matrakçı Nasuh gibi nesir ustalarını da katmak gerekiyor (İsen 2008: 19-20).

XVII. yüzyılda ise Ağa Dede, Mecâzî, Süleyman, Vardarlı Ali Paşa, Turâbî, Selman, Hevâyî, Ahmed Çelebi, Nergisi, Derviş, Hüsâmî, Ali Ala- addin, Habîbî, Fevzî, Mîrî, Sâmiî, Mezâkî, Sükkerî, Bezmî, Tâlib, Kâtibi, Kâimî, Gaibi Zârî, Rüşdî, Vuslatı, Zikrî, Vali, Nâbî, Bosna'dan Türk kültürüne katılan şairler. Ahmed Sûdî, İbrahim Peçûyî, Abdî, İbrahim, Yusuf, Hacı Mustafa ve Ömer ise bu yüzyılda yaşamış nesir ustalarıdır. XVIII. yüzyılda Bosna-Hersek doğumlu Türk şairleri ise şunlardır: Abdullah Mahir, Sabit ve Mehmed Reşid Avusturya-Osmanlı, Osmanlı-Rus Savaşları sırasında debiyat döneminde de Rıfkî, Safî, Hürremî, Begzâdeoğlu, Ledünnî, Bülbülî, Ebubekir, Muhlisi, Şehdî, Ahmed

Hâlem, Kudsî, Mâilî, Vaiz Ali, Meylî, Gurbî, Abdullah Kantemir, Nazârî, Rahmî, Cûdî, İlhamî, Vehbî, Abdulvehhab Kara Hoca ve Nuri zikredilmektedir. Bu dönemde nesir ustası olarak tanınan isimler ise şunlardır: Hacı Ne-simzâde, Ahmed, Ömer, Abdullah, İbrahim Münib, Hüseyin Muzaffer, Muhammed Yusuf, Şeyh Mahmud, Şevki Başeski ve Muhammed Emin (İsen 2008: 20).

XIX. yüzyılda Fadıl Paşa, Seyfî, Habibâ Rıdvanbegzâde, Muhammed Şâkir, Ahmed Hamdi, Abdülkerim Zühdfî, Bosnavi Baba ve Arif Hikmet bölgenin yetiştirdiği Türkçe yazar isimlerdir. Avusturya döneminde Türkçe şiir yazarlar, Fehmî, Esad, Hamza ve Mustafa, Firâkı, Molla Muhammed, Ahmed, Mehmed Refik, İbrahim Zikrî, Muhammed Tevfik, Salih Sıdkî Muvakkıt, Hüseyin Enveri Kadiç, Muhammed Kamil, Yunus Remzî, Mehmed Şâkir ve Muhammed Kadri'dir (İsen 2008: 21).

Bosna'da durum öbür yörelerde şu açıdan farklıdır: Bu bölgede yetişip Türkçe yazar şairler, Balkanlar'ın başka bölgelerine göre derinliğine ele alınıp araştırılmışlardır. Böylesine ayrıntılı araştırmalar, Yugoslavya, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, hatta Romanya'nın belli bölgeleri için yapılabilsen ortaya çıkacak manzara, Bosna Hersek' e oranla çok daha farklı ve tabii Türk kültürünün ağırlığını daha derinden hissettirecek biçimde olacaktır.

Tanzimat'tan sonra da Rumeli, Türkçe eserler yazar kişileri yetiştirmeye devam etti. Mesela Drama'dan Fatin (1814-1867), Kalkandelen' den Sabri (1862-1943), Manastır'dan Cenap Şehabettin (1870-1934), Daniş Bey (1833-1876), Fâik Bey (1825-1899), Kemaleddin (1864-1937), Nâilî (1823-1876), Rıfat (1851-1907), Nâci (1875-?), Üsküp'ten Yahya Kemal (1884-1958), Tırnova'dan enni (1856-?), Rusçuk'tan Fazıl Efendi (1840-?), Fethi Efendi (1804-1857), Tatarpazarı'ndan Ferrî Efendi (1757-1806'dan sonra), Serfiçe'den Mehmed Ali Aynî (1869-1945), İskeçe'den Sıdkî (1882-1932), Rıfat (1864-?), Serez'den Celâl Paşa (1847-1903), Muhlis (1783-1813), Niyâzi (1844-1900), İslimiye'den Edip Bey (1870-1897), Şumnu'dan Sami (1877-1951), Ferecik'ten Rıfkı Melül Meriç (1901-1964), Cuma'dan Hüsni, Florina'dan Nâzım (1883-1939), Hanya'dan Hıfzi (ö.1799), Ahmed Muhtar (1848-1910), Nuri (1767-1815), Şefik (ö.1871), Zârî, Kandiye'den Fehmi Mazlum Paşa (1812-1862), Rahmi (1839-1894), Raşid (1858-1918), Sırrî (1844-1895), Vahyi (1867-1923), Aziz Efendi (ö.1798), Leskovik' ten Rauf (1873-?), Lofça' dan Cevdet Paşa (1822-1895), Rodos'tan Tevfik Nevzat (1885-?), Sakız'dan Edhem Efendi (1819-1885), Fâik Efendi (1783-1837), Nevres (1820-1876), Vodina'dan

Remzi (1871-1918), Şadi (1917-?), Yanya'dan Reşid (1863-1922), Sâfi (1862-1901) Sırrı (1800-?), Koniçe'den Kâzım Paşa (1821-1889), Franşeri'den Şemseddin Sami (1851-1904), Remo'dan İffet (1869-1941), İzzet (1813-1892), Akçahisar'dan Hulûsi (1775-1883), Hikmeti (ö. 1825), Hâtemi (ö.1810), Golos'dan Kemalüddin (1863-1888), Tiran'dan Halimi (ö. 1790) Hâdim (ö.1806), Rıza (1833-1854), Ziver (ö.1877), Çamlık'tan Tahsin (1813-1868), Petriç'ten Şeref (1904-?), Trapoliçe'den Sezâi (1816-1877), Anaboli'den Halim Efendi (ö: 1821), Sabri (1768-1813), İşkodra'dan Hakkı Paşa (1826-1896), Halili (ö. 1808), Zihni (1834-1886), Ahmedi, Asaf Mehmed Paşa(1759-1808), Bâli, Tevfik (ö. 1844), Çâker (1791-1858), Hüsyni (ö.1738), Hamdi (1796-1865), Râci (ö.1718), Peglin'den Fehmi Bey (ö. 1854), Sadık (ö. 1834) yetişmiştir. Asıl dikkat çekici husus İşkodra gibi devletin en uzak bölgelerinde bile araştırıldığında Türkçe şiirler kalem alan pek çok kişinin bulunabileceği Ali Emirî Efendi'nin maalesef tamamlanamayan İşkodra şairleri adlı eserinden kolayca anlaşılabilir. Osmanlı Devleti'nin önemli kültür merkezlerinden Selanik ve Yenişehir Fener'den de bu dönemde yetişmiş çok sayıda muellif mevcuttur (İsen 2008: 22).

Balkanlar daha yakın dönemlerde de ülkemizdeki kültür ve sanat faaliyetlerini desteklemeye devam etmiştir. Nitekim yakın döneme ait biyografi kaynakları tarandığında çağdaş sanat içindeki pek çok şair ve yazarın doğum yerinin Balkanlar olduğu hemen görülecektir. İlk akla gelenleri şöyle sıralamak mümkündür: Rıza Apak (Petriç,1911), Enver Ziya Karal (Kosova, 1906-1982), Recep Bulut (İştîp), Afet İnan (Selanik,1908-1985), Mâcî Gökberk (Selanik, 1908), Vehbi Eralp (Selanik, 1907), Muazzez Tahsin Berkand (Selanik, 1900-1984), Mâlik Aksel (Katerin, 1903-1987), Agah Sırrı Levend (Rodos, 1894-1978), Tahsin Banguoğlu (Drama, 1904-1989), Munis Fâik Ozansoy (Midilli, 1911-1975), Yaşar Nâbi Nayır (Üsküp, 1908-1981), Mahmut Özay (Kayalar, 1908-1980), Haluk Nihat Pepeyi (Katerin, 1901-1972), M. Cevdet Perin (Nevrekop, 1896-1965), Mithat Perin (Nevrekop, 1917), Ziya Somar (Yanya, 1906-1978), Salim Şengil (Selanik, 1913), Ziya Yamaç (Silistre), Hilmi Yücebaş (Drama, 1915), Türker Acaroğlu (Razgard, 1915), Cevdet Atmaca (Silistre, 1927), Niyâzi Akı (Kayalar, 1912-1992), Ahmet Samim (Prizren, 1884- 1910), Aka Gündüz (Selanik, 1886-1958), Ali Reşat (Lofça, 1877-1929), Mustafa Baydar (Gümülcine, 1920), Yahya Benekay (Köstence, 1925), Pertev Nâili Boratav (Gümülcine, 1907), Necâti Cumalı (Florina, 1921), İbrahim Necmi Dilmen (Selanik, 1889-1945), Şükrü Elçin (Florina, 1912), Ali Ulvi Elöve (Selanik, 1881- 1975),

Ahmet Cevat Emre (Girit, 1887- 1961),Hakkı Süha Gezgin (Manastır,1895-1963), Naci Girginsoy (Kesriye, 1924), Hasan Tahsin Recep (Selanik, 1888-1919), Nâzım Hikmet Ran (Selanik,1902-1963), Şevket Rado (Radoviş, 1913-1988), Rasım Haşmet (Selanik 1888- 1919), Sebahattin Ali (Gümölcine, 1906-1948) gibi (İsen 2008: 22).

Verilen bilgiler ışığında görülüyor ki Türk edebiyatının Balkan kolu, Osmanlı dönemi edebiyatı ve milli edebiyatımız da dahil olmak üzere Türk edebiyatının köklerini oluşturan bir nitelik taşımaktadır. Türk edebiyatına ses getiren isimlerden tutun da edebiyatın yeni bir yön bulmasına katkıda bulunan akımların temsilcilerine kadar birçok Türk edebiyatçısı Balkan topraklarında doğmuş ve yetişmiştir.

Balkan Türk edebiyatı, Türk edebiyatının yanı sıra Balkanlar'daki ulus ve halkların edebiyatlarından da yararlanarak beslenmiştir. Balkan Türk edebiyatı; Türk edebiyatıyla, Balkan edebiyatlarının bir sentezidir (Dzindjiç, Tanaskoviç 1976: 221-230). Bu edebiyat dil ve ifade imkanları itibariyle Türkçe'dir. Ama unutulmamalıdır ki Balkanlar'da boy verip Balkan ülkelerinin havası içinde yetişip gelişmiştir. Bu edebiyatlar konu ve olaylara bakış açısından yaşadıkları ülkelerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu nedenle Balkanlar'daki Türk edebiyatları bir yandan tarihi geleneğimizden yararlanırken diğer yandan da çağdaş Balkan edebi faaliyetlerinden de etkilenmektedir (İsen 1997: 5). Balkan Türk edebiyatçıları Balkanlar'daki kültür mozaği ile Anadolu'dan taşınan dil, edebiyat, kimlik, kültür değerlerini eserlerinden yansıtıyorlar. Kaynak zenginliğine rağmen, dilde pek çok sorun vardır. Dille ilgili en önemli sorun konuşulan fakat yazılmayan yerel dil yerine yazılan fakat konuşulmayan yapay bir dille yazılmasıdır. İki dilli kimi zaman üç dilli yaşama biçimi Balkan Türkçesi'nin her yönüyle gelişip edebiyat dili olmasını engellemektedir. Son yıllarda artan karşılıklı ilişkiler Balkan Türk dilinin gelişmesini sağlayacaktır. Balkan Türk edebiyatının çeşitli kültür ve dillerle beslenmesi zenginliktir. Yazı diliyle konuşma dili arasındaki açının daralması dilin gelişmesini sağlayacaktır. Osmanlı sonrası Balkan Türk edebiyatları, Türkçe ve Türk edebiyatıyla bağı kopunca çağlar boyu süren kültür hayatı tahribata uğramış, bundan kültür ve sanat faaliyetleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu çevrede, geniş anlamda Türk dünyasının diğer toplulukları dar anlamda Balkanlar'daki diğer Türk topluluklarına oranla sancılı problemlili bir edebi geleneğe sahip olmuşlardır. 1960 yılından sonra kendi içinde bir canlılık kazansa da geniş çevrelere sesini duyurabilmesi 1980 yılından sonra olmuştur (Sağlam 1996: 1-5).

4.1.4. Balkanlar'da Çağdaş Türk Edebiyatı

Balkanlar'daki Türk edebiyatının, Türk edebiyatı ile Balkan edebiyatlarının aynı potada erimesinden meydana geldiği söylenebilir. Balkan Türk edebiyatı dil ve ifade imkânları itibariyle Türkçe olsa da, Balkanlar'ın kendine has havası içinde gelişmiştir. Bu sebeple Balkan Türk edebiyatı, konu ve olaylara bakış açısından çoğu zaman, ekildiği ve boy verdiği toprakların özelliklerini yansıtan, kendine özgü bir yol takip ederek bugünlere geldi.

Osmanlı Devleti'nin ardından Balkanlar'da yaşanan sosyal sıkıntılar edebiyat dünyasını da suskun bir döneme girmeye zorladı. Bölgedeki Türk insanına yapılan hoşgörüsüz davranışlara Türkçe'nin kullanılmasıyla ilgili kısıtlamalara rağmen Türkçe Balkanlar'da yaşamaya devam etti. Eserlerin dili, Gagavuzlar hariç Balkanlar'da yaşayan Türkler'in yazı dili tarihin her döneminde hep İstanbul merkezli Türkiye yazı dili olmuştur. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bununla birlikte bazı bölgelerde yöresel ağzların yazı diline katılmasıyla ortaya çıkan bir küçük farklılıktan söz etmek mümkündür. Özellikle de eski Yugoslavya'da 1985'li yıllara kadar aşırı öztürkçe kullanımı bir farklılık olarak kaydedilmelidir. Günümüzde Balkan ülkelerinin Türk edebiyatlarına baktığımızda genel duruma paralel bir çizgi olmakla birlikte, ülkeler bazında sosyal ve siyasi durumların etkisiyle farklı gelişmeler de gözlenmiştir.

1990'lı yıllardan sonra Balkanlar'ın tamamında hissedilen demokratik hava kuşkusuz edebiyata da yansımış ve yukarıda çerçevesi çizilen şablon büyük ölçüde değişmiştir. Bu olumlu gelişmeye rağmen Balkanlar'daki edebi geleneğin yükünü büyük ölçüde sırtında taşıyan Makedonya ekonomik sıkıntılar, Kosova ise savaş yüzünden edebi ürünlerin yayınlandığı gazete ve dergilerin neşrine eski desteği sağlayamamaktadır. Fakat çıkarılabilen yayın organlarında başka alanlarda da olduğu gibi artık daha reel konulara ait örnekler de kendilerine yer bulabilmektedir.

4.1.4.1. Bulgaristan

Bulgaristan Türk edebiyatının, Balkanlar'da yaşanan siyasi ve sosyal olaylardan etkilenen diğer Balkan ülkelerindeki bu olguların dışında, başka bir bakış açısıyla ele alınması gerekir. 1989 göçü bu ülkede pek çok şeyi değiştirmiştir. Bu göçün bir zararlarının başında aydın kadronun tamamına yakınının Türkiye'ye göç etmesi ya da göçe zorlanmış olması yer alarak büyük bir kayıp olarak karşımıza çıkar. Bu durum

Bulgaristan'daki entelektüel faaliyetin büyük ölçüde zarar görmesine de neden olmuştur. Fakat Türkiye'ye göç eden aydınların bir bölümü burada eski ülkelerinin, özellikle Türkler'e yönelik sorunlarını ele alıp tartışmaya başladılar. Kuşkusuz bundan edebiyat da kendine düşen payı aldı. İstanbul'da, Bursa'da ve daha başka yörelerde dernekler kuruldu, dergiler neşredildi, toplantılar düzenlendi ve kitaplar yayınlandı. Bu yeni gelişme biraz romantik de olsa, meselelerin daha korkusuz ele alınmasına imkan sağladı. Bu yüzdendir ki yazarlara ait yayınlanmış kitapların bir bölümü Türkiye baskılıdır. Fakat söz konusu kitaplar incelendiğinde bunların tümüyle Bulgaristan Türklüğü'nün sorunlarıyla ilgili olduğu görülecektir. Bu nitelikteki eserlerde doğal olarak içerik epeyce farklılaşmıştır.

Bulgaristan'da Bulgarlaşmayla Türk kalma arasında mücadele veren çocukların dramı, yoğun polis baskısı, göç, terk edilen topraklara duyulan özlem, Türklük şuuru, direnme ve bunun sonucunda elde edilen başarının gururu ve Türkiye'ye teşekkür, ele alınan başlıca konulardır. Anadolu'ya yakın olmasından ve çok erken dönemde Osmanlı sınırları içine katılmasından dolayı yoğun bir Türk nüfusu barındırdığı için Bulgaristan Türk edebiyatı açısından zengin bir birikime sahiptir.

4.1.4.2. Yunanistan

Bölgede yaşayan Türk toplulukları arasında Türkçe'yi edebi dil olarak kullananlar Batı Trakya Türkleri'dir. Yunanistan'da 1960 yılına kadar geçen dönemde Türkler için en sıkıntılı dönem yaşanmıştır. İç savaş ve 2. Dünya Savaşı Yunanistan'daki Türkler'in yaşamını oldukça zorlaştırmış ve yaşanan sıkıntılar edebiyata da yansımıştır. Bu nedenle 1960 yılına kadar daha çok sözlü edebiyat geleneği devam ettirilebilmiştir.

1960-1980 dönemi ise Türk edebiyatının yaşanan duraklamanın ardından çığır açtığı bir dönemdir. Daha önce Türkiye'ye göç etmiş Batı Trakyalı Türkler gördükleri öğrenimi de değerlendirerek, Yunanistan'a geri döndüklerinde bu birikimlerini sürekli bir edebiyatın oluşmasında kullanmışlardır.

Gösterilen çaba ve verilen mücadeleye rağmen Yunanistan'daki Türk edebiyatı diğer Balkan ülkelerinde gelişen Türk edebiyatı çalışmalarına göre biraz daha geride kalmıştır. Bölgede yaşayan Türk azınlığın daha çok kırsal kesimlerde yaşıyor olması bu durumun nedenlerinden biri olsa da en önemli faktör, Yunanistan'daki Türkler'in kültür ve sanat faaliyetlerinin sürdürülmesi için yeterli çaba gösterememiş olmalarıdır. Yöredeki şair ve

yazarların siyasi ve sosyal baskıdan dolayı isimlerini açıkça kullanamamaları ve genellikle takma ad kullanmaları da Türk edebiyatı açısından olumsuz bir etki yaratmıştır. Yine de bölgedeki tüm baskılara rağmen çocuk edebiyatı Yunanistan'da gelişen Türk edebiyatının en güçlü koludur.

4.1.4.3. Makedonya

Kosova ve Makedonya siyasi manada iki farklı yapı olarak kabul edilse de sanat ve edebiyat faaliyetleri açısından ortak bir kaderi yaşamaktadırlar. Onun için Makedonya Türk edebiyatı denildiğinde Kosova'nın da gündeme getirildiği unutulmamalıdır.

Makedonya, Yugoslavya'nın bir parçası olarak 1945 yılından sonra bu ülkede uygulanan azınlık haklarını belli çerçevede Türkler'e de tatbik etti. Bu nedenle yörede Türkçe okullar, radyo, televizyon yayımları, tiyatro yanında Türk edebiyatı da gelişme gösterdi (İsen, Kireççi 2008: 25).

Makedonya Türk edebiyatında roman türünün tam gelişmediği gözlenirken, hikayeden romana geçişte etkili olabilecek isimlerin başında yer alan Fahri Kaya'nın yaptığı antoloji çalışmalarının bu alana önemli katkıları olduğu bilinmektedir.

Makedonya'da yayınlanan eserlerin büyük çoğunluğunun, özellikle ilk devrede yayınlananların, bütün sosyalist ülkelerde olduğu gibi, devlet desteği ve devlet kontrolünde çıktığı unutulmamalıdır. Bu yüzden sözü edilen yayınlar büyük oranda resmi ideolojinin propogandası niteliğindedir. Daha doğrusu bu niteliği ön planda olan eserler basılma imkânı bulmuştur. Bu destek bölgede Türkçe'nin yazı dili olarak hayatını sürdürmesini sağlamış ve Türk kimliğini, dillerini kullanmada avantaj sağlamıştır. Bu nedenle bölgede en çok Türkçe eser Makedonya'da basılmıştır.

4.1.4.4. Romanya

Romanya'da Osmanlı döneminde Türkler'in yaşadığı bölgelerde şehir kültürü hakim olmadığı için yazılı edebiyattan çok sözlü edebiyat geleneği yaygındır. Türkçe yazılı edebiyatın kendini gösterdiği dönem XIX. yüzyılda başlamıştır. İlk olarak siyasi içerikli yayınların ortaya çıkmasının ardından edebi eserlerde kendini göstermiştir.

1944 yılına kadar geçen dönemde okullarda Türkçe okutulup Türkçe eserler verilebilirken 1960 sonrası yasaklamaların başladığı dönem olmuştur. 1987 yılında ‘‘Renkler’’ dergisinin yayımlanmaya başlamasıyla edebiyatta da hareketlenmeler başlamıştır. 1990 yılında yaşanan siyasi değişiklikler ile bu dergiye başkaları da katılmış ve edebi çalışmalar yazılı olarak sürdürülmeye başlanmıştır.

Romanya Türk edebiyatında yazı dili olarak Türkçe iki farklı şekilde kullanılarak diğer Balkan ülkelerine göre farklılık göstermektedir. Edebi eserler hem Türkiye Türkçesi ile hem de Tatar Türkçesi ile kaleme alınmıştır.

4.1.4.5. Kosova

Eski Yugoslavya'nın özerk bölgelerinden biri olan Kosova'da 1951'den sonra Türkçe okulların açılması kültür ve sanat derneklerinin kuruluşu ve çalışmalara başlaması burada da edebi bir ortamın doğmasını sağladı. Özellikle Tan yayınevini kuruluşu (1969), Tan gazetesinin yayına başlaması, Çevren dergisinin (1973), ardından da kitap dizilerinin neşriyatı buradaki edebi birikimi de gün ışığına çıkardı. Bu edebi ortamda dikkati çeken yeni yazarlar yetişti. Özellikle Kuş dergisinin (1979) yayına başlaması çocuk edebiyatı için itici bir güç oldu. Kosova'da bir başkent olarak bu faaliyetler Priştine'de odaklanırken bölgede Türklerin en yoğun olarak yaşadıkları Prizren şehri de önemli entelektüel faaliyetlere sahne oldu. Osmanlı Devletinin Balkanlar'daki en önemli kültür merkezlerinden biri olan Prizren, Türk sanatına katkılarını sunmaya devam etmektedir. Kuşkusuz şehrin bu konumuna katkı sağlayan Doğru Yol gibi kurumlar edebiyata, müziğe, tiyatroya, resme hayat veren özverili kişiler vardır. Şehir bu konumunu bu nitelikteki kişi ve kurumlar sayesinde kazanmıştır.

Kosova'da gelişen Türk edebiyatı çalışmamızın temel konusu olduğu için bu bölgedeki Türk edebiyatına ilerleyen bölümlerde daha detaylı yer verilecektir.

4.1.5. Balkanlar'da Türk Çocuk Edebiyatı

Türk yazarları, okullarda derinliğine okutulmadığı için ayrıntılı öğrenilmeyen Türkçe yanında 90'lı yıllara kadar kapalı bir ilişkiler yumağı içinde Türkiye ile de sağlıklı bir iletişim imkanı elde edemeyince doğal olarak yalın sayılabilecek bir anlatım ve sınırlı sayıda kelime ile yetinmek zorunda kaldılar. Dili güzel kullanmayı gerekli kılan edebi ifade,

ancak ciddi bir eğitimle sağlanabilir. Oysa Balkanlar'da uzunca bir kesintinin ardından 1950 sonrası yeniden filizlenmeye başlayan Türkçe, zaman zaman güzel kullanım şöyle dursun kendisini doğru kullanacak kişilerden bile yoksun kalmıştır. Belli bakış açlarına bağlı olarak bir açılıp bir kapanan Türkçe okullar; yine siyasi şartlara bağlı olarak zaman zaman yayınlanmasına izin verilen zaman zaman da yayımlayanlara ağır ceza verilmesine neden olan dergi ve kitap neşri faaliyetleri, kısaca bilim ve sanat faaliyetlerinin hiç hoşlanmadığı istikrarsızlık örnekleri bölgede Türk yazı dilinin en büyük sorunudur. Yazı dili ister istemez eğitimle başlayan ama onu da aşan bir birikime, bir geleneğe yaslanmak zorundadır. Balkanlar'ın yakın döneminde böylesine bir birikim oluşmamıştır. Bunlara eklenmesi gereken çok önemli bir başka faktör de bu yörede istisnasız bütün sanat ve edebiyat faaliyetlerinin yükünü çeken unsurun öğretmenler olmasıdır. Sosyalist kültürün eğitime muhtaç bir nesne olarak gördüğü ve ancak çocukların da iyi eğitilen insanların sistem açısından bir güvence teşkil edeceği görüşü doğrultusunda genelde çocuk eğitimine verdiği önem de unutulmamalıdır. Bu yaklaşımın gereği olarak zaten bu ülkelerde çocuklara yönelik çok sayıda dergi vb. yayın çıkmaktadır. İşte Türkçe neşriyata izin verildiğinde Türk çocukları için de bu imkanlar devlet desteği sağlanarak gerçekleştirilmiştir. Eski Yugoslavya'da Kuş, Piyoner, Sevinç, Tomurcuk, Bulgaristan'da Eylülcü Çocuk, Filiz gibi dergiler bunun önde gelen örneklerini oluşturur.

Balkanlar'da yaşayan Türkler, Yunanistan'da bulunanlar hariç tamamı sosyalist yönetimlerce idare edilen ülkelerde yaşamışlardır. Bu yüzdendir ki, bölgede üretilen Türk edebiyatı eserleri ülkeden ülkeye küçük oranda farklılıklar gösterse de ana hatlarıyla benzer biçimde ele alınabilir. Balkanlar'da ortaya çıkan çocuk edebiyatı ürünlerinin başlıca konuları arasında yer alan insan ve doğa sevgisi, okul, öğretmen, kitap sevgisi, anne, baba, dede, büyükanne, kardeş gibi aile bağları doğa ve hayvan sevgisi dini ve milli bayramlar, arkadaşlık, çocuk dünyası hayalleri gibi genel konular yanında bölgeye has başka konulara da değinir. Batı Trakya'da ve Bulgaristan'da yaşayan Türkler büyük ölçüde kırsal kesimde yaşadıkları için reel köylü sorunları da bölge edebiyatının belli başlı konuları arasındadır. Azınlık sorunları ve göç de ezeli bir dert olarak çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alır.

Sosyalist yönetimlerce idare edilen diğer bölge ülkelerinde yani Bulgaristan, eski Yugoslavya, Makedonya ve Romanya'da ele alınan konular, sözü edilen sistemin sanat anlayışıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle adı geçen ülkelerin çocuk edebiyatının en önemli özelliği 1940-1965 yılları arası deklaratif oluşlarıdır. Bununla birlikte özellikle azınlık yazarı biraz da bu ideolojik yapıdan kaçabilmek için yine yazdıklarında doğa

manzaralarına (mevsimler, aylar, dağlar, güneş baba, kelebek, arı, kuşlar), okula, kitap sevgisine, analara, güleç yüzlü olmaya, çalışkanlığa, tembel olmamaya, temizliğe, okula gidişe dikkat etmeye yönelik örnekler kaleme almıştır. Çocukların ilgi duyduğu hayvanlar da hikaye konusudur. Doğa manzaralarının bu edebiyatta bu denli yer almasının bir başka önemli sebebi de yöre halkının büyük ölçüde kırsal kesimde yaşıyor olmasıdır. Okul

aracılığı ile şehir hayatına katılan yazar, sürekli kendi çocukluğunu ve kendi çocukluğunun geçtiği kırsal dekoru özlemektedir. Bu yüzden yöredeki Türk yazarların büyük çoğunluğunun dünyaları doğaya daha yakındır. Çocuklukta kalan her şey güzel olduğu için de kırsal kesimin sorunlarından çok onun güzelliği eserlerde konu edilir (İsen, Durmuş 2008: 27-29).

Eski Yugoslavya zamanından beri çocuklar için yazdıklarıyla dikkati çeken şair ve yazar kadrosunu şöyle sıralayabiliriz:

Yahya Kemal'e şiiri öğreten adam Şeyh Sadettin, Abdülhakim Hikmet Doğan, Hüseyin Süleyman, Abdülfettah Rauf, Enver Tuzcu, Şükrü Ramo, Lüftü Seyfullah, Necâti Zekeriya, Hümâşah Vardar, Mahmut Kıratlı, Fahri Kaya, İlhami Emin, Recep Murat Bugariç, Esat Bayram, Avni Engüllü, Fahri Ali, Nusret Dişo Ülkü, Sâbi Yusuf, Suat Engüllü, Aleattin Tahir, Halise Özgün, Cevahir Selim, Enver Ahmet...

Makedonya Türk edebiyatının yetiştirip Türk diline hediye ettiği Necâti Zekeriya, Balkanlar'dan tüm dünyaya açılan bir edebiyatçıdır. "Orhan" adlı çocuk kahramanı etrafında oluşturduğu hikayeleri Balkanlar'da tüm dillere çevrilmiş ve okullarda zorunlu okuma kitabı olarak seçilmiştir. Ayrıca bu hikayeler Türkiye'de de çok sayıda basılmış ve çocuklar tarafından ilgiyle okunmuştur. Makedonya'nın "Gül" şairi olarak bilinen İlhamî Emin tasavvuf ağırlıklı eserleriyle adından söz ettirirken, şiirleriyle ve radyo tiyatrolarıyla çocuklar için de eserler vermiştir. Üsküp Radyosu Türkçe Yayınlar Bölümü'nde çalışmalarını sürdüren Avni Engüllü ise özellikle "Mete" adlı kitabıyla çocukların dünyasına girmeyi başarmış ve son eserlerinde Makedonya Türk edebiyatı için yeni denilebilecek bir konu zenginliği sağlamıştır.

Edebiyat çatısı altında yapılan çalışmaların çoğunun resmi kuruluşlar tarafından desteklenip yürütüldüğü düşünülürse, Makedonya'da çocuk edebiyatı sahasında sivil yayıncılığı başlatan ismin Nusret Dişo Ülkü olduğunu söyleyebiliriz. Dişo Kompani adına

2004 yılında yayımlanan 6 kitap (Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (SAV)'in Çocukluğu, Dört Halife'nin Dört Öyküsü, Masal Gibi Öyküler, Büyük Selçuklu Sultanları 1-2, Büyük Osmanlı Türk Sultanları) yıllar sonra çocuklar için yayımlanan ilk Türkçe kitaplar olmuştur (Gürel 2005: 384-385).

4.2. Kosova ve Kosova'daki Türkler

Bu bölümde Kosova'nın genel özelliklerinden, tarihçesinden ve öneminden bahsedilerek, Türkler'in Kosova'daki durumuna yer verilmiştir.

4.2.1. Kosova'nın Coğrafi Özellikleri ve Önemi

Kosova yaklaşık Konya büyüklüğünde bir alana sahiptir. Bu kadar küçük bir alana sahip olmasına karşın, coğrafi konumu Kosova'ya ayrı bir önem biçmektedir. Bu yüzden günümüzde hem Sırp lar hem de Arnavutlar tarafından gerçek dışı açıklamalar ile Kosova topraklarının tarihi süreç içerisinde kendilerine ait olduğu savını ortaya çıkarmaya yönelik asılsız teori ve yaklaşımlar sunulmaktadır. Arnavutlar, Kosova'nın coğrafi olarak eski çağlardan beri özerk bir oluşum ve yapı olduğunu iddia etmektedirler. Osmanlı öncesi dönemde, Arnavut tezini doğrulayacak Kosova'nın coğrafi olarak sınır çizgilerini adlandıran bir yapı mevcut değildir. Lakin Osmanlı döneminde, Balkanlar'da yerel yönetimlerin bağlı olduğu sancak yapısı, o dönem içerisinde değişen koşullar esas alınarak belirlenmiştir. Yine Osmanlı döneminde Kosova toprakları farklı sancakların sınırları içerisinde yer almıştır. Fakat Arnavut tezinin aksine Kosova'nın bugünkü siyasi sınırlar içerisinde, ayrı bir sancak veya yapı altında teşkilatlanması söz konusu olmamıştır.

Kosova'nın kesin coğrafi sınırlar ile belirlenmesi ancak 1945 yılında, II. Dünya Savaşı'nın sonrasında ortaya çıkmıştır. Arnavut tezi siyasi sınırlar ile Kosova'yı tanımlamak yerine, doğal sınırlar olan dağlar ve nehirler esas alınarak bir tanımlamaya işaret etmiş olsa da, coğrafi gerçekler Arnavutları haklı çıkarabilir. Çünkü Kosova, sıra sıra dağlar ve tepelerle sarılmış bir coğrafi birim oluşturmaktadır. Kosova'nın doğusunu kaplayan Şar Dağları ve batıda Mokra Dağı (Türkçe:Karadağ) adeta bir duvar gibi Kosova'yı diğer bölgelerden ayırmaktadır. Ayrıca Kosova Balkanlar'a adeta tepeden bakan bir plato gibidir. Balkanlar bölgesindeki en yüksek rakımlı ve hakim noktayı teşkil

eder. Ayrıca bölgedeki merkezi konumu, neredeyse Kosova'yı Balkanlar'ın çekirdeği ve göz bebeği olarak öne çıkarır. Bu yapısı gereği, Kosova stratejik açıdan çok ciddi bir önem arz etmektedir. Kosova'nın yüksekliği ve Balkanlar'ın bu bölgesinde merkezi konumu hakkında bir fikir edinmek için, Kosova'dan çıkan ırmakların, Balkanlara kıyısı bulunan üç denizin; Ege, Karadeniz ve Adriyatik'e dökülmesi gibi pek rastlanmayan bir durumdan da anlaşılabilir.

Kosova'nın orta kesiminde, daha küçük bir sıra halinde kuzeyden güneye doğru uzanan tepeler, bütün bölgeyi kabaca eşit iki parçaya ayırır. Kosova'nın iki yarısı geleneksel olarak ayrı adlar taşır ve politik olsun, coğrafi olsun çeşitli nedenler ile bu adlar Sırp ve Arnavutlar arasında sürtüşme nedeni olarak ortaya çıkmıştır. Sırlar Kosova'nın batısını "Metohija" olarak adlandırır. Bu bölge birçok Ortodoks manastırına sahip olması nedeniyle Sırlar için vazgeçilmez önemdedir. Kosova Arnavutları ise bölgenin Sırp Ortodoks tanımlamasını asla kabul etmezler. Bu bölgeye onların vermiş olduğu ad ise; Dukajin Platosu'dur. Dukajin, ortaçağda hüküm sürmüş olan bir Arnavut hanedanıdır ve Arnavutluk'un kuzeyindeki topraklar bu ad ile anılır. Kosova'nın doğu yarısı ise, Kosova adıyla anılır. Kosova Balkanlar'da birçok yerleşim bölgesinde rastlanan bir yer adıdır. Bu bölgeye yönelik Kosova adının kullanılması diğer bir iddiaya göre, Balkanlar'da yaşayan "Kos" adlı kuşun bölgede çok fazla görülmesi, ovanın isminin de Türkçe Kosovası olarak adlandırıldığı şeklindedir. Kosova adı tarihte ilk olarak yazılı metinlere 1389 Kosova Savaşı ile girmiştir. Sırlar bu bölgeye Kosova Polje (Kosova Gölövası) adını verirler. Sırların iddialarının aksine kelimenin kök olarak incelenmesinden ve bu adın yazılı eserlere Türkler'den sonra girmesi nedeniyle Kosova kelimesinin daha çok Türkçe olduğu yönündeki tezler uygun kabul edilebilir.

Bu coğrafyayı önemli kılan diğer bir faktör ise, etrafını çeviren dağlara rağmen Kosova daima, hem ticaret kervanlarının, hem de orduların geçiş güzergahı olmasıdır. Kosova'dan iki önemli yol hattı geçmektedir. Birincisi Arnavutluk'un en önemli ticaret merkezlerinden olan İşkodra Kentine giden yoldur. Bu yol Priştine'den Üsküp'e oradan da Selanik'e kadar uzanır. İkincisi ise, Hırvatistan'ın Dubrovnik Şehri'ne uzanan yoldur ki, bu şehrin Osmanlı Döneminde, Osmanlı'nın Hong Kong'u yani ticaret merkezi konumunda olan bir kent olduğu düşünüldüğünde, geçmişten bu güne Kosova'nın ticari yollara ev sahipliği yapması yönünde ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu daha açık ortaya çıkar.

Bu coğrafya için tarihi süreç içerisinde neden bu kadar savaş yapılmış, uğruna nice kanlar döküldüğünü anlamak için, Balkanlar haritasına sadece bir göz atmak yeterlidir. Kosova'yı kim elinde tutarsa, Bosna'ya, Sırbistan'a ve Kuzey Arnavutluk'a stratejik yaklaşma istikametlerine sahip olacak, ayrıca Kuzey'den Makedonya - Ege Denizi - Anadolu'ya uzanan koridoru kontrol edilebilecektir (Önen, 2006: 9)

Osmanlı Devleti öncesi Türk Kavimleri Kosova'ya ve Balkanlar'a farklı dönemlerde gelip yerleşmişlerdir. Moğol istilası döneminde ise Balkanlar'a Türk Kavimleri'nin göçünün hızlandığı ifade edilebilir. Bulgar Türkleri, Avar Türkleri, Peçenek ve Kumanlar (Kıpçaklar) Osmanlı öncesinde Balkanlar'a geldikleri bilinen Türk kavimleridir. Yani Türkler çok eski çağlardan buyana Balkanlar bölgesinde, diğer etnik mozaiklerle birlikte yaşamışlardır. Balkanlar ve Kosova'da Türk kültürünü ve etnik kimliğini ortadan silmeye çalışan olumsuz düşünce ve yaklaşımlar Osmanlı sonrası etkisini her geçen gün artarak Kosova'da Türkler yoktur şeklinde açıklamalar ortaya çıkarmıştır. Aslında Kosova'da Türk yoktur tezini öne sürenlere karşı verilecek en güzel cevap; hâlâ Kosova'da Arnavut, Boşnak ve hatta Sırp ailelerin evlerinde Türkçe konuşulması, Türkler'in etkisinin Balkanlar'da yaşadığının açık bir göstergesidir. Böyle bir yapının baskı sonucu ortaya çıktığını söylemek asılsız bir iddiadır. Açıklananlardan yola çıkarak, Kosova'da ve Balkanlar'da hissedilir derecede Türk etkisinden ve Türk varlığından söz edilmesi mümkündür.

Kosova'da yaşanan sorunlar, günümüze ait, yeni ortaya çıkmış problemler olarak görülmemelidir. Tüm yaşanan sıkıntıların geçmişten beslenen kuvvetli kökleri mevcuttur. Bu nedenle sorunların çözümü için Osmanlı'nın Balkan coğrafyasındaki 500 yıllık egemenliği çok iyi incelenmelidir. Osmanlı Türkleri' ne yönelik olumlu ve olumsuz çok farklı görüşler olmasına rağmen yapılacak tarafsız değerlendirmeler geleceğe dönük çözümleri ortaya çıkaracaktır.

4.2.2. Kosova'nın Tarihçesi

Günümüzün Kosova Türkleri, çok eski zamanlarda Balkanlar'a gelen ataları Hunların, Avarların, Oğuzların, Kumanların Peçenekler' in ve daha geç gelen Osmanlılar' ın bir parçası olarak buralara yerleşmiş ve yurt edinmişlerdir. Kosova'yı yurt seçen Türkler, yüzyıllar boyunca diğer milletlerle beraber Prizren, Priştine, Vıçitrın, İpek, Novobırda gibi yerleşim yerlerinde yaşamış birçok kültür eserleri yaratmış ve hayatın akışına yön

vermişlerdir. Bugünkü Kosova Türkleri de, tarihi süreçten gelen Oğuz ve Kıpçak Türk unsuru ağırlıklı bir Türk zümresidir. Osmanlı Devleti'nin yüzyılları aşan uzun egemenlik devriyle beraber Kosova Türkleri' nin hem dilsel yapısı, hem etnik yapısı Oğuz Türkleri gelenekleri doğrultusunda şekillenmiştir (Muzbeg 2003: 103).

1389 Kosova Meydan zaferiyle Kosova, Osmanlı hakimiyetine girerek Üsküp sancağına bağlanmıştır. 1878 yılında 32 bin kilometre kareyi içine alarak vilayet haline dönüştürülmüştür. Balkan Savaşları'nın sonucunda Kosova, Osmanlı toprağından ayrılarak, 30 Ağustos 1913 yılında Londra Anlaşmasıyla Sırbistan'a bırakılmıştır. Balkan Savaşları'ndan bu yana hep bağımsızlık hayalleriyle yirminci yüzyılın sonlarına gelinmiştir. Kosova, Sırbistan hakimiyetine girdikten sonra, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı-Yugoslavya Krallığı, Arnavutluk Krallığı, İtalyan hakimiyeti, Alman İşgali, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti, Sırbistan Cumhuriyeti, UNMİK (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu) idareleri altında bulunmuştur Siyasi konjonktürden dolayı Kosova'da Türk varlığı ilk yıllarda görülmemiş (1945-1951), ancak siyasi havanın değişmesiyle birlikte bölgede Türk varlığı 1951 yılında kabul edilmiştir (Sipahioğlu 2007: 223).

1953-1969 yıllarında Kosova'da Türk varlığı yasal hale gelmiş ve 1974 Anayasası'yla da Sırpça ve Arnavutça gibi Türkçe'ye de resmi dil statüsü verilmiştir. Özellikle savaş yıllarında ve Tito döneminde uygulanan baskılar sonucu Kosova halkı, artan milliyetçilik akımlarının da etkisiyle bağımsızlık ateşiyle kavrulmuştur. Karadağ ve Sırbistan birleşerek "Yeni Yugoslavya Federal Cumhuriyeti" kurulmuş, Voyvodina ve Kosova Özerk Bölgeleri bu Federasyon içinde kalmıştır. Buna göre 29.000 kilometrekarelik bir alanı Arnavutluğun dışında kalan Kosova'nın, 32.000 kilometrekarelik alanı Sırbistan, Karadağ ve Makedonya tarafından paylaşılmış ve Sırbistan'a bağlı "Özerk bölge" statüsüyle 10.800 kilometrekarelik bir alanla Kosova Özerk Bölgesi statüsüyle 1999 yılına kadar varlığını korumuştur. Mart 1999 tarihinde Slobodan Miloseviç başkanlığındaki Sırbistan Hükümeti Kosova'daki "Özerklik" statüsünü kaldırmıştır. 24 Mart 1999 tarihinde 78 gün süren NATO müdahalesiyle Kosova, UNMİK (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetimi)'in idaresine geçmiş ve NATO dahilinde 88 yıl sonra Türk askeri bu bölgeye tekrar ayak basmıştır (Türkeş, 2008; Embel, 2004). NATO ve UNMİK gelince de 10.06.1999 tarihinde Birleşmiş Milletler 1204 sayılı kararını açıklamıştır. 1974 Anayasası'na göre Kosova'da Türkçe de Arnavutça ve Sırpça gibi resmi dil statüsünde idi. 25.07.1999 tarihinde UNMİK başkanı Bernard Kuchner 1 sayılı kararını ilan etti. Bu kararla Türkçe resmi dil hakkını kaybetti. Barış havarisi UNMİK, "demokrasiyi getireceğim" diyerek Kasım 2001 de seçim

yaptı. Kosova Parlamentosu tarafından Bayram Recep'in başkanlığında Kosova Hükümeti kuruldu. Ancak kurulan hükümetin aldığı kararları uygulama yetkisi bile yoktu. UNMIK'in basındaki idareci Demokles'in kılıcı gibi kendine uygun olmayan kararları veto etti.

23 Ekim 2004'te ikinci seçim, 17 Kasım 2007'de de üçüncü seçim yapıldı. Bu seçimlerde hiçbir parti salt çoğunluğu sağlayamadı. Ancak seçmen birinci seçime ilgi gösterirken, ikinci ve üçüncü seçimlerde katılım beklenenin çok altında kaldı. 1 milyon 300 bin seçmenden 663 bin 552 seçmen seçime katıldı. Katılım oranı yüzde 51,11 oldu. Katılımın az olmasına neden, halkın seçimden bir şey beklememesiydi. Birinci seçimde Kosova Demokratik Türk Partisi 7879 oy alabildi. Bu oylarla Mahir Yağcılar, Gani Sadık ve Nafiye Gas Türk milletvekili olarak Kosova Parlamentosu'na girmeyi başardı. İkinci seçimde 8353 oyla Kosova Parlamentosu'na Mahir Yağcılar, Nurhan Malta ve Rifat Krasniç seçildi. Üçüncü seçimde ise 4999 oy ile Mahir Yağcılar, Enis Kervan ve Mufere Sinik milletvekili seçildiler (Sipahioğlu 2007: 295).

17 Şubat 2008 tarihinde ise nihayet Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece yıllardır beklediği bağımsızlığına kavuşmuştur. Kosova halkı Yugoslavya'nın dağılması sırasında bağımsızlığını kazanabilmek için sürekli mücadele etmiş, bunun için de Batı'ya gereğinden fazla güvenmiştir (Sipahioğlu 2002: 5).

4.2.3. Osmanlı Döneminde Kosova

Osmanlılar, 1389'da Sırlara ve Avrupalı müttefiklerine karşı kazandıkları meşhur Kosova savaşından sonra bölgeye tamamıyla hakim olmuşlardır. Kosova Arnavutluk'un dört büyük bölgesinden biri olmuştur. Osmanlılar zamanında bir istikrar ve ilerleme dönemi yaşanmış hemen hemen bütün Arnavutlar İslamı kabul etmişlerdir. Bu durum Osmanlı devletinin yıkılışına yol açan olaylara dek önemli bir değişikliğe uğramamıştır.

1389-1913 yılları arasında Kosova, Osmanlı-Türk hâkimiyetinde kaldı. Kosova'nın çok önemli batı-doğu ticaret yolları üzerinde bulunması nedeniyle, Osmanlı yönetimi Venedik'in de kontrolüne yakın olan bölgenin geri kalan kısımlarının aksine yoğun bir devşirme-İslamlaştırma politikasını Kosova'da uyguladı.

Kosova bölgesinde Osmanlı devlet yönetimiyle beraber, Roma devrinden beri sürekli olarak sağlanamayan düzenlilik sağlanmıştır. Bölge, Osmanlı öncesinde buralarda yaşayan Müslüman olmayan Türkler'le, Osmanlı Devleti ile beraber artan Müslüman Oğuz

Türkleri'yle Türklük açısından iyice yoğun nüfuslu bir hâle geldi. 1912 yılı civarlarıyla beraber Osmanlı hükümrânlığının kalktığı zamana kadar Kosova'da Türkçe, genel kültürel dil kimliğindeydi. Zaten bölgedeki Türk nüfusu da bunu sağlayan önemli sebeplerin başında geliyordu. Bölgenin Türk olmayan halkları, Türkçe ile hem dinî yönden hem

kültürel yönden iyice geliştiler. Bunun neticesinde de Kosova ve çevresi, Osmanlı Devleti'nin önemli bölgelerindendi. Osmanlı idaresi, bölgede yaşayan Arnavutlara, Sırlara da herhangi bir zorlama uygulamadı. Özellikle Arnavutlar, kültürel yönden sıkıntılar yaşamadılar ve bugünlerine geldiler.

Arnavutlar, Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı, kendilerini Türkler'den pek ayırmayan bir halk kimliğindeyken, özellikle 1800'lerin ikinci yarısında artan bir eğilimle Osmanlı algısından kısmî kopma istek ve tepkilerini geliştirmeye başladılar. Bunda, Hıristiyan Batı dünyasının ayrılıkçı kışkırtmaları ön planda olmuştur. Bu kopma eğilimi Arnavutluk devletinin kurulmasıyla son hâle geldi. Bugün Kosova'da Arnavutlar'la Türkler'in ortak yaşayışlarındaki sıcak ilişkiler ve samimiyet de gizli veya açık düşmanlıklar da o dönemlerin ürünüdür.

4.2.3.1. I. Kosova Savaşı

Kosova, I. Murat zamanında 1389 I. Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti topraklarına tam olarak katıldı. 5 asırdan fazla Osmanlı idaresinde kalan bölge, 1912'de I. Balkan Savaşı sırasında Sırbistan'ın eline geçti. 30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ile Kosova Vilayeti, Sırbistan Krallığı'na bırakıldı. Kısa bir zaman sonra bölge, yeni kurulan Yugoslavya Krallığı'nın (ilk adıyla Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı) sınırları içinde yer aldı. (İslam Ansiklopedisi 2002: 219-220)

Sırların genel algısının Kosova'yı kendi ırklarının önemli yerlerinden biri sayması sebebiyle, I. Kosova Savaşı'nın etkisi çok büyüktür. 1371'de Çirmen'de elde edilen zafer, Balkanlar'ın içlerine doğru ilerleyişin kapılarını açmış olmasına rağmen, Balkanlar'da Osmanlı hâkimiyetini belirleyecek olan hadise, Birinci Kosova Savaşı olmuştur. 28 Haziran 1389'da cereyan eden Birinci Kosova Savaşı'nda Osmanlı'nın karşısında yenik düşen Hıristiyan ittifakının liderliğini, Osmanlı güçleri tarafından öldürülen Sırp Prens Lazar Hrebelyanoviç yapmıştı. Birinci Kosova Savaşı'nı kazanmış gibi davranan Sırlar, 28 Haziran tarihini en kutsal günleri arasında saymakta ve "Vidovdan" adı altında kutlamaktadırlar.

4.2.3.2. Kosova Savaşı ve Etkisi

Birinci Kosova Savaşı'nın Sırp toplumunun psikolojisine yarattığı etki ise yıllarca değil, geliştirilen mitoloji ve efsaneler sayesinde yüzyıllarca sürmektedir. Her şeyden önce Prens Lazar, Sırp Ortodoks Kilisesi tarafından tanrısallaştırılmıştır. Mevcut mitolojiye göre, Birinci Kosova Savaşı'nın arifesinde bir melek Lazar'a seslenerek, "fani çarlık" ile "ilahi çarlık" arasında bir seçim yapmasını istemiştir. Sırplar'a göre Lazar ilâhi çarlığı seçmiştir. Dahası, Lazar ile İsa arasında benzerliklerin kurulduğu da görülmektedir. Genel olarak 1. Kosova Savaşı ve bu savaşta yer alan karakterler hakkındaki Sırp yorumları, Hıristiyan mitolojisindeki olaylar ve karakterlerle karışmıştır. İşte bu sebepten dolayı, Sırplar kendine "ilahi millet" sıfatını yakıştırmaktadır. Diğer taraftan, Türkler'e karşı yürütülen Kosova Savaşı hakkında yazılan destansı halk şiirleri, en iyi bilinen ve en güzel kabul edilen şiirlerdir. Bütün bunlar ise, Sırpların Kosova'ya "Sırbistan'ın Kudüs'ü", "Sırp dini değerlerinin ve Sırp medeniyetinin beşiği" gözüyle bakmasına yol açmıştır.

Sırp milletinin şuurunda Birinci Kosova Savaşı, tarihlerinin en önemli olayı olarak yaşamaktadır. Sırplar bu savaşı, okula başlamadan önce, dedelerinden öğrenmektedirler. Sırp devleti daha önce parçalanmış olmasına rağmen, Sırp ve Karadağlılar, söz konusu savaşı, Orta Çağ Sırp Devleti'nin ölümüne ve "Sırplar'ın Türkler'ce köleleştirilmesine" yol açan savaş olarak hatırlamaktadırlar. Bu yüzden Sırplar ve Karadağlılar, Birinci Kosova Savaşı'nın intikamını yüzyıllar boyunca Balkanlar'daki Müslümanlar'dan alma çabasıdadır.

Tam tarihi bile tartışmalı olan Birinci Kosova Savaşı hakkında kesin olarak bilinen, çatışmaların şiddetli geçtiği, iki tarafın da ağır kayıplar verdiği, Sultan I. Murad ile Prens Lazar'ın öldüğüdür. Murad ile Lazar'ın tam olarak nasıl ve ne zaman öldükleri hakkında da kesin bilgi yoktur. 18. yüzyıldan itibaren soy ismi "Obiliç" olarak anılmaya başlayan Miloş Kobiloviç (Kobiliç) tarafınca şehit edildiği düşünülen Sultan I. Murad'ın yerine oğlu Bayezid, Lazar'ın yerine ise küçük oğlu Stefan Lazareviç geçmiştir.

Annesi Kraliçe Militsa'nın nasihatine uyan Lazareviç, sonradan Osmanlı'ya bağlanmayı kabul etmiştir. Sırplar Osmanlı'dan tam bağımsızlığı ancak 1878 yılında elde edebilmişlerdir.

4.2.4. Osmanlı Dönemi Sonrasında Kosova

Osmanlı sonrasındaki dönem, Kosova Türklüğü ve Kosova Müslümanlığı açısından birçok olumsuzluğun boyut değiştirerek arttığı bir tarihtir. Söz konusu yıllarda Kosova'nın genelinden ve Prizren'den, gerileyen Osmanlı sınırına; Türkiye'ye doğru büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Yüz binlerce Türk ve on binlerce Müslüman'ı Balkan coğrafyasından söken bu göç dalgaları ile Kosova'daki Türk nüfus oranı büyük değişiklik yaşamıştır (Kutlu 2007).

30 Mayıs 1913 Londra Antlaşması ile Kosova Vilayeti, Sırbistan Krallığı'na bırakıldı. Kısa bir zaman sonra bölge, yeni kurulan Yugoslavya Krallığı'nın (ilk adıyla Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı) sınırları içinde yer aldı.

Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın kısa hükümlerliğinden sonra II. Dünya Savaşı sırasında İtalya'nın Almanya'ya teslim olması üzerine Tito tarafından kurulan mecliste Yugoslavya 1945 yılında ilan edildi ve monarşi yıkıldı. Bu olaydan sonra Kosova; Yugoslavya'ya bağlı bir eyalet statüsüne geçti.

SSCB'nin çöküşü ile dağılmaya başlayan ülkeler arasına Yugoslavya da katıldı. Yugoslavya 1992 yılında özerk bölgelerinin bağımsızlığını ilan etmesi ile dağılmaya başladı. Hırvatistan, Bosna Hersek, Slovenya, Makedonya bağımsızlığını ilan etti. Bosna Hersek'in Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazanması sırasında yaşanan eşitsizlik, savaş ve Sırp katliamları, Yugoslavya'nın parçalanması sürecindeki en büyük olaylardan biriydi. Kosova bu süreçte, Sırp baskısı ve askeri müdahaleleri sonucunda bağımsızlığına kavuşamadı. 1995 yılında Sırp ordusu Kosova'ya girdi ve birçok sivilin öldürülmesine sebep oldu. 1999 yılındaki NATO Müdahalesi ile Kosova, Sırbistan idaresinden koparıldı.

Karadağ'ın da bağımsız olmasıyla Yugoslavya yapısı sadece bir anı hâline dönüşmüş ve 2002 yılında resmî varlığını kaybeden Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, gayri resmî varlığını da kaybetmiştir.

4.2.4.1. Yugoslavya'nın Dağılmasının Ardından Kosova Türkleri

Yugoslavya Krallığı içinde Kosovalı Türkler ulusal haklardan yoksundu. Tito Yugoslavya'sının anayasal sistemi ise bütün milletlere eşitliği garanti ediyordu. Yugoslavya komünistleri, sosyalizmin gelişmesiyle ve farklı milletler arasında

eşitsizliklerin giderilmesiyle, milliyetçiliğin etkisiz hale getirilebileceğine inanmıştı. Komünist sistemde etnik çatışmaları engelleyen unsurlar tek partinin bulunması, dominant milletler etrafında bir federal yapının kurulmuş olması ve ekonominin merkezileştirilmiş olmasıydı. Ancak, 1990'ların başında, Tito Yugoslavya'sında sayıca baskın olan bütün milletlerin ortak özelliği, kendi milli devletlerine sahip olma ile ilgili hayallerin ortadan kaldırılamadığının ispatıdır. Komünizmin çökmesinin ardından çatışmalar engellenememiştir (Emiroğlu 2006: 67). Yugoslavya'nın eski devlet başkanı Slobodan Miloseviç Kosova'yı tamamen Sırbistan'ın kontrolüne almak amacıyla, Sırbistan Devlet Başkanı olarak seçildiği 1989'da Kosova'nın özerklik statüsünü iptal edince Kosovalı Arnavutlar genel bir greve gitmiş, bunun sonucunda da yaklaşık 150 bin Arnavut işsiz kalmıştır.

Türkler Sırp yönetimine karşı hiçbir zaman topluca başkaldırmamışlardır. Bunda etken olan faktör Sırp nüfusa oranla sayıca az olmalarıdır. Bu açıdan bakıldığında, Kosovalı Türklerin Osmanlı'nın çekilmesinden bu yana, sayıları gün geçtikçe eridiği için genelde bütün yönetimleri tanımak durumunda oldukları söylenebilir. Miloseviç rejimine karşı Kosovalı Türkler'den ciddi tepkiler gelmişse de, bu tepkiler fazla etkili olamamıştır. 1989 yılının sonuna doğru milliyetçilik dalgası bütün Yugoslavya'yı kuşatmıştır. Kosovalı Türkler de bundan etkilenmiştir. Onların, "Kosova'da Türk varlığının bazı aşırı milliyetçi Arnavutlar tarafından inkar edildiğini, kendilerine "Türkleşmiş Arnavutlar" gözüyle bakıldığını" görmeleri kendi milli çıkarları doğrultusunda mücadele etmelerine sebep olmuştur (Türbedar 2003: 80-81)

1990'lı yılların başında Kosovalı Türkler iki seçenek ile karşı karşıya kalmışlardır. Ya baş kaldırmayacaklardı, ya da Kosova'da hiç Türk kalmayacaktı. Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından gelen mesajlar, Kosovalı Türkler'in baş kaldırmamaları ve söz konusu genel grevi desteklememeleri yani işlerini ve okullarını terk etmemeleri doğrultusunda idi. Türkler yönetime karşı genel bir başkaldırıda bulunmamışlar, bunun sonucunda da Arnavutlar, Türkleri Sırp'lar ile işbirliği yapmakla suçlamaya başlamışlardır. Yaşanan bütün bu süreç içerisinde Kosovalı Türkler'i güçsüz kılan önemli unsurlardan biri, Yugoslavya'nın çok partili sisteme geçmesinin ardından Kosovalı Türkleri temsilen kurulan "Türk Demokratik Birliği" (TDB) adlı partinin içinde yaşanan sen-ben kavgasıdır. Bu yüzden siyasi anlamda pek aktif olunamamış ve daha çok bir dernek olarak faaliyet göstermişlerdir. Bazı şahısların, küçük ve önemsiz sorunlar yüzünden birbirlerini eleştirmeleri ve aralarının bozulması sonucunda gerek Türkler arasında gerekse partileri

TDB içinde bölünmeler olmuştur. 1994'te, bazı kişilerin TDB 'yi kendi başına yönetmeye kalkmaları yüzünden, TDB'nin merkezinde de bölünmeler yaşanmıştır. TDB içinde bir grup, Kosova'nın Prizren kentindekileri, diğer bir grup ise Priştine veya Mitrovica kentindekileri desteklemeye başlamıştır. Bu kadarla kalmayıp daha sonra TDB' nin Prizren şubesi de ikiye bölünmüştür. Bunun üzerine ard arda birçok dernek kurulmuş, aralarında rekabet edencesine faaliyetlere başlamışlardır (Vırmıça, 1997: 4). Türkler'in birlik içinde olmaması sebebiyle, sayısal yoğunluğa sahip olan diğer milletler değişik oyunlara başvurarak Türkler'den yararlanmaya çalışmışlardır.

Kosovalı Türkleri temsil eden siyasi partilerden bir diğeri de, 1990'ların başlarında TDB'nin ardından kurulan Türk Halk Partisi (THP)'dir. Bu parti her ne kadar Türkleri temsil ettiğini iddia etse de hiçbir zaman Kosovalı Türkler'in desteğini alamamıştır. Türk Halk Partisi Kasım 2001'de düzenlenen parlamento seçimlerine adaylığını koyabilmek için gerekli olan 1.000 imzayı bile toplayamamış ve seçimlere katılamamıştır. Miloseviç yönetimi boyunca neredeyse sadece Arnavutlar'ın çıkarlarına hizmet eden THP, TDB'yi Miloseviç rejimi ile işbirliği yapmakla asılsız bir şekilde sürekli suçlamış ve bu şekilde puan kazanmaya çalışmıştır. Bu kadarla kalmayıp, THP 1999'daki NATO hareketından sonra Türkiye hükümetini dolaylı bir şekilde Kosova'nın statüsü konusunda Sırp taraftarı olarak tanıtmaya çalışmış ve Türkiye'yi TDB aracılığıyla bölgede etkili olup kendi çıkarları peşinde koşmakla suçlamıştır (Türbedar 2003: 84)

4.2.4.2. Kosova'nın Bağımsızlık İlanı

ABD, NATO ve AB, Kosova'nın bağımsızlığını tanıma konusunda hemfikirdir. 2008'in Şubat ayının 17'sinde tek taraflı bağımsızlık ilan edildi. Rusya, Yunanistan, Kıbrıs Rum kesimi, Sırbistan, İspanya ve Azerbaycan, bağımsızlığa karşı çıkan devletlerdir. Kıbrıs Rum kesimi ve Yunanistan'ın bağımsızlığa karşı çıkma nedeni, Kosova'nın, KKTC için bir örnek olmasıdır. Azerbaycan, Ermeniler tarafından işgal edilen ve (Ermenistan dâhil) tanınmayan "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"ne örnek teşkil edeceği için Kosova'nın bağımsızlığına karşı çıkıyor. İspanya ise toprakları içinde özerk durumda bulunan Bask Ülkesi ve Katalonya'nın benzer şekilde bağımsızlık ilan etmesinden korktuğu için Kosova'nın bağımsızlığını tanımıyor. Rusya'nın mazereti ise tam tersine, batılı devletlerin diğer yeni bağımsız olan ülkeleri (Abhazya, Güney Osetya, Kuzey Kıbrıs vb.) tanımadıkları için uyguladıkları çifte standart. Rusya devlet başkanı Putin, KKTC'nin 40

yıldır tanınmadığı hâlde batılı devletlerin Kosova'yı hemen bağımsız hâle getirmelerini sağladıkları için batılı devletleri "ikiyüzlü" olarak nitelendirmiştir ve "*Bundan utanmalısınız...*" demiştir. Kosova, 17 Şubat 2008 pazar günü bağımsızlığını ilan etmiştir.

Kosova'nın bağımsızlığının Bosna-Hersek sınırları içerisinde bulunan Sırp Cumhuriyeti'nin bağımsızlık taleplerinin artmasına ve Sırbistan içerisinde bulunan Voyvodina özerk bölgesindeki etnik istikrarsızlığın artarak sürmesine yol açması beklenmektedir. Yunanistan ise Makedonya bölgesindeki bağımsızlık taleplerinin şiddetlenmesinden endişe etmektedir. KKTC'nin başarılı bir dış politika ile bağımsızlık yolunda önemli bir adım atması da beklenenler arasındadır.

4.2.4.3. Resmî Diller ve Konuşulan Diller

Kosova Cumhuriyeti'nin resmî dilleri Arnavutça ve Sırpça'dır. Bunun yanında, Kosova Anayasası'nda Türkçe, Boşnakça ve Romca (veya Romanca) da belediyeler statüsünde resmî dil hüviyeti elde edebilir. Bu ek diller içinde Türkçe'nin birçok belediyede resmiyeti söz konusudur. Resmî diller dışında Gora bölgesinde Goralı'lar tarafından kullanılan dil, "Boşnakça ile Makedonca arasında" şeklinde tarif edilmektedir.

Kosova'da Arnavutça son dönemlerle beraber kullanılma oranını arttırmıştır. Bunda, bağımsızlıkla beraber Kosova'da resmî dil statüsüne sahip olması da önemli bir etkidir. Arnavutça'ya 1000 yıldan fazla Doğu Roma (Bizans) yönetimi sonucu Latince ve Yunanca ve ayrıca 500 yılı aşkın Osmanlı yönetimi sonucu Türkçe sözler girmiştir. Arnavutlar, Kosova'nın geneline yayılmış bir hâldedirler. Ancak, nüfus oranı olarak ağırlıklı yapıda Kosova'nın orta ve doğu kesimlerinde yerleşiktirler. Kosova'da köy nüfusunun büyük kısmı Arnavut etniştesine aittir.

Sırpça'nın Kosova'da resmiyeti vardır. Kosova'da ikinci resmî dil olarak Sırpça'nın yer almasının sebebi Kosova Sırpı'na, Birleşmiş Milletler tarafından özel azınlık hakları verilmesidir. Ayrıca, bu durumun siyasî boyutları ve kültürel derinlikleri de vardır. Bugün Kosova'da, 1999 yılındaki savaş sonrasında yaşayan Sırp'ın nüfusu, eski oranın çok altındadır. Günümüzde Kosovalı Sırp'lar, Kosova'da özellikle Prizren yakınlarında Brezoviça dağlık bölgesinde birkaç köyde; Priştine yakınlarındaki birkaç köyde ve Kuzey Mitroviça'da; Kosova'nın kuzeyinde yaşamaktadırlar.

Türkçe bugün Kosova'da, Prizren, Mamuşa, Priştine, Mitroviça, Vıçitrın, Gilan belediyelerinde resmî statüye sahiptir. Kosova Cumhuriyeti'nin resmî dillerinden biri olması çalışma ve tartışmaları henüz bir sonuç vermemiştir. Kosova'da Türkler, genelde güney, güneydoğu ve doğuda ağırlıklı yaşasa da dağınık bir hâlde bütün Kosova'da yerleşmişlerdir. Bu dağınıklık özellikle Kosova'nın kuzeyine doğru yayılan bölgelerde yaşayan Türkler için, asimilasyon neticesinde nüfus oranlarında azalma tehlikesini doğurmaktadır. Kosova Türkleri, Müslüman'dır ve Kosova'da yaşayan Arnavutlar'ın çoğu da İslam inancına sahiptir. Bu sebeple söz konusu iki grup ve bunlara eklenebilecek Goralı, Torbeş ve Boşnaklar, dinî yönden asimilasyona açık hâle gelebilmektedirler. Zaten Kosova'da 250.000 gibi bir Türkçe konuşur rakamının zikredilmesine rağmen, bugün

Kosova'da ne kadar Türk'ün yaşadığı tam olarak bilinmemektedir. Türkler bugün Kosova'da daha yoğun bir şekilde Prizren, Mamuşa, Priştine, Gilan, Doburçan, Yanova, Vıçitrın, Mitroviça ve İpek yerleşim bölgelerinde yaşamaktadırlar.

Kosova Cumhuriyeti'nde yaşayan etnik gruplar, en geniş tanım ve tabirleri ile, Arnavutlar, Türkler, Sırp, Boşnaklar, Romlar, Goralı, Torbeşler, Aşkalilerdir. Bu isimlendirmelerden bazıları büyük, bazıları da küçük bir topluluğu belirtir. Söz konusu etnik grupların nüfus oranları tam olarak bilinmemektedir. Ülkede 1999 yılı öncesinde ve özellikle 1999 ile beraber sürekli bir değişkenlik gösteren demografik durumlar, bu muallaklığı doğurmuştur. Ülkeden ayrılanlar, ülkeye gelenler, kimlik gelgitleri gibi etkenlere, uzun süreden beri Kosova'da etnik yapı bilgisine yönelik nüfus sayımı yapılmamasını da eklemek gerekir. Şimdilik Kosova Cumhuriyeti'nde %85-90 civarı Arnavut, %3-4 Sırp, %3-4 Türk ve diğer halklar şeklinde bir oran öne sürülmektedir. Arnavutlar'la yakın aile ilişkileri gibi ilişkiler sebebiyle Türkler, Kosova'daki nüfus oranları konusunda en karışık rakamlarla belirtilen etnik gruptur.

Kosova Türkleri'nin bugünkü nüfus sayısı en az 60.000 olarak düşünülmektedir. Yugoslavya döneminde yapılan nüfus sayımlarına göre Kosova Türkleri'nin sayısı sürekli 12.500 olarak gösterilmiştir. 1999 yılındaki Kosova Operasyonundan sonra Birleşmiş Milletler denetiminde, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yapılan nüfus kayıtlarında Kosova vatandaşlarının millî mensubiyetinden ziyade konuştuğu diller sorulmuştur. Bu verilere göre, Kosova'da yaklaşık 250.000 kişinin Türkçe konuştuğu kaydedilmiştir.

Kosova Demokratik Türk Partisi'nin geçen ve bir önceki seçimlerde ortalama 8.000 oy aldığı göz önünde bulundurulduğunda bu sayının en düşük ortalamayla 30 – 35 bin arasında değiştiği tahmin edilebilir. Ayrıca, siyasî tercihlerinde çeşitli sebeplerden dolayı Kosova Demokratik Türk Partisi'ne oy vermeyen Türkleri ve kültürel, hayafî sebeplerle Türk zümresiyle irtibatı zayıflayan Kosovalı Türkleri de hesaba katmak gerekir. Yine Kosova'daki Türk Sivil Toplum Örgütlerinin, KDTP' nin ve basın yayın kuruluşlarının kayıtlarına göre bu sayının 60.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bütün etken ve sebepleri de katıp düşünülduğünde rakamın 100.000'in üstüne çıkabileceği görülecektir. 1989 yılına kadar resmî dil olarak kabul edilen Türkçe, 1999 yılından sonra BM önderliğindeki uluslararası güç tarafından resmîyetten kaldırılmıştır.

4.2.4.4. Türkçe'nin Kosova'da Yasallaşma Süreci

Kosovalı Türkler için bir "karanlık dönemi" oluşturan 1912-1951 yıllarının sonlarına doğru 1948 yılında Kosova'nın o zamanlarda en yüksek hukuki düzenlemesini teşkil eden bir tüzük yürürlüğe girmiştir. Kosova'nın bu ilk yasal düzenlemesinin tam adı Sırbistan Halk Cumhuriyeti'nde Kosova-Metohiya Özerk Eyaleti'nin Tüzüğüdür. Bu tüzükte hak eşitliği konusuna "eyalet uluslarının hak eşitliği" şeklinde genel bir ifade ile değinilmektedir (Madde 8). 25. maddede herkesin kendi ulusunun dilinde konuşma hakkının olduğu vurgulanmıştır. 1948 Kosova Tüzüğü onaylanıp yürürlüğe girdiğinde, Kosova'da Türkçe, diğer dillerle eşit bir dil değildi, Türk toplumunun varlığı da hukuken tanınmıyordu. Bundan kısa bir süre sonra, 20 Mart 1951 'de Kosovalı Türkler'in ulusal kimliği hukuken tanınmıştır.

1953 Tüzüğü, Kosova'nın bu ikinci tüzüğü aynı adı taşımaktadır. Bu tüzükte 1951 yılında Kosovalı Türkler'e ulusal kimlikleri konusunda hakları iade edilmişse de, maalesef Türkçe'ye yer verilmemiştir (Tunalıgıl 1998: 215).

Kosova'da 1963 yılında yürürlüğe giren yeni tüzüğün adı yine aynıdır. Artık bu tüzükte Türk varlığından somut bir biçimde söz edilmeye başlanmıştır (Karatay,1998: 92). Söz konusu tüzüğün 39. Maddesinde: "Bölgede yaşayan Arnavutlar ve Türkler genelde hak eşitliğine sahiptir ve onların da Anayasa ve yasalarla diğer yurttaşlara tanınan hakları vardır (Omari 1993: 288). Onların kendi dillerini özgürce kullanma, kendi kültürlerini ifade etme, geliştirme ve bunlarla ilgili kurumları kurma hakları vardır" denmektedir (Muzbeg 2003: 101). Burada bir yanda "Arnavutlar ve Türkler", öbür yanda ise "diğer

yurttaşlar" ayrımının yapıldığını gözden kaçırmamak gerekir. Böylece Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin bu tüzüğünde Türk dili de öteki diller arasında yer almış, artık Türk topluluğu mensuplarının da kendi ana dilini kullanma olanağı somut bir biçimde belirtilmiştir. 1969 yılında Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin (KSOB) Anayasası'nı onaylanmıştır. Bu Anayasa özerkliğin ulusal yanı ve rolünü yeniden ortaya koymuştur. "Temel ilkeler" bölümü ile "Kendi geçmişlerinde birbirine bağlı olan ve özgürlük ile sosyal kalkınma eğilimleri aynı olan Kosova Arnavutları, Sırpı, Türkleri ve Karadağlıları özerk bölgede hak eşitliğine kavuşmuşlardır." (Temel ilkeler, 1); "KSOB, Kosova'daki bütün etnik grupların sürekli olarak ekonomik, politik, sosyal ve kültürel gelişmeleri için koşullar yaratır" (Temel ilkeler, IV) şeklindeki ifadeler yer verilmektedir. Kosova ile ilgili bu yasal düzenlemede yer alan diğer maddelerin başlıcaları şunlardır: "KSOB... Arnavut, Sırp, Türk, Karadağ ve Kosova'nın eşit haklara sahip diğer ulusların birliğine dayanır" (madde 1, fıkra 1). KSOB' de Arnavutlar, Sırp, Türkler, Karadağlılar ve diğer milliyetlere mensup olanlar her bakımdan eşit haklara sahiptir ve özdeş hak ve görevleri vardır (madde 9, fıkra I). 1963 Tüzüğü'ne oranla, 1969 Anayasa Kanunu'nda dillerin eşitliği daha somut bir biçimde belirtilmiş, dillerin devlet organlarında, kamu kuruluşlarında, okullarda, mahkemelerde ve diğer kuruluşlarda eşit olarak kullanılması düzenlenmiştir.

Anayasa Kosova Meclisine yasa çıkarma yetkisini de vermiştir. Bunun sonucunda, Kosova'da çıkarılan yasalar arasında, dillerin eşitliğini somut bir biçimde düzenleyen Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nde Dil ve Yazıların Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Dair Yasa 1970 yılında kabul edilmiştir. Bu yasanın 1. maddesinde "KSOB de Arnavut dili, Sırp-Hırvat dili ile Türk dilinin ve bu dillerin yazılarının eşitliği sağlanır", denmektedir (Muzbeg 2003: 111-112).

1974 Kosova Sosyalist Özerk Bölge Anayasası bir bakıma Kosova gerçeklerinin en berrak aynasıdır. 1974 Anayasası ulusal boyut ve ulusal hak eşitliği ilkesini Anayasal ilke düzeyine çıkarmayı başarmıştır. Bir bakıma Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü koruyabilmesi için bulunmuş en iyi düzenlemedir (Kut, 1998: 55-64). 1974 Kosova Anayasasıyla Kosova'da Türkler'in ve Türk dilinin de hak eşitliği düzenlenmiştir. 221. maddede Kosova'da Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk diline ve bunların yazılarına hak eşitliğinin sağlandığı belirtilmektedir. Bu yasaya göre ilkokulların, ortaokulların, yüksek okulların, fakültelerin ve diğer eğitim-öğretim kuruluşlarının ve bunların yönetim organlarının, kendi çalışmalarında ve yazışmalarında Arnavut ve Sırp-Hırvat dilini

bünyesinde Türk dilinde eğitimi de gerçekleştirmekte olan eğitim kurumlarının ise Türk dilini de hak eşitliği içerisinde kullanma yükümlülüğü vardır (madde 29). Bu kurumların eğitim ile ilgili araç ve gereçleri, öğrencinin ana dilinde temin etmek mecburiyetinde oldukları da belirtilmiştir (madde 30). 33. maddede ise yetkili organ ve örgütlerin görevinin Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinde ders kitaplarını ve diğer literatürü sağlamak olduğu vurgulanmaktadır (Muzbeg 2003: 113-115). Bu yasa şimdiye kadar diller konusunda Kosova'da çıkarılan düzenleme kurallarının en gerçeği olarak görülmüştür. Kolektif hak ve bireysel hak cümbüşüyle süslü olması bir yana, bu hukuki düzenleme pratikte de ürün vermiştir (Bozkurt 2010: 67-71).

4.2.4.5. Kosova'da Türkçe Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat dönemine kadar (1839) Türkçe Eğitim ve Öğretim Sibyan Mektepleri'nde (dört yıllık ilkokul) ve medreselerde gerçekleşiyordu. Medreseler ve Sibyan Mektepleri devletin kontrolünden ve sorumluluğundan uzak "Özerk Eğitim" kurumları şeklinde örgütlenmişlerdi. Bunların hemen hepsi bir vakıfa bağlıydılar. Dolayısıyla dini ve sosyal yönü ağır basan kuruluşlardı. Sibyan Mektepleri'nin amacı okuma-yazma öğretmek, İslam dininin kurallarını ve Kur'an'ı öğretmekti. Öğretim sistemi ezbere dayanıyordu. Sibyan Mektepleri'nde; 1) Elifba, 2) Kur'an, 3) İlmi-hal, 4) Tevcid, 5) Türkçe Ahlâk Risaleleri, 6) Türkçe, 7) Hat (yazı) okutuluyordu. Medreselerde ise din derslerinden başka Şariat, Farsça, Hukuk Bilimleri, Türkçe, Arapça, Felsefe, Matematik, Fizik, Coğrafya vb. dersler okutuluyordu (Koro, 1998).

Kosova'da ilk kez, Türkçe Eğitim Kurumu sayılabilecek bir mektep kuran kişi, Prizrenli Suzi'dir. Abdullah Mahmudun oğlu Prizreni ya da halk arasında bilinen adıyla –Sozi Efendi- 29 Ekim 1524 yılında vefat etmiştir.

Kosova'da Türkçe eğitim kuruluşu için ilk yazılı belge, 1513 yılında yazılan Suzi Çelebi Vakıfnamesi'dir. Suzi çelebi Vakıfnamesi'nde Prizren'de bir cami, caminin bitişiğinde bir mektep yaptığını ve mektebe kitaplar vakfettiğini belirtmektedir. Suzi Prizren de "... Bistriça nehri kıyısında bir cami bir mektep yaptırarak, bu mektebe birçok kitap da vakfetmiştir. Bununla şairimiz şimdiye kadar elimizde varolan yazılı belgelere göre, bölgede ilk Türkçe Eğitim Kurumunu ve kütüphanesini kurmuş olduğunu söyleyebiliriz (Koro, 2000: 39).

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Prizren'de 7-8 cami vardı, camilerin tümünde ders veriliyordu ki bunlar bu şehirde büyük bir sayıda çocukların Türkçe eğitim-öğretim gördüğünü kanıtlamaktadır. Kosova'da en önde gelen ilk medreseyi XVI. yüzyılın ortalarında Prizren'de Mehmet Paşa Camisi'ni (Bayraklı) hamamı ve kütüphaneyi de yaptırmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rumeli'de önemli Türk eğitim ve kültür merkezlerinden biri olan Prizren şehrinde Rotullu Mahmut Paşa sarayı dolaylarında, Terzi Mahallesi'nde bir cami, mektep ve medrese de yaptırmıştır. Medresenin dershanesi ve öğrenciler için 8 yatak odası vardı. Mahmut Paşa'nın kardeşi Emin Paşa, adını taşıyan camiden başka bir medrese de yaptırmıştır. XIX. yüzyılın ortalarında ise Yavuz Mehmet Efendi de bir medrese yaptırmıştır. 1839 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat'ın ilan edilmesiyle Sıbyan mektepleri ve medreselerin yanı sıra, devlet yöneticileri ve aydınları laik eğitim ve öğretim yapan okullar inşa etmeye başladılar (Koro, 1998).

Kosova'da devlet eliyle modern ilkokul ve ortaokullar 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi çıkarıldıktan sonra daha çok inşa edilmeye başladı. 1874 yılı Prizren Salnamesine göre Prizren'de dört medresenin yanı sıra 655 öğrencinin öğrenim gördüğü 16 sıbyan mektebi, 152 öğrencisi olan bir rüştiye okulu vardı. Aynı salnameye göre, 1874 yılında Kaçanik'te bir sıbyan mektebi, Piriştine'de 17 sıbyan mektebi ve 1 medrese, Yakova'da 17 sıbyan mektebi ve 2 medrese, İpek'te 12 mektep ve 1 medrese, Gilan'da 1 mektep ve 1 medrese, Viçitırın'da 3 mektep ve 1 medrese, Dobırcan köyünde de bir medrese vardı. XX. Yüzyılın başlangıcında, 1905-1906 öğretim yılında Kosova Vilayeti'nde 315 erkek, 20 kız, 129 karışık resmi ve 24 erkek ve 11 kız ve 31 karışık özel, toplam 557 iptidai okulu, 24 erkek ve 11 kız toplam 35 rüşdiye, 4 idadiye ve 2 darülmüallim (biri Üsküp ve diğeri Prizren'de) okulları vardı. Kosova'da Türkçe eğitim 1912 yılına kadar, yani bu bölgede Osmanlı yönetiminin sürdüğü yıla kadar devam etti. 1912 yılında Balkan devletleri ittifakından Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle Sancak, Kosova ve Makedonya, önce Sırbistan, sonra da Yugoslavya Krallığı devletinin kontrolüne girdikten sonra, Türkler egemen durumdan milli azınlık durumuna düştüler. Bu topraklardan Osmanlı Devleti'nin çekilmesiyle, Kosova'da yaşayan Türkler anadillerinde öğrenim görmekten yoksun kalmışlardır. 1912-1951 arasında Sırpça'dan başka Arnavutça da okumaya mecbur kaldılar. 1912-1951 yılları arasında Kosova'da Türkçe eğitim ve öğretim yapılmaması, Türkler'de eğitim seviyesinin düşmesine neden olmuştur (Koro 1998).

1945 yılında Yugoslavya Devleti kurulunca, Türkler kültürel haklar talebinde bulundular. Bunun sonucunda Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin Halk kurulunun 20 Mart 1951 tarihinde düzenlemiş olduğu üçüncü oturumda Kosova ve Metohiya Bölgesi'nde Türk halkı için Türkçe eğitim veren okulların açılması kararı alındı. Türkçe eğitimine ait devlet organlarının bu kararına dayanarak Kosova Bölgesi'nde 1951-1952 öğretim yılının başlangıcında ilkokul ve ortaokullar açılmaya başlandı. XX. yüzyılın ikinci yarısında Kosova'da Prizren, Priştine, Gilan, Kosova Mitroviçası, Vıçitrın ve İpek şehirlerinde ve Mamuşa ve Dobırçan köylerinde Türk dilinde ilkokul ve ortaokullar açılmıştır. 1951'den 2000 yılına kadar geçen zamanda Kosova'da Türkçe eğitim tüm zorluklara rağmen bugüne kadar direnerek eğitim öğretim süreci devam etmiştir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Yugoslavya-Kosova'da meydana gelen toplumsal, iktisadi ve siyasi durum eğitime de yansımıştır. Bu dönemde çeşitli güçlerin Türk halkının varlığını tanımaması, asimilasyon eylemleri, bunlarla birlikte Türkler'in, Türkiye'ye gerçekleşen göç süreci, Kosova'da Türk nüfusunun ve bununla birlikte Türkçe eğitim gören öğrenci sayısının azalmasına neden olmuştur. bu olumsuz nedenlerden dolayı 1965 yılında İpek'te, 1970'li yıllarda bir süre Gilan, Mitroviça ve Vıçitrın'da Türkçe eğitim veren okullar kapatıldı. Olumsuz olaylar Kosova'da ve Türkler'in yoğun olarak yaşadığı Prizren şehrinde de öğrenci sayısını etkilemiştir (Koro, 1998). 1999-2000 öğretim yılında Türkçe ortaokul eğitimi 3 şehirde (Prizren, Priştine ve Gilan), 6 okulda, 21 sınıfta, 528 öğrenci öğrenim görmektedir. XX. yüzyılın ikinci yarısında göç olgusu, Türkçe ilköğretimin inişli çıkışlı gelişmesine neden olmuştur.

1990 yılından sonra Yugoslavya'nın parçalanması, savaşın çıkması, aşırı milliyetçilik rüzgarlarının esmesi, Türk ailelerinin de Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerine ve Türkiye'ye göç etmeleri Kosova'da Türkçe eğitimde öğrenci sayısının artış gösterememesine sebep olmuştur. bugün Kosova Bölgesi'nde Türkçe eğitim 6 yerleşim yerinde: 4 şehirde (Prizren, Priştine, Kosova Mitroviçası ve Gilan) ve 2 köyde (Mamuşa ve Dobırçan) gerçekleşmektedir. 2000'li yıllara gelindiğinde Prizren ve Priştine'de ortalama 100 kadar öğrenci anaokulunda, 10 okulda da ortalama 2000 öğrenci Türkçe eğitim görmektedir.

Kosova'da Türkçe eğitim yapılan anaokulu, ilkokul ve ortaokullarda 180 kadar Türk öğretmen görev yapmaktadır. 1951 yılında Türk dilinde ilkokul ve ortaokullar açıldığı sırada hemen hemen hiç kalifiye öğretmen yok iken, ilk yıllarda yaz kursları aracılığıyla

öğretmen yetiştiriliyordu. Türkçe eğitiminde kadro yetiştirmek üzere önce Üsküp'te öğretmen okulu, 60'lı yıllarda Prizren'de Öğretmen okulunda Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü de açıldı. Bu eğitim kurumları, okullar, çeşitli kurumlar ve kuruluşlar için yetenekli kadrolar yetiştirdi. Fakat günümüzde hâlâ öğretmen sorunu güncelliğini korumaktadır. 1997 yılında Kosova'da Türkçe eğitimi yapılan anaokulunda 3 öğretmenden 3'ü yüksekokul mezunu; ilkokullarda çalışan 136 öğretmenden 22 öğretmen (%16,17) üniversite, 95 öğretmen (%69,85) yüksekokul mezunu ve 19 öğretmen (%13,96) ortaokul mezunudur. Ortaokullarda çalışan 42 öğretmenden, 31 öğretmen (%73,78) üniversite, 9 öğretmen (%21,43) yüksekokul ve 2 öğretmen (%4,78) ortaokul mezunudur (Koro, 1998).

4.2.4.6. Kosova'da Türk Kültür ve Sanat Dernekleri

Kosova'da 1951 yılında kurulmaya başlayan kültür-sanat dernekleri müzik, edebiyat ve tiyatro gibi birçok sanat alanında büyük başarılarla imza atmıştır. Açılan bu derneklere üye olan Türkler, eğilimleri olan sanat dallarında, daha küçük yaşlarda gerçekleştirdikleri etkinliklerle kendi öz gelenek ve göreneklerini, örf ve adetlerini muhafaza etmek ve yaşatmada önemli başarılar kaydetmişlerdir. Kültürel kimliğin korunmasında etkili olan bu derneklerden bazıları şunlardır:

1. Türkiye Aydınlar Ocağı Prizren Şubesi
2. Doğru Yol Türk Kültür ve Sanat Derneği
3. Esnaf Zanaatçı Tüccar ve İşadamları Derneği
4. Filizler Türk Kültür ve Sanat Derneği
5. Rumeli Türk Tiyatro ve Sanatçıları Derneği
6. Kosova Türk Yazarlar Derneği
7. Barış Manço Kültür ve Yardımlaşma Derneği
8. Türk Müziği ve Konservatuarı Derneği
9. Nafiz Rurcia Türk Tiyatrosu
10. Kosova Zübeyde Hanım Kadınlar Derneği

11. Yeşeren Kabare Tiyatrosu
12. Gerçek Türk Kültür ve Sanatçıları Derneği
13. Kosova Atatürkçü Düşünce Derneği
14. Yarın Türk Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği
15. Mamuşa Türk Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği
16. Alperenler Vakfı

Kosova'da Türkler'in oluşturduğu bu kültür ve sanat dernekleri sadece Türkler'e değil, tüm Kosova halkına sosyal fayda sağlayan bir faaliyet göstermekte ve bu dernekler bünyesinde Türk etnik kimliği taşımayanlar da görev alarak faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu dernekler sayesinde Türk yazarlara ait onlarca kitap ve dergi yayımlanmış ve radyo televizyon yayınları yapılmıştır.

4.3. Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı ve Çocuk Edebiyatının Gelişimi.

Bu bölümde Kosova'da gelişen Türk edebiyatının çağdaş dönem içerisinde yer alan çocuk edebiyatının izlediği gelişmelere yer verilecektir.

4.3.1. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı

Yugoslavya Halk Kurtuluş Devrimi'nin verdiği vaatler nedeniyle, Balkan Savaşları'ndan sonra, Türk kimliğinin Sırp ve Arnavutlar tarafından inkâr edilmesinin ardından, baskıların hedefi olan Kosova Türkleri'ni, büyük umutlara, büyük beklentilere kapılarak, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle bu baskının ortadan kalkacağını düşündüler. Ne yazık ki daha savaş bitmeden Kosova Türkleri için, bu umutların, ne kadar boş olduğu açıkça görüldü. Verilen eşitlik vaatleri doğrultusunda, komşu Makedonya'da daha 1944 yılı sonbaharında Türkçe eğitim veren ilkokullar açılmaya; aynı yılın 23 Aralık günü, Balkan Savaşları'ndan sonra Balkanlar'da yayın hayatına geçen en uzun ömürlü Türkçe gazete unvanına sahip "Birlik" Gazetesi yayımlanmaya; bundan sadece beş gün sonra radyo yayınlarında Türkçe haberler verilmeye başlarken, Batı Makedonya'da olduğu gibi, Kosova'da da bu gibi adımların atılacağına dair herhangi bir belirti göze çarpmış değildir.

Ülkenin bu bölgesinde, yüzyıllar boyunca yan yana yaşamış aynı ulusun mensupları söz konusu olmasına rağmen, gelişmelerdeki fark ve belirsizlik, çok geçmeden netlik kazanmış, hakların tanınması bir yana, Kosova Türkleri'yle birlikte Makedonya Türkleri'nin ulusal kimliklerinin inkâr edilmesi gibi, bir durumla yüz yüze gelinmiştir. Temelleri 1943 yılında düzenlenen AVNOV' un 11. Oturumunda atılan Federal Yugoslavya'da yaşayan Türkleri "Türk olanlar ve Türk olmayanlar diye ayırma cüretini gösterebilen parti ve devlet organlarının bu konudaki kararı öylesine katıdır ki yapılan haksızlığın farkına varıldığı" 1951 yılına kadar, Kosova'nın hemen yanı başında yer alan Üsküp'te Türkçe yayımlanan, Türkler'e seslenen "Birlik" Gazetesinde bile Kosova Türkleri ile ilgili bir haber verilememiştir. Böyle olunca da, Makedonya Türk Edebiyatı yıllardır süren zorunlu suskunluğunu bozmaya, çağdaş bir gelişim çizgisini yakalamaya hazırlanırken, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın sahneye çıkışını geciktiren "fermanın çıkarıldığı" görülüyor.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın sahneye çıkış tarihi ile ilgili, herkesin birleştiği, kesin bir tavır henüz yoktur. Bir görüş, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın başlangıç tarihini İkinci Dünya Savaşı yıllarına çekmekte (Cincicic, 1953: 13), diğer bir görüş 1945 tarihini, yani savaştan çıkış yılını esas almakta (Manadan, 1995:5) bir üçüncü görüşse 50' li yılların ikinci yarısını çağrıştıran bir yorum getirmektedir (Hafız, 1985: 263). Hiç kuşkusuz ortaya atılan bu görüşlerin hepsi, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı tarihine katkıda bulunmayı amaçlayan iyi niyetli görüşlerdir. Fakat ne yazık ki bu görüşlerin açıklanmasıyla birlikte ileri sürülen savların doğruluk payını artırabilecek maddi kanıtların göz önünde bulundurulmadığı gerçeği göze çarpmaktadır.

Bu çalışma ile elde edebilen bilgilere göre, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na kazandırılan ilk eser, herhalde Prizren'de sahnelendiği 1951 yılında kaleme alınmış bulunan, Dr. Durmuş Seline'nin "Büyük Kapı Kızı" adlı oyunudur (Seline, 1952: 8). Buna göre, 1945-1951 yılları arasındaki dönemde yazıldıkları kanıtlanabilecek yeni eserler ve bu eserlerle ilgili somut bilgiler ortaya çıkarılmadıkça, Kosova Türk Edebiyatı'nın "rönesansa" açılan penceresi sayılan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın başlangıç tarihini, ne öne almaya ne de daha ileri itmeye gerek yoktur. Dr. Durmuş Seline' nin yazdığı bu oyunun estetik-sanat değerlerinin ne düzeyde olduğu ayrı bir konudur. Fakat Dr. Durmuş Seline' nin, 1951 yılında Prizren'de kurulan "Branislav Nuşiç'in Amatör Tiyatrosu çatısı altında faaliyete geçen Türk Tiyatro Kolu'nun, Türkçe yazılmış tiyatro eserlerine duyduğu ihtiyacı bir yere kadar gidermek niyetiyle bile olsa kaleme aldığı "Büyük Kapı Kızı"nın,

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na mâl edilen ilk eser olduğu (şimdiki bilgiler ışığında) kesindir. 1951 yılında, Kosova'da yaşadıkları inkâr edilen Türkler'in varlığının resmen tanınmasıyla birlikte, Kosova Türkleri'nin, eğitim ve kültür alanlarında, o zamana kadar yararlandırılmadıkları haklara ve bu haklardan doğan koşul ve olanaklara kavuşmaya başladıkları görülmektedir. Bunun sonucu olarak Kosova'da Türkler'in yaşadıkları hemen her yerde Türkçe eğitim veren okullar ve Türk kültür-sanat dernekleri faaliyete geçmeye başlamıştır. Daha önceki durumlar göz önünde bulundurulduğunda, hiç kuşkusuz Kosova Türkleri'nin ulusal ve kültürel kimliklerini ayakta tutabilmelerine geniş ufuklar açan bu önemli adımlar atılırken, ilk başta, Makedonya Türkleri'ne tanınan koşul ve olanakların kıstas olmadığı, Kosova'da yaşayan Türkler'in, Makedonya Türkleri'nin sahip oldukları koşul ve olanaklardan yararlanamayacakları ortaya çıkmıştır. Böyle olunca da, Kosova Türkleri'nin, kendi gazetelerine, kendi dergilerine, kendi yayıncılık faaliyetlerine, kendi tiyatrolarına kavuşma isteğinin gerçeğe dönüşme ihtimalinin kalmadığı, en azından ertelendiği anlaşılmıştır. Bu durum karşısında, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişimi yolundaki ilk adımlar, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda, İkinci Dünya Savaşı'nın halen devam ettiği 1944 yılının sonlarına doğru yayımlanmaya başlayan "Birlik" Gazetesi, 1949 yılında başlatılan yayıncılık faaliyeti, 1950 yılından itibaren uzun aralarla da olsa yayın hayatına giren dergilerle yakalanan, gelişimin hareketlenmesini sağlayan büyük avantajdan yoksun olarak atılmıştır. Fakat Makedonya Türkleri'nin, dayanışma ve yardımlaşma örneği vererek, bu alanlarda sahip oldukları koşul ve olanakları, 1951 yılına kadar maruz kaldıkları haksızlığın etkilerini üzerlerinden atıp toparlanmaya çalışan Kosova Türkleri'yle paylaşmaya hazır olmaları, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişimi bakımından önemlidir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı on sekiz yıl boyunca, suretiyle varlık gösterebilmiş, gelişim sürecinde önemli bir aşama kaydedebilmiş, 1969 yılından başlayarak kendi gazetesine, kendi dergilerine, kendi yayıncılık faaliyetine kavuşmasıyla birlikte doğan yeni, öncekinden büyük koşul ve olanakları değerlendirerek gelişimine tam özerklik içinde devam etmiştir. Makedonya Türkleri tarafından bu alanda gösterilen iyi niyete, paylaşımcı tavra rağmen, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişiminin ilk dönemi olarak ele alınması gereken 1951-1968 döneminin ilk yıllarında, önemli sayılabilecek bir hareketlilik görülmemiştir. Hiç kuşkusuz bu yolda, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı ile paylaşılan koşul ve olanakların yetersiz kalışının bir etken olduğundan söz edilebilir. Fakat, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda "önemli sayılabilecek bir hareketliliğin" görülmemesini, sadece bu "paylaşılan koşul ve olanakların yetersiz kalışına" bağlamak, doğru olmaz.

Durumu daha derinlemesine irdelediğimizde, meselenin temelinde bundan daha da önemli nedenlerin bulunduğu farkına varacağız. Sözü edilen nedenler şöyle sıralanabilir:

a. Ulusal kimlik mücadelesinde, kültürün ve sanatın, dolayısıyla da edebiyatın taşıdığı önemin gereğince algılanmış olmaması;

b. Edebiyatı kaldığı noktadan ilerilere taşıyabilecek birikime sahip aydınların yokluğu;

c. Türk kimliğinin resmen tanındığı 1951 yılında, 1953'te patlak veren kitlesel göç havasının Kosova'da da hakim oluşu.

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda Şükrü Ramo, Mustafa Karahasan, Necati Zekeriya, Mahmut Kıratlı, Şevki Vardar, İlhami Emin, Hüseyin Süleyman gibi yazarların oluşturduğu 50'li kuşağın artık tamamen belirginleştiği, hatta bu kuşak yazarlarının Makedonya Türk Yazarlar Cemiyeti'ni kurarak örgütlenmeye bile geçtikleri, oysa Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda henüz "ilk kıpırdanmaların" görülmeye başladığı bu yıllarda ortaya çıkan edebi çalışmalar, "edebiyatı derin uykusundan uyandırmaya" yönelik bilinçli bir çabanın ürünü değildir. Bu yüzden, doğrudan doğruya edebiyata duyulan sevginin değil de, tiyatro sevgisinin ürünü olan "Büyük Kapı Kızı" ve diğer oyunlarıyla edebiyat sahnesindeki yerini alan Dr. Durmuş Selina ve kısa bir süre sonra onun yolundan yürüdüğünü gördüğümüz, "tiyatro sevgisi yüzünden edebiyata bulaşan" Aziz Buş'un, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişiminde etkin bir rol oynadıkları söylenemez. Zaten, Dr. Durmuş Seline ve Aziz Buş'un (Hafız, 1989: 6-28), 1950'li yılların sonlarına doğru edebiyatta göze çarpmaya başlayan hızlı gelişim sürecinin dışında kalmış olmaları da, bir bakıma bu iddiamızı doğrulamaktadır. 1950'li yılların başlarında, bilinçli olarak Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişiminde etkin rol üstlenen, bu edebiyatın kısa sürede önemli bir varlık gösterebilmesi için her bakımdan uğraş veren biri varsa, o da Süreyya Yusuf'tur. Aslen Makedonyalı olan, 1951 yılında Kosova'ya yerleşen, edebiyata ilk adımını eleştiriyle atan Süreyya Yusuf, bu misyonunu hayatının sonuna kadar sürdürmüştür. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda ilk öykü yazarı olarak da bilinen Süreyya Yusuf (Baymak, , sahip olduğu eğitici-yönlendirici yetenek sayesinde, özellikle altmışlı ve yetmişli kuşağın sahneye çıkmasında, son derece önemli rol oynamıştır, Kosova'da, Türk kültürünün gelişimine, "Branislav Nuşiç" amatör Tiyatrosu dahilinde Türk Tiyatro Kolu'nun kurulması ve ayakta tutulması yolunda harcadıkları çabalarla katkıda bulunan Dr. Durmuş Seline ile Aziz Buş'un, edebiyatta iddialı olmamaları;

Kosova'ya yeni yerleşen Süreyya Yusuf'unsa ne de olsa "bir yabancı" olması nedeniyle Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na "hayatiyet ve yön verme" misyonunda bir araya gelip bilinçli ortak bir çalışmaya girmeleri gerçekleşmemiştir. Bu yüzden, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın ilk yılları bir hayli sönük geçmiştir. Öyle ki, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında yakalayabildiği canlılığa, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda ancak 1960'lı yıllara doğru olabildiğini görmekteyiz, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na bu canlılığı getirenler, Naim Şaban, Nusret Dişo Ülkü ve Nimetullah Hafız'dır. Bu isimleri edebiyata yönlendirenin de, yine Süreyya Yusuf olduğunu söyleyebiliriz. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda görülen 60'lı kuşağın ortaya çıkışını sağlayan, edebiyata bilinçli olarak giren bu isimlere, kısa bir süre sonra Hasan Mercan, ardından da Enver Baki katılmıştır. Aralarında en geç ortaya çıkan ve kendini öykücü olarak tanıtan Enver Baki hariç, hepsi edebiyata şair olarak giren bu yazarların oluşturdukları 60'lı kuşağın serüveni ilginçtir.

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın temeli sayılan 50'li kuşak yazarlarının bir kısmının araya giren 1953 göçü sonucunda Türkiye'ye göç etmesi; kalanların ise, Süreyya Yusuf'un Kosova'da yaptığı gibi genç yetenekleri edebiyata yönlendirmeye çaba göstermesi nedeniyle, altmışlı yıllara gelindiğinde, Makedonya'da yaratılan Türk edebiyatının gelişimindeki hızın kesilmeye başladığı sezilmiştir. Aynı yıllarda, Kosova'da Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na can veren 60'lı Kuşak yazarlarının, edebiyatta söz sahibi olma çabaları sürmektedir. Bunun üzerine, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın taze kana ihtiyaç duyduğunun farkında olan Şükrü Ramo, Necati Zekeriya ve Fahri Kaya devreye girmiş, Nusret Dişo Ülkü ve Hasan Mercan'ın Üsküp'e gelmelerini sağlamışlardır. Tabii ki o sıralarda Çağdaş Kosova ve Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı diye bir ayrımın henüz görünürde olmaması ve Üsküp gibi bir merkezde edebiyatta bir yerlere varabilmenin daha kolay görünmesi nedeniyle, bunun hiç de zor olmadığı söylenebilir. Naim Şaban ise, Priştine'ye göre her bakımdan daha cazip gelen Üsküp'e, Nusret Dişo Ülkü ve Hasan Mercan'dan önce yerleşmiş bulunuyordu. Nimetullah Hafız'a gelince, o, yükseköğrenimi nedeniyle önce Belgrad'ta, ardından da Saraybosna'da bulunuyordu. Görüldüğü gibi, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı 60'lı kuşağı, daha belirir belirmez dağılmış, toplam beş yazarından zaten en aktif olan üçü yaratıcılıklarını Makedonya'da sürdürmüşlerdir.

Serüvenleri bununla bitmeyen 60'lı kuşak yazarlarından Naim Şaban, 1961 yılının baharında dünyaya veda etmiştir. İlk şiir kitaplarının yayımlanması sevincini 1963 yılında Nusret Dişo Ülkü ve Hasan Mercan, bir süre sonra Makedonya Yazarlar Birliği üyeliğine

kabul edilmişlerdir (Baymak, 1987: 27). 1963 yılında Priştine Radyosu'nda çalışmaya başlayan Enver Baki, bütün zorluklarına rağmen, yazarlığını Priştine'de sürdürmeyi anlamlı bulmuştur. Yükseköğrenimini tamamladıktan sonra Prizren'e dönen Nimetullah Hafız, çok geçmeden edebiyata girmesini sağlayan şiiri terk edip ilk başta kendini halk yaratıcılığı araştırmalarına vermiştir. 1970'li yılların ortalarına doğru, Hasan Mercan ve Nusret Dişo'nun, Makedonya'dan ayrılıp Priştine'ye yerleştikleri görülmektedir. Hatta Hasan Mercan, bir süre sonra Kosova Yazarlar Birliği üyeliğine bile alınmıştır. Nusret Dişo Ülkü'ye gelince, O, gittiği Priştine'de uzun süre barınamamış, 1981 yılında tekrar Üsküp'e dönmüş, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı içinde kalmayı tercih etmiştir. Bu kuşağın, daha ortaya çıkar çıkmaz dağılmasının yeni yeni canlanmaya başlayan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişim sürecini olumsuz yönde etkilediği tartışma götürmez bir gerçektir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişimindeki patlamanın gerçekleşmesi, on yıl gibi büyük bir gecikmeyle, 70'li kuşağın gelişimiyle olmuştur. Bir yandan, 1951 yılından itibaren Makedonya ve Kosova Türkleri arasında eğitim, kültür ve sanat alanlarında gittikçe güçlenen temaslar; öte yandan Türkiye ile ilişkilerde kaydedilen aşama sonucu doğan, Türk Edebiyatı'nın daha yakından izleyebilme imkânı, 60'lı kuşak yazarlarının edebiyatta kısa sürede varlık gösterebilmelerini kolaylaştıran, son derece önemli etkenlerdir. Ne yazık ki, az önce de belirttiğimiz nedenler yüzünden, bu etkenlerin ürünü olarak ortaya çıkan, edebiyatta söz sahibi olma fırsatını, bu kuşak yazarlarından sadece ikisi, doğrusu Nusret Dişo Ülkü ve Hasan Mercan değerlendirebilmişlerdir. Bunun sonucu olarak da, Makedonya'da 50'li kuşak yazarlarının geçmek durumunda oldukları engelli yollarda yürümeden edebiyattaki yerlerini almış, var olan bütün olanaklardan azami ölçüde yararlanmış, yaratıcılıklarında özgünlüğü yakalayarak edebiyatta iddialı olduklarını açıkça ortaya koymuşlardır. Üsküp'te yayımlanmakta olan haftalık "Birlik" Gazetesi'ne, "Sevinç" ve "Tomurcuk" aylık çocuk dergilerine, 1965 yılının aralığından itibaren "Sesler" Aylık Toplum Sanat Dergisi'nin de katılması; ayrıca o yıllarda Türkçe kitap yayımlama faaliyetinde önemli bir aşamanın görülmesi, edebiyatta artık söz sahibi olma aşamasına gelenler için olduğu gibi, edebiyata yeni adım atmaya hazırlananlar için de, son derece önemli koşullar, geniş olanaklar yaratmıştır. Böylece, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda ortaya çıkan 50'li kuşağın, bu edebiyatın canlanmaya başladığı yıllarda başarıyla gerçekleştirdiği misyonu, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın daha belirgin bir gelişim sürecine henüz girdiği yıllarda yerine getiremeden dağılan 60'lı kuşağın yerine, bu edebiyata o zamana kadar görülmemiş bir hareketlilik kazandıran 70'li kuşağın aldığı görülmektedir. Yaşadıkları ortamda edebiyatla uğraşmalarına koşul ve olanakların

olmamasına rağmen, büyük bir azimle ve kalabalık olarak geldikleri görülen, edebiyat sahnesindeki yerlerini iki hamlede alan 70'li kuşak yazarları, bir yandan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın hızlı gelişim yolunu açmaları bakımından son derece önemli bir görevi yerine getirirken, öte yandan, o yıllarda bir hayli saldırganlık göstermeye başladığı gözlenen Arnavut milliyetçiliğinin Kosova Türkleri'nin asimilasyonu politikası karşısına dikilen ve Türkler arasında ulusal kimlik bilinçlenmesini büyük ölçüde körükleyen hiç beklenmedik bir karşı tepkiye önyak olmuşlardır. İlk hamlede edebiyat sahnesine çıkan 70'li kuşak yazarlarının edebiyata ilgi duymalarında başlıca rol oynayan etkenler, kuşkusuz ki, Kosova'da Türkçe eğitim alanında varılan sonuç; ulusal kimlik mücadelesinde başarılı olmanın, kültür ve sanatta varlık göstermeye bağlı bulunduğu bilincinin yaygınlık kazanması; Makedonya Türk yazarlarının, Kosova Türkleri ile ilişkilerini arttırmaları ve edebiyata ilgi duyan herkesi sahip olduğu olanaklardan yararlanmaya imkan sağlayan görünüşleri olmuştur. Öyle ki 1960'lı yılların ortalarına doğru gerek "Birlik" Gazetesi'nde, gerekse "Tomurcuk" ve "Sevinç" çocuk dergilerinde, bu kuşak yazarların bazılarının adlarına rastlanmaya başlamıştır. Fakat 1965 yılının sonunda "Sesler" Aylık Toplum Sanat Dergisi'nin devreye girmesiyle, bu yazarların, "Üsküp'te yayımlanan bu dergiye yöneldikleri, bir süre sonra onlara yeni adların da katıldığı görülmüştür. O dönemde, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda söz sahibi olabilmek arzusuyla ortaya çıkan Bayram İbrahim Rogovalı, Rezak Ukalo, Mürteza Buşra, İskender Muzbeg, Şecaetlin Koka, Fahriye Breça, Arif Bozacı, Semiha Yağıcı, Zeynel Beksaç, Altay Suroy Recepoğlu, Fikri Şişko, Bahise Potok gibi isimlerin edebiyata yönelmelerinde de, Süreyya Yusuf'un dolaylı ya da dolaysız katkısı bulunduğu unutulmamalıdır. Tabii bu arada, Süreyya Yusuf'un kendilerine özellikle dil bilincini aşılamadaki rolü, her şeyden önce vurgulanmalıdır. Bir bakıma 70'li kuşağın öncüleri oldukları da söylenebilecek bu isimler arasında Bayram İbrahim Rogovalı ve İskender Muzbeg' in edebiyatta kısa sürede sivrildikleri, 1969 yılında ilk şiir kitaplarını yayımlatma fırsatını yakaladıkları gözden kaçmamaktadır (Günçiçeği, 1969: 41).

70'li kuşağın ortaya çıkışı dahilinde görülen ikinci hamle, Priştine'de, haftalık "Tan" Gazetesi'nin yayımlanmaya başladığı 1969 yılından sonraki döneme rastlamaktadır. O zamana kadar mevcut olan yararlanılabilir koşul ve olanakların, "Tan" Gazetesi'nin çıkmaya başlamasıyla yükselen bir grafik çizmesine rağmen, bu dönemde edebiyata adım attıkları görülen Sadık Tanyol, Raif Vırmiça, Agım Rıfat Yeşeren, Hüseyin Kazaz, Özbeyin Aksoy, Melahat Kaçamak, Fahri Mermer, Şükrü Mazrek, İsmet Jable, Semiha Şen, Mehmet Bütüç ve diğerlerinin, edebiyatta, kendilerinden önce gelenler kadar atak,

iddialı ve başarılı olduklarını söyleyebilmek zordur. Bu grupta yer alanlardan ancak Agım Rifat Yeşeren ve Fahri Mermer edebiyatta belli yerlere varabilmişlerdir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda, 70'li kuşağın ortaya çıkışını hazırlayan bu hareketlilikte, 1968 yılında Prizren' de, "Doğru Yol" Kültür Güzel Sanatlar Derneği dahilinde kurulan, özellikle 1970'li yılların başlarında yoğun bir etkinlik geliştiren "Nâzım Hikmet" Edebiyat Kolu'nun büyük katkısı bulunduğu unutulmamalıdır. Hatta 1971 yılında bu edebiyat kolu tarafından çıkarılmaya başlayan, maalesef belli bir periyoda oturtulamayan "Doğru Yol" Kültür Sanat Dergisi, bu hareketliliğe farklı bir boyut getirmiş, "Çevren" Toplum, Sanat ve Bilim Dergisi'nin çıkışını hızlandırmıştır. 1969 yılı Mayısından itibaren "Tan" Gazetesi'nin yayımlanmaya başlaması, 1973 yılında "Çevren" Toplum Sanat ve Bilim Dergisi'nin devreye girmesi, bundan yaklaşık bir yıl sonra da kitap yayınlama faaliyetine geçilmesi ile birlikte, o zamana kadar Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı gibi Çağdaş Yugoslavya Türk Edebiyatı bütünlüğünün kopmaz bir parçası olan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda bir "kimlik arayışının gündeme geldiği görülmüştür. "Fikir babalığına", özellikle yayın yönetmenliği yaptığı "Çevren" dergisinin yayın hayatına girmesiyle tamamen "Kosova'ya çekildiği" bilinen Süreyya Yusuf'un soyunduğu bu "kimlik arayışının, 1975 yılı Ekiminde düzenlenen Yugoslavya Yazarlar Kurultayı'nda, bir bakıma "resmiyete döküldüğü" söylenebilir (Mercan, 1992: 8). Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın, Çağdaş Yugoslavya Türk Edebiyatı bütünlüğünden kopma eğilimini, fikir bazında, 1974 Anayasası'yla, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan cumhuriyet ve özerk bölgelere son derece geniş özerkliğin verilmesinin de körüklediği unutulmamalıdır. Fakat bu yolda başlıca rolü, Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nın gölgesi altında kalma korkusu, oynamıştır. Bu gelişmeler, "birlikten dirlik doğar" ilkesine sadık kalan Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda ciddiye alınmamış, Makedonya Türk yazarlarının ezici çoğunluğu, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na karşı olan tavırlarında değişikliğe gitmemişlerdir. Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı ile hiç gereksizce anlamsız olarak tek yanlı bir rekabete girildiğini gördüğümüz bu yıllarda, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda, olumsuz bir gelişime daha sahne olmuştur. Prizrenli yazarların, Kosova'daki Türkçe yayıncılık faaliyetinin tamamının, Prizren'e kıyasla yaklaşık beş misli daha az Türk nüfusunun yaşadığı Priştine'ye "teslim edilmesine tepki göstermeleriyle başlayan bu mesele etrafındaki tartışmalar gittikçe sertleşerek, sonunda Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nı "Prizren edebiyat çevresi" ve "Priştine edebiyat çevresi" diye iki cepheye bölen, ciddi bir kavgaya dönmüştür. Sonuçta, Prizrenli yazarların bir bölümünün, Priştine' de yayımlanmakta olan Türkçe gazete ve dergilerle ilişkilerini kesip

boykot yolunu seçtikleri görüldü. Tarafların uzlaşmaz tavırları yüzünden uzun yıllar süren bu kavgadan iki taraf da zararlı çıktı; fakat bu olumsuz durumdan en çok zarar gören, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı oldu. 1990 yılına gelindiğinde, Prizren ve Priştine edebiyat çevrelerinin birbirine düşmesine neden olan bu duruma son vermek niyetiyle "Çığ" Yazın Sanat Dergisi'nin Prizren'de çıkarılması kararlaştırıldı. Sözünü ettiğimiz bu kavganın bir hayli kızışmış olduğu 1980'li yıllarda, çoğunluğu "Priştine edebiyat çevresine yakınlığı ile bilinen kuşağın, yavaş yavaş Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'ndaki yerini almaya başladığını görmekteyiz. Bu kuşakta yer alan yazarlar için ilginç olan, 1970'li yılların ortalarından itibaren "Tan"a geçmiş bulunan Necati Zekeriya tarafından yönlendirilmiş ve himmet görmüş olmalarıdır. Reşit Hanadan, Ethem Baymak, Raif Kirkul, Nuhi Mazrek, Burhan Sait, Aziz Serbest, Özcan Micalar, Alaettin M. İsmail'den oluşan bu kuşağın ortaya çıkmasıyla, "Prizren edebiyat çevresine" dahil yazarların bir bölümü tarafından uygulanan boykotun olumsuz etkisinin önemli ölçüde azaldığı görülmüştür. Prizren Priştine arasındaki "üstünlük kavgası"nın had safhaya ulaşmış bulunduğu bu dönemde, edebiyatta yapay şekilde oluşan "boşluk" nedeniyle, 80'li kuşak yazarlarının Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na girişleri son derece rahat olmuştur. Fakat onlar da çalışmalarıyla Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişim sürecinin yeni aşamalara ulaşmasına katkıda bulunmaya büyük gayret göstermişlerdir. Ancak bu gayretleri, 70'li kuşak ile aralarındaki mesafeyi açmaya yetmemiştir. Üstelik şiirde, Zeynel Beksaç ve Agim Rıfat Yeşeren'in ulaştıkları seviyeyi yakalamaya da güçleri henüz yetmemiştir. Bu kuşakla ilgili önemli bulduğumuz iki noktaya daha temas etmekte yarar olduğu kanısındayız. Bunlardan ilki, 80'li kuşak yazarlarının edebiyat birikimlerinin, kendi yaratıcılıklarına olan güven duygularının gerisinde kaldığıdır. İkincisi de, edebiyatta eleştiri dozunun artırılmasına eğilimli olduklarını göstermelerine rağmen, özeleştiriye göz ardı etmeleri ve dikkat çekici şekilde birbirlerini övmeleridir.

1990'lı yıllara gelindiğinde, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nde siyasal kavgaların, ekonomik sıkıntıların ileri safhaya ulaşmış olmasına rağmen, toplumun her kesimini etkileyen maddi sıkıntılardan kaynaklanan sorunlar bir yana, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na tanınan koşul ve olanaklarda herhangi bir kısıtlamaya gidildiği görülmemiştir. Hatta aksine, bu koşul ve olanakların genişletilmesi yolunda gayret bile sarf edilmiştir. Öyle ki 1990 yılından itibaren, o zamana kadar iki ayda bir çıkan "Çevren" Toplum Sanat ve Bilim Dergisi yayın hayatına, yine aynı periyodu koruyarak "Çevren" Düşünce-Kültür Dergisi olarak devam etmiş, iki aylık "Çığ" Kültür Sanat Dergisi yayımlanmaya başlamıştır. Fakat Bosna Savaşı'nın patlak vermesi, her şeyi alt üst etmiştir.

Bu savaşta, Türkiye Cumhuriyeti'nin Boşnakları desteklemesi sonucu Yeni Yugoslavya'da, Kosova Türklerinin aleyhine gelişen bazı durumlar ortaya çıkarmıştır. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatını da etkileyen bu gelişmeler arasında, haftalık "Tan" Gazetesinin sayfa sayısının yarıya düşürülmesi, dergilerin yayımlanmasının durdurulması, kitap yayımlama etkinliğinin askıya alınması gibi önemli kısıtlamalara gidildiği görüldü. Ne kadar süreceği belli olmayan bu durumun uzaması, kuşkusuz ki Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın, son yılların politik gelişmelerin sonucunda içine düştüğü bu zor durumdan kurtulup gelişim sürecine devam edebilmesi için, Türkiye'den, şu ya da bu yolla, bir an önce yardım görmesi gerekmektedir. Bugün zorunlu gördüğümüz bu yardım ihtiyacı, aslında Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda daha ilk adımların atılmaya başladığından beri mevcuttur. Ne yazık ki yakın bir geçmişe kadar, dış Türkler'e ilgisiz kalan Türkiye Cumhuriyeti, ilgili kurum ve kuruluşlarını devreye sokarak, Sultan Murad unsurlarından biri olan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı ile ilgilenmemiş, destek ve yardımlarını esirgemmiştir., 1970'li yıllara kadar Türkiye edebiyat çevrelerinde "bilinmeyen bir Türk edebiyatı" olmaktan kurtulamamıştır. O yıllarda, Kosova Türk yazarlarının Türkiye'de kurdukları dostlukların ürünü olan şiirlerin yayımlanmasını, bu edebiyatın Türkiye'ye açılışının başlangıcı olarak kabul etsek bile, bugün geriye baktığımızda, bu alanda ne kadar yetersiz kaldığımızı hemen fark ederiz.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın tanıtılması yolunda en önemli adımlar, Türk Dünyası Edebiyatları arasındaki kopmaz bağları pekiştirmeye, kurulan ilişkileri daha üst bir düzeye çıkarmaya gayret gösteren Türkiye Yazarlar Birliği ve İLESAM'ın düzenlediği şiir şölenleri ve kurultaylarda atılmıştır. 1992 yılından itibaren düzenlenmeye başlayan bu önemli gösteri ve bilimsel toplantılar, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın ilk kez kendi kimliği ile sahneye çıkmasına olanak sağlamıştır. Tabii ki bu arada, Çağdaş Yugoslavya Türk Edebiyatı dahilinde bile olsa, Kosova Türk yazarlarını, dolayısıyla da Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın Türkiye'de tanıtmaya gayret gösteren Reyhan ve Mustafa İsen' in, Şükran Kurdakul'un, Kemal Bayram Çukurkavaklı' nın, Dursun Erkılıç'ın, Fahri Kaya'nın, İ. Güven Kaya'nın dikkate değer çalışmaları, 1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı tarafından verilen fırsat da belirtilmelidir (Hafız, 1989).

1974 yılında, Priştine'nin "Yedinstvo" yayınevi tarafından Sırp-Hırvatça yayımlanan "Tople Ruke" (Sıcak Eller) şiir antolojisi (Muzbeg vd.,1974) ile doğan büyük umut ve

beklentilere rağmen, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın Kosova'da, dolayısıyla Sırbistan'da tanıtılması alanında da memnun edici sonuçların elde edildiğini söylemek mümkün değildir. Bundan sonraki yıllarda, çoğunluğu Sırpça-Hırvatça, çok azı da Arnavutça olmak üzere, Hasan Mercan, Bayram İbrahim Rogovalı, İskender Muzbeg, Enver Baki gibi yazarların yapıtlarının yayınlandığı doğrudur. Hatta Hasan Mercan' nın eserlerinin, Kosova ve Sırbistan sınırları dışında, Makedonya ve Bosna Hersek'te bile çevrildiği bilinmektedir. Ancak, Zeynel Beksaç, Agim Rifat Yeşeren, Reşit Hanadan gibi Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın değer ufuklarını genişleten yazarlar, Arnavut ve Sırp edebiyat çevreleri için adeta "anonimliğe" mahkûm edilmişlerdir. Kırk beş yıllık gelişim süreci içinde, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı, "kendi yağıyla kavrulmuş" çözüm üretmek durumunda olduğu birçok sorunla karşılaşmıştır. Fakat hiç kuşku yoktur ki bu sorunların başında, edebiyatın temel aracı sayılan dil sorunu gelmiştir. Osmanlı'nın çöküşüyle birlikte, Kosova Türkleri için dilin bir sorun halini almasının temelinde yatan nedenler şöyle sıralanabilir:

1. Türkçenin idari dil olma konumunun son bulması;
2. Balkan Savaşları öncesinde ve savaşlar esnasında görülen kitlesel göç nedeniyle, Kosova'daki Türk nüfusunun büyük ölçüde azalması;
3. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan devletlerde olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı ardından ortaya çıkan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında Türkçe eğitiminin olmaması;
4. Neredeyse 1960'lı yıllara kadar Türkiye ile kültürel ilişkilerin mümkün oldukça asgari ölçüde tutulması.

Bu başlıca nedenlerin olumsuz etkisi altında, 1950'li yıllara gelindiğinde, Kosova Türkleri arasında son derece büyük bir erozyona uğramış olan Türkçe ile "edebiyat yaratmak" düşünülemezdi kuşkusuz. Bu yüzden de ilk yapılması gereken, dil sorununa mümkün olduğu kadar kısa sürede ve en kısa yoldan çözüm getirmektir. Bu ise, normal gelişim süreci içinde belli bir düzeyi yakalayıp yola devam etmek değil, ulaşılmış bir düzeyi benimseyip yola başlamak şeklinde olabilirdi; Kosova'da yapılan da buydu. Süreyya Yusuf'un devreye girmesiyle, Türkiye'deki "öz Türkçeci kesimin dil tutumu" benimsenmiş, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı da, "bu kesimin kullandığı dil" esas alınarak bina edilmeye başlamıştır. Tabii, o yıllarda, böyle bir yolun tercih edilmesinin sakıncalarının, içinde gizlediği tuzakların tahmin edilebilmesi mümkün değildi. Bunun için, ilk yıllarda doğal karşılanması gereken coşkununun dinmesi, belli bir sürenin geçmesi

gerekliyordu. Bu coşku dinip de bu sürenin sonuna gelindiğinde, Cumhuriyet Türkiye' sinde dilin geçirdiği kimi gelişim evrelerinin Kosova'da atlanmış olmasından doğan boşluklar belirmeye başlamıştır. Bu boşluklar, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda dilin yetersiz kalması gibi olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, artık geri dönmenin imkânsız olduğu da apaçık ortadadır. 1960'lı yıllara doğru benimsenen bu yolun beraberinde getirdiği sakıncaların, tuzakların bilincine varıldığı 1980'li yıllarda, durumun düzeltilmesi yolunda yoğun bir gayret içine girildiği görülmüştür. Geçen bu süre içinde olduğu gibi, günümüzde de, dil alanında var olan büyük sorunlara rağmen, Kosova Türk yazarları, benimsedikleri Türkiye Türkçesi'ni terk etmeyi bir an olsun akıllarından geçirmemiş, edebiyatlarında bu Türkçeyi yaratıp yaşamışlardır. Neredeyse yarım yüzyıllık bir geçmişe sahip olan Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na kazandırılan eserlere bir göz atıldığında, Kosova Türk yazarlarının, karşılaştıkları büyük sorunlara ve ellerindeki sınırlı koşul ve olanaklara rağmen, hemen hemen bütün edebi türlerde varlık göstermeye çaba harcadıkları açıkça görülebilir. 1969 yılına kadar sınırsız destek ve yardımlarını gördüğü Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'ndan farklı olarak, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda görülen ilk edebi ürünler şiir değil, tiyatro oyunları olmuştur. Geleneksel Türk halk tiyatrosundan esinlenerek etkilenecek ortaya koyulan bu ilk edebi ürünleri, Süreyya Yusuf'un eleştiri ve öykü alanındaki çalışmaları izlemiştir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na şiiri kazandıranlar 60'lı kuşak yazarları olmuştur. Onları izleyen 70'li kuşak da edebiyata şiirle girmiştir. Bunun sonucu olarak, şiir, ön plana çıkan edebiyat türü konumuna gelmiştir. Fakat bu dönemde, şiire ağırlık verilmesine rağmen, başta Enver Baki, Hasan Mercan ve Şecaettin Koka'nın gayretleriyle, öykücülük de varlığını devam ettirebilmiştir.

Şiirleriyle dikkati çeken, bir ara kendini öyküde de deneyen Bayram İbrahim Rogovah, 1970'li yılların başlarında, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda görülen ilk deneme örnekleriyle karşımıza çıkmıştır. Bu yılların büyük sürprizlerinden biri, İskender Muzbeg'in ilk roman örneğini vermiş olmasıdır (Mercan, 1963: 43). Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda bu olumlu gelişmelerin görüldüğü sıralarda yaratıcılığını Makedonya'da sürdürmekte bulunan Hasan Mercan, Dr. Durmuş Selina ve Aziz Buş' un başlattıkları oyun türünde "Çiçekçi Ali" ve "Ben Rıza Ağa" adlı oyunları ile önemli bir atılım yapmıştır.

80'li Kuşak yazarları arasında da çoğunluğu şairlerin teşkil etmesine rağmen, yaratıcılıklarıyla dikkati çekenler, diğer edebi türlerde ürün verenler olmuştur. Yine bu

kuşağa mensup bir yazar olarak karşımıza çıkan Ethem Baymak, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'na günce türünü kazandırmış, Çağdaş Kosova Türk yazarlarıyla ilgili ilk araştırma inceleme eserlerini ortaya koymuştur. Dr. Durmuş Selina'nın 1951 yılında başlattığını gördüğümüz oyun yazarlığı, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatında ne yazık ki süreklilik gösterememiştir. Bunun temelinde yatan nedenlerden en başta geleni de, Kosova'da profesyonel bir Türk tiyatrosunun olmayışıdır. Kosova Türk yazarları arasında oyun yazarlığına en çok önem veren Hasan Mercan'ın, bu türden verimli olduğu yıllarını, 1950 yılından beri profesyonel Türk tiyatrosuna sahip olan Üsküp'te geçirmesi, bunun en iyi kanıtıdır. 1950'li yılların başlarında oyun yazarlığına heveslendikleri görülen, yazdıkları oyunlarda "Karagöz-Hacivat üslubundan" etkilendiklerini kendileri de açıkça belirten Dr. Durmuş Selina ve Aziz Buş, çatısı altında Türk Dram Kolu'nu da barındıran "Branislav Nuşiç" Amatör Tiyatrosu'nun, Üsküp'teki azınlıklar Tiyatrosu gibi profesyonelliğe "terfi" edememesi sonucu sönen umutların etkisiyle, 1960'li yıllara girmeden, bu alandan "el çekmişlerdir". Araya giren yıllarda iki kuşağın edebiyat sahnesine girmiş olmasına rağmen, oyun yazarlığı alanındaki suskunluk bozulmamıştır.

Belirtildiği gibi 1970'li yılların başlarında, Hasan Mercan edebi çalışmalarını oyun yazarlığı üzerinde yoğunlaştırmış, birkaç dikkati çeken oyun ortaya koymuştu. Fakat Hasan Mercan'ın oyun yaratıcılığı, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda bu türün gelişimini etkileyebilecek durumda olmamıştır. Aslında kendisi de, 1960'li yılların sonlarına doğru Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'nda oyun yazarlığına canlılık getirmeye çaba gösteren İlhamî Emin' in dolaylı ya da dolaysız teşvikiyle yaratıcılığını bu yöne çekmiştir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda oyun yazarlığını tekrar gündeme getiren Süreyya Yusuf olmuştur. "Ömrümün Tek Rüyası" ve "Düş ve Gerçek" adlı oyunları bulunan Süreyya Yusuf'un bu çabasına (Mercan, 1963), 1970'li yılların ortalarına doğru işe skeçlerle başlayan, daha sonra mizahi oyunlar yazan Agim Rifat Yeşeren' in katıldığını da görmekteyiz. Oyun yazarı olarak karşımıza son çıkan, 80'li kuşak yazarlarından Nuhi Mazrek'tir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda başarılı bir oyun yazarlığı örneği veren Nuhi Mazrek'in "Kanlı "Sevda"(Mazrek, 1989) ve "Rüstem Hükümet" (Mazrek, 1991: 54) adlı eserleri kitap olarak yayımlanmasına rağmen, ne yazık ki henüz sahnelenememiştir. Yazılan oyunların sahnelenebilme imkânsızlığı, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda bu türün daha büyük aşamalar kaydedebilmesinde en büyük engeli oluşturacaktır. İlk ve tek öykü kitabı "Ali Ağa"nın ancak 1974 yılında yayımlanabilmiş olmasına rağmen (Yusuf,

1974: 62), Çağdaş Kosova Türk öyküsünün temel taşı koyan Süreyya Yusuf olmuştur. 1952 yılından beri gazete ve dergilerde yer alan öyküleriyle neredeyse ölümüne kadar varlığını sezdirmiş, fakat hiçbir zaman bu alanda yoğun bir çalışmaya girmemiştir. Kendine özgü öykü yapısı ve anlatımıyla etkilediği Enver Baki'yi de, öykücülükte karar kılmaya teşvik etmiştir. Enver Baki'nin öykü yazarlığına başladığı yıllarda, Makedonya'da bulunan Hasan Mercan da öyküye el atmış sayılırdı. Enver Baki'de, Süreyya Yusuf'un öykücülük çizgisini izlediği görülürken, Hasan Mercan'ın öykülerinde Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Yaşar Kemal etkisinin belirgin izleri gözden kaçmamaktadır.

Hasan Mercan'ın özgünlüğü yakalama gayreti içinde olduğu 1970'li yıllarda, Şecaettin Koka, İskender Muzbeğ ve Bayram İbrahim'in de öyküde varlık gösterme çabalarına tanık olmaktadır. Bayram İbrahim Rogovalı'nın, ilk başta Çağdaş Kosova Türk Öyküsü'nde hakim olan gerçekçilik çizgisinin dışına çıkışıyla dikkatleri çektiği fakat bir süre sonra öyküden "koptuğu" görülmüştür. Öykü yaratıcılığını sürdüren Şecaettin Koka, "Sıradan Adamlar"(Koka, 1983: 76) kitabıyla öykücülüğe bir farklılık getirmeyi başarmıştır. Bu arada yazdığı Öykülerle Ahmet S. İğciler' in de edebiyat sahnesine çıktığı görülmektedir.

1980'li yıllarda Çağdaş Kosova Türk Öyküsü'nde, kısa bir süre sonra iki değerli kalemin ortaya çıktığına tanık olmaktadır. Bunlardan ilki, özellikle "Yıldızlı Ev"(Handan, 1989:94) kitabıyla önemli bir aşama kaydeden Reşit Manadan; ikincisi İse, yazdığı değerli öykülerle, Çağdaş Kosova Türk Öyküsü'ne mizah ve kara mizahı getiren Agim Rifat Yeşeren'dir.

Çağdaş Makedonya Türk Edebiyatı'ndakinden on yıllık bir gecikmeyle gelen şiir, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda da en yaygın edebiyat türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu on yıllık gecikmenin sonucu olarak, Çağdaş Kosova Türk Şiiri'nde, 1950'li yıllarda Çağdaş Makedonya Türk Şiiri'nde hakim olan aşırı güdümlülüğün izine rastlanmamaktadır. Bunda kuşkusuz ki Nusret Dişo Ülkü, Naim Şaban, Nimetullah Hafız ve Hasan Mercan'ın edebiyat sahnesine çıktıkları yıllarda, Sosyalist gerçekçiliği reddetmesiyle tarihe geçen Yugoslavya Yazarlar Birliği'nin 1952 yılında düzenlenen "Lyublyana Kurultayı" ile edebiyatı sarmaya başlayan yeni havanın büyük rolü olmuştur. Ortaya çıkışlarından kısa bir süre sonra dağılan, dağılışı nedenlerini daha önce açıkladığımız 60'lı kuşak yazarları olarak bilinen bu şairlerin, yeni doğmaya başlayan Çağdaş Kosova Türk Şiirine olan bütün hizmetleri, bir başlangıçtan ibarettir.

Şiirin kaydettiği gelişimde asıl hizmet sahibi olanlar, 70'li kuşak içinde yer alan şairlerdir. Edebiyatta belirmelerinden kısa bir süre sonra sivrilen İskender Muzbeg, Arif Bozacı, Altay Suroy gibi adlar arasında, getirdiği farklı "şiir dünyasıyla" Bayram İbrahim Rogovah, uzun süre "ön safta" yer aldı. Ne var ki sonraki yıllarda şiirini umulan ölçüde geliştiremedi. Bunun sonucu doğan boşluğu, zaman içinde Çağdaş Kosova Türk Şiiri'ne damgalarını vuran Zeynel Beksaç ve Agim Rıfat Yeşerenin doldurdukları rahatça söylenebilir. Bu arada Kosova'ya döndüğü görülen Hasan Mercan, "temellerini Makedonya'da geçirdiği yıllar süresince attığı" şiir yaratıcılığı çizgisinden sapmadan çalışmalarına devam etmiştir. 80'li Kuşak şairleri arasında başı çeken Burhan Sait, Raif Kırkul, Aziz Serbest ve onlara 1990'lı yıllarda katılan Ethem Baymak' ın, fazla bir hareketlilik getirememiş olmalarına rağmen, Çağdaş Kosova Türk Şiiri'ne değerli örnekler kazandırdıkları gerçektir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda roman konusu, kanımızca gereğinden çok konuşulmuş, buna rağmen şimdiye kadar fazla bir varlık gösterilememiş edebi türlerden biridir. "Roman serüveni", 1970 yılında, "Tan" Gazetesi'nde İskender Muzbeg' in kaleme aldığı "Yanan Sevgilerle" başlamış sayılsa bile, uzun bir süre bunun arkası gelmemiştir. Makedonya'da geçirdiği yıllarda uzun öyküde aşama kaydettiği bilinen Hasan Mercan, Kosova'ya dönüşünden sonra roman çalışmalarına ağırlık vermiş, ancak yazdıklarını yayımlayabilme fırsatını yakalayamamıştır.

Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk Dramı tarafından sahnelenen "Namus Köprüsü" oyununa göre yazdığı "Namus Köprüsü" romanı, çok sonraları İstanbul'da yayımlanmıştır. Fakat roman alanında en umut verici çalışma 80'li Kuşak yazarlarından Resi Handan'ın "Sel"(Handan, 1987: 307) adlı romanı olmuştur. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda, 1980'li yıllarda yavaş yavaş önem kazanmaya başladığını gördüğümüz araştırma-inceleme çalışmalarının, henüz ileri bir düzeye vardığını söyleyemeyiz. Bu alanda eser veren Prof. Dr. Nimetullah Hafız, İrfan Morina, Ethem Baymak, Tacide Hafız gibi yazarların, şimdiye kadar ortaya koydukları eserlerde ayrıntılara girmekten adeta "sakınıldığı" izlenimi edinilmektedir.

İlk eleştiri örneğinin, Süreyya Yusuf'un imzasıyla daha 1952 yılında yayımlanmış, deneme alanında ise ilk ürünlerin 1970'li yılların başlarında verilmiş olmasına rağmen, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda söz konusu edebi türler alanında önemli sayılabilecek bir başarı düzeyine ulaşamadığı görülüyor. Ashında, bu edebiyatın gelişim sürecine şöyle

bir göz atıldığında, denemeye pek ilgi gösterilmediği fark edilecektir. Eleştiri meselesine gelince, durumun denemeci ekinden farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Eleştiri yazarların sayısının hiç de az olmamasına rağmen, "eleştiri adına sergilenenlerin büyük çoğunluğunun, keyfi değerlendirmeler olması, bu edebiyat türünde memnun edici aşamanın kaydedilmesine engel olmuştur. Böyle olunca da, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda görülen değer kargaşasının önüne geçilememiştir. Günlük türüne bir hayli önem verdiği görülen, Ethem Baymak'ın bu alandaki çalışmalarının, Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı için hiç küçümsenmeyecek bir kazanç olduğunu belirtmek gerekir.

4.3.2. Çağdaş Kosova Türk Çocuk Edebiyatı

Edebiyatın bir bütün olduğu gerçektir. Ancak bu bütün kendi içinde dönemlere veya kollara ayrılabilir. Türk edebiyatı da kendi içinde İslamiyet öncesi, İslamiyet dönemi ve çağdaş dönem gibi bölümlere ayrılırken, bu bölümler de kendi içinde alt dallara ayrılır. Bu nedenle edebiyatı "yetişkin edebiyatı" ve "çocuk edebiyatı" şeklinde de ayırmak mümkündür.

Yetişkinler için, edebiyat teriminin ilk çağrışımı estetik zevktir. Öğrenmek, bilgi edinmek, edebiyatın dolaylı faydaları olarak kabul edilebilir. Kavram bilgisinin oluşum halinde olmasına, kelime haznesinin sınırlılığına çevreyi algılamadaki oyun yaklaşımına ve dizginlenemeyen merakına rağmen çocuktaki edebiyatla ilgilenmenin temelinde de estetik doyum arzusu yatar. Ancak çocukların edebi metinden zevk alma kaynakları sınırlıdır.

Bir çocuk, yetişkinler için yazılan edebi ürünleri okuyup anlamakta güçlük çekecektir. Bir yetişkin de çocuklar için hazırlanmış bir öykü, masal, şiir veya romanı okuyabilir ancak okuduklarından tat alması beklenemez. Yetişkinlerin ve çocukların deneyimleri, yaşama bakış açıları, arzuları, hayalleri, dünyaları çok farklıdır. Bu farklılıklar edebi ürünlere yansıtıldığı müddetçe anlamlı bir hâle dönüşecektir.

Bu yüzden çocuk edebiyatı yazarlarının farklı bir duyarlılık ve bilinçle hareket etmeleri gerekir. Çocuğun sezgilerini, hayalle gerçek arasındaki sınır tanımayan geçişlerini ve çevreyi algılamakta daima bir oyun tadı aramasını hesaba katarak tabii ve basit bir dil kullanan yazar, çocuk dünyasına nüfus etme şansına sahip olabilir. Ayrıca çocuk edebiyatı ürünlerinin taşınması gereken bazı özellikler de vardır:

0-5 yaş grubuna yönelik eserlerde mecazlı anlatımlara yer verilmemeli; kelime sayısı çocuğun anlamını bildiği ve çok kullandığı kırk kelimeyi geçmemelidir. Tek zamanlı cümleler kullanılmalı, karışık anlatım şekillerine yer verilmemelidir. Cümlelerde birleşik zamanlı fiiller yer almamalıdır. Ninniler, resimli kitaplar, şarkılı ve danslı oyunlar, tekrarların sıkça yer verildiği şiirler, tekerlemeler, bilmeceler, fıkralar, masallar bu yaş grubun hoşlandığı edebiyat ürünleridir.

6-8 yaş grubunda cümlelerdeki kelime sayısı 3-5 civarında olmalı, mecazlı söyleyişlere genellikle yer verilmemeli, anlatım açık olmalıdır. Birleşik zamanlı fiillerin kullanımından kaçınılmalı; anlatımın yalın ve sade olmasına dikkat edilmelidir. Anlatımda konuşma ve diyaloglar etkin olarak kullanılmalıdır. Anlatımda tekerlemelerden yararlanılmalıdır. Yazılacak eserlerde çocuğun anlamını bildiği yüz kelimeyi geçmemeye dikkat edilmelidir.

9-12 yaş grubunda ise bütünden parçaya giden bir çizgi izlenmelidir. Bu yaş grubunun kutlamalardan, törenlerden ve özendirmelerden hoşlandıkları göz önüne alınarak eserlerde yasaklamalar değil, özendirmeler esas alınmalıdır. Hayal dünyalarını geliştirecek imajlara yer vermeye özen gösterilmelidir. Konusunu tarihten alan resimli eserler bu yaş grubu için oldukça ilgi çekicidir. Bu yaş grubu için yazılacak eserler onların anlamını bildiği ortalama üç yüz kelimeyi geçmemelidir.

Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın önemli bir özelliği de, çocuk edebiyatına gösterilen ilgidir. Öyle ki, çocuklara şiir, öykü, oyun yazmamış tek bir Kosova Türk yazarına bile rastlamak mümkün değildir. Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nın daha başlangıcından beri çocuk edebiyatına böylesine bir önemin verilmesinin temelinde federal Yugoslavya'da çocukların toplumun baş tacı sayılmalarının, eğitimlerinde genel kültür bilgilerinin mümkün olduğunca geniş tutulmasının, sanata, tabii bu kapsam içinde edebiyata da küçük yaşta sevgi aşılama çabalarının yattığı kesindir. Fakat özellikle 1965 yılı öncesinde Kosova Türk yazarlarının çocuk edebiyatına eğilim göstermelerinde, çocuk dergilerinin edebi çalışmalarına daha geniş imkânlar tanınması da büyük rol oynamıştır. Dikkat edilecek olursa, Hasan Mercan, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Naim Şaban, Bayram İbrahim Rogovalı, İskender Muzbeg, Enver Baki gibi yazarların ilk kitapları da, yazdıkları çocuk şiirleri ve öykülerinden oluşmaktadır. Çocuk edebiyatına verilen ilgi sonraki yıllarda da devam etmiş, özellikle şiir ve öykü alanında değerli eserler ortaya koyulmuştur.

4.3.2.1. Kosova'da Türk Çocuk Şiiri

Çocuk edebiyatı çatısı altında şiir, çocuğa sevgi, güzellik ve insanlık duygularını kazandırmak, anadilini sevdirmek ve bu dilin zenginliklerini tanıtmak,duygu ve düşüncelerini estetik bir biçimde aktarabilmek açısından çocuğun dünyasında önemli yere sahip olan bir eğitim aracıdır.

Şiir, çocuğun algı dünyasına renk getiren, hayal gücünü geliştiren unsur olarak oldukça önemlidir. Şiirsellik çocuğun doğasında vardır. Şarkılara tempo tutarken, oyun oynarken çocuktaki şiirselliği hissedebiliriz. Şiir dili güldürebilir, hayal ettirebilir, hüznlendirebilir, coşturabilir, cesaretlendirebilir, geçmişe ve geleceğe götürebilir. Bütün bu farklılıkları yaşamak şiirlerle mümkün olabilir (Akyol, 2006: 121).

Çocuk, gelişiminin her döneminde şiire karşı olumlu bir tepki gösterir; şiir dinlemekten, okumaktan ve ezberlemekten hoşlanır (Oğuzkan, 2001: 249). Çocuğun kulak ve göz zevkine hitap eden şey şüphesiz ruhuna da hitap edecektir. Bu bakımdan çocuk edebiyatı kitaplarındaki şiir bölümleri hazırlanırken, görsellik ve işitsellik unsurları ön plana alınmalıdır. Çocukların şiirle ilişkisi önce dinlemekle başlar. Sonraları kendileri okuyarak ve ezberleyip söyleyerek bu ilişkiyi sürdürürler. Okul öncesi çağındaki çocuklar kafiyeli ve ritimli sözlere ilgi duyduklarından, şiir türünden çok hoşlanırlar, annelerinden veya öğretmenlerinden dinledikleri kısa ve ahenkli manzumeleri severler ve bunları akıllarında tutarak, kendi kendilerine tekrarlarlar. Çocukların anlamsız oldukları halde tekerlemeleri sevmeleri zihinlerindeki kafiyeli ve ritmik söz varlıklarındandır. Ancak çocukların, tamamıyla kafiyeli ve belirli bir ölçüye sahip şiirlerden hoşlandıklarını sanmak yanlıştır. Çocuğun duygu dünyasına hitap eden serbest ölçülü şiirler de, ritmik iç yapılarıyla çocukların ilgilerini çekebilmektedir (Güleç, Geçgel 2005: 117).

Çocuk edebiyatında şiir, çocukların dil becerilerini geliştirmelerinde, sözcüklerin büyüştünü ve dilin matematiğini kavramalarında önemli bir araçtır. Şiir vasıtasıyla dilin gücünden yararlanabilen çocuk, yaratıcı düşüncesini de geliştirir (Gülyüz, 2002: 274).

Kosova Türk çocuk edebiyatı ağırlıklı olarak şiir oluşturur. Özellikle de serbest biçimde yazılmış şiirler geniş yer tutar. Ölçü, hece ve uyaklı şiirler yok denecek kadar azdır. Buna rağmen akıcıdır ve içinde müzik vardır. Kosova'daki çocuk şiirinin ilk önemli ismi Naim Şaban'dır. Şair çok genç yaşta ölmüş olmasına rağmen geride güzel şiirler

bırakmıştır. Hassas bir insan olan Şaban'ın şiirlerinin ilk özelliği lirizmdir. Düşler (1966), adlı kitabındaki şiirlerin bir kısmı çocuklarla ilgilidir.

Kosova Türk çocuk edebiyatının bir başka güçlü sesi Nusret Dişo Ülkü, Yugoslavya'daki ve Türkiye'deki edebi gelişmeleri iyi izleyerek, her iki ülke nazımının sanat özelliklerinden yararlanmış fakat bunları kendine özgü bir söyleyişe dönüştürür. Şiirlerinde kafiye ve serbest mısrayı kullanan şair, daha çok somut şiir örnekleriyle karşımıza çıkar. Mısralarına mizah ve söyleyiş güzelliği katan Ülkü, gereksiz didaktizmden kaçınmıştır.

Nimetullah Hafız, genellikle çocuklar için şiir yazan edebiyatçılardandır. Kosova Türk çocuk edebiyatına getirdiği yeniliklerle ön plana çıkan şairin "Günaydın" adlı şiir kitabı ile edebiyata getirdiği yenilikleri somutlaştırmaktadır.

Kosova Türk şiirinin en üretken şairlerinden biri olan Hasan Mercan ise, hemen her türde çok sayıda kitap yazmıştır. Şiirlerinin tipik özelliği ise duygu ve coşkunun ön planda tutulmasıdır. Şiirleri bir gözlemin veya düşüncenin ürünü olan İskender Muzbeğ, "Kaynak" adlı çocuk şiirleri kitabında daha çok ailede, okulda ve hayatta çocuğun oluşumu üzerinde durmuştur. Çocuk şiirinde mizahi anlatımı hikayelerindeki kadar başarılı kullanabilen A. Rifat Yeşeren, bu ustalığını "Ne Olmak İsterim Ne Olmak İstemem" adlı çocuk şiirleri kitabında da göstermiştir.

Çocuklarla ilgili şiirler yazan başka şairler de vardır; somut şiir tarzını bu konudaki örneklerde de sürdüren Sebahattin Sezair (1948), konuca ayrı bir çerçevede soylu şiirler geliştiren Altay Suroy (1949), pürüzsüz Türkçesiyle çocuk dünyasına şiir yağmurları yağdıran Zeynel Beksaç (1950), gençliklerine karşın onların dünyalarını dile getiren Osman Baymak (1954), Raif Kırkul (1964) Kosova'daki Türk çocuk şiiri mozayikliğini zenginleştirmeye devam ediyorlar (İsen, Kireççi, 2008: 46).

4.3.2.2. Kosova'da Türk Çocuk Hikayesi

Çocuk edebiyatının temel türlerinden birini de hikaye oluşturur (Oğuzkan, 1987:214,215). Çocuklar için yazılan hikayelerde yer alan tasvirler yalın ve kesin olmalı, bu örneklerde benzetme ve mecazi anlatımlara ölçülü bir şekilde yer verilmelidir. Yine bu örneklerde, cümleler kısa, cümle düzeni doğal ve seçilen kelimeler sade olmalıdır. Hikayelerin konusu yaşama sevinci, aile sevgisi, tabiat yurt ve millet sevgisi, güzellik

duygusu gibi olumlu duygu ve davranışları kazandırıcı, geliştirici ve pekiştirici nitelik taşımaktadır. Çocuk hikayesinde karşımıza çıkan yalın dil, açık ve sade anlatım, mümkün olduğunca soyut anlatımdan ve tasvirden kaçınma gibi özellikler Balkanlar'daki Türk çocuk hikayesinin zaten ilk göze çarpan özelliklerdir.

Kosova'daki çocuk hikayesinin ilk önemli ismi Süreyya Yusuf'tur (1923-1977). Kosova Türk edebiyatına teorik anlamda ciddi katkılar sağlayan Yusuf hikaye alanında da bölgede ilk örneklerin yazarıdır.

Bölge Türk çocuk hikayesinin bir diğer güçlü ismi olan Enver Baki (1943), bu alanda en çok eser veren hikayeci olarak karşımıza çıkar.

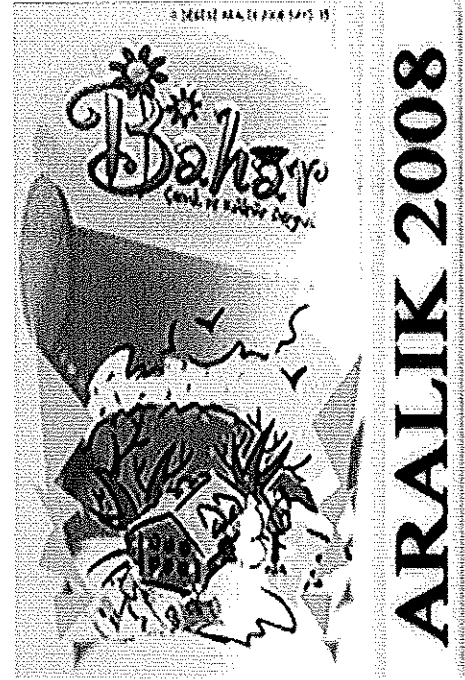
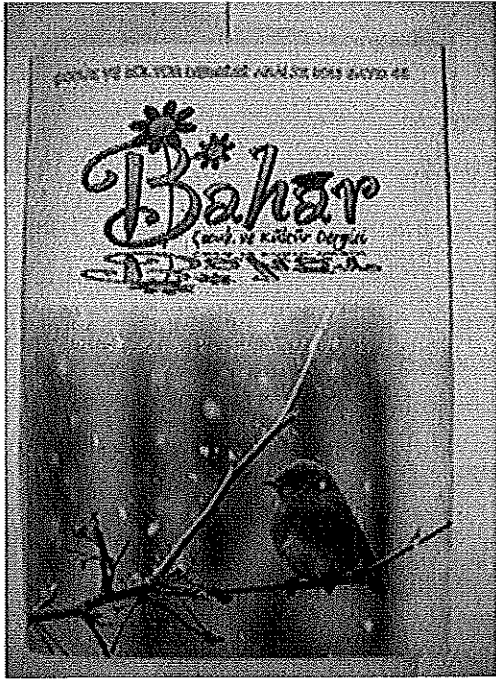
Hasan Mercan (1944), Kosova Türk şiirinde olduğu gibi hikayede de üretken bir yazardır. O, hemen her türde yazılmış sayısı kabarık kitapların sahibidir. Secaettin Koka (1945), şiir de yazmış olmakla birlikte daha çok hikayede yoğunlaştı. Bunların bir bölümü çocuklara adanmıştır. Ahmet İğciler (1945) İskender Muzbeğ (1947) ve Reşit Hanadan (1955) da bölgedeki diğer çocuk hikayesi yazarlarıdır.

4.3.2.3. Çocuklara Yönelik Hazırlanan Süreli Yayınlar

Kosovalı Türkler ulusal Türk kültürünü, folklorunu, gelenek ve göreneklerini yaşatmak, onları zenginleştirmek maksadıyla Türk kültür ve sanat dernekleri kurdular. 1969 yılının mayıs ayında Priştine'de "Tan" adında iki haftada bir çıkan toplum, siyasi ve kültür gazetesini yayımlamaya başladılar. Bir yıl sonra gazete haftada bir yayımlanmaya başladı ve aralıksız 24 Mart 1999 tarihine kadar yayımlandı. Tan Gazete Yayın Kurumu iki ayda bir "Çevren" Bilim, Toplum ve Kültür, "Kuş" Çocuk dergisini (1979) ve "Çığ" Sanat ve edebiyat dergisini yayımladı. Kosovalı Türk yazarların Türkçe yazılmış kitaplarını yayımladı.

1969 yılında Priştine'de Tan gazetesi yayımlanmaya başlamadan önce Kosova Türk yazarları yarattıkları edebi eserlerini Üsküp'te yayımlanan "Birlik" (1944) gazetesinde, "Sevinç" (1951) ve "Tomurcuk" (1953) çocuk dergilerinde ve "Sesler" Kültür ve sanat dergisinde ve bu dergilerin kitap yayımları olarak kitap yayımladılar.

Kosova'daki Türk çocuklarının ilgiyle takip ettiği ‘‘Bahar Çocuk ve Kùltür Dergisi’’ 2007 yılından beri ayda bir yayımlanmaya devam etmektedir. İçeriğiyle çocukları okumaya teşvik eden dergi, küçük okurları için bilgi ve eğlenceyi birlikte sunuyor (Recepoglu, 2002).

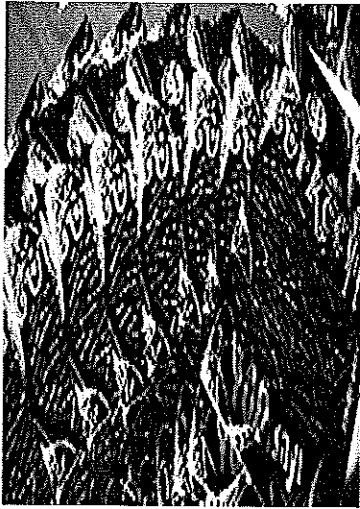

İsa Şulçevci'nin kurucusu olduğu Bahar Derneği çatısı altında yayımlanan ‘‘Bahar’’ dergisinin Aralık 2011 sayısında, engellilere saygı gösterilmesinin zorunluluğuna dikkat çekilen söyleşi, Türk kùltüründe çocuk oyunları kapsamında öykü ve şiirlerin yer aldığı derginin son sayısında yine bilim ve teknolojiden yeniliklere, bir öğrencinin başarı hikayesine ve masallara yer verilmiş.

1971 yılında adı sonradan Esin'e dönüşen Doğru Yol Dergisi'nin ilk yedi sayısını çıkaran Zeynel Beksaç, 1986 yılında aynı derneğin Filiz çocuk dergisini hazırladı. 1990 yılında da Tan'ın Çiğ Dergisi'ni Prizren'de çıkardı.

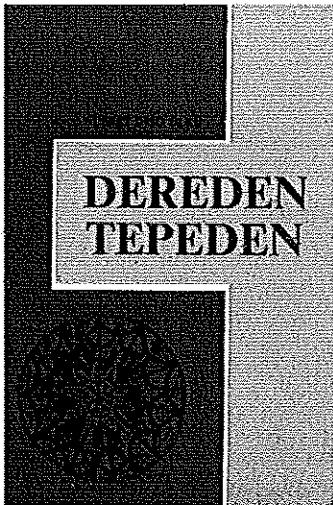
Yeni Dönem Kosova Türk Medyası Şirketi Danışma Kurulu üyesi olan Zeynel Beksaç, 1999 yılından bu yana “Türkçem” adı altında Kosova’da yayımlanan çocuk dergisini çıkarmıştır.

İlk sayısı Ocak 1999 tarihinde yayımlanan Türkçem dergisi Kosova’da gelişen Türk çocuk edebiyatına yeni bir boyut getirmeyi, ivme kazandırmayı amaçlıyor. “Balkanlar’da Anadil Zevkini Beraber Yaşatalım” sloganıyla 12. yılında yayın hayatını sürdüren “Türkçem” Dergisi’nin yeni Ocak sayısı zengin bir içerikle okurlarıyla buluştu. Kosova’da sıkıntılı dönemlerden geçen Türkçe yayın basının camiası içerisinde kendi imkanlarıyla ayakta durmaya çalışan “Türkçem” Dergisi, zor koşullara rağmen Türkçeyi yaşatmaya ve çocukların dünyasını aynı kararlılıkla renklendirmeye devam ediyor (Recepoglu, 2002).

Nusret Dişo Ülkü, daha öğrencilik yıllarında edebiyata yakın ilgi göstermiş, yazdığı ilk şiirler çocuk dergilerinde yayımlanmıştır. 1963 yılında yayımlanan ilk şiir kitabı "Çocuklarla Ağaçlar" ("Koço Ratsüv" Yayın Şirketi, Üsküp) çocuklar için yazdığı şiirlerden oluşmaktadır. "Çocukların Elleri" (çocuk şiirleri, "Detska Radost" Yayınları, Üsküp 1965), "Dereden Tepeden" (çocuk şiirleri, "Birlik" Yayınları, Üsküp 1981; önce Makedonca çevirisi yayımlanan bu kitap daha sonra Sırpça'ya çevrilmiş ve "Svastara" adı altında 1983 yılında Belgrad'ın "Grafos" Yayınevi tarafından yayımlanmıştır), "Tü-tü-tüü" (çocuk şiirleri, "Birlik" Yayınları, Üsküp 1985) şiir kitapları yayımlandı. Nusret Dişo Ülkü'nün bir de öykü kitabı vardır: "Kara İsmet" (çocuk öyküleri, "Birlik" Yayınları, Üsküp 1978; aynı kitap 1981 yılında İstanbul'da, "Koza" Yayınları tarafından "İsmet Kara" adıyla yayımlandı).

Nusret Dişo Ülkü değişik konularda yazdığı çocuk şiirlerini dört ayrı kitapta topladı, çocuk öykülerini ise "Kara ismet" (Sevinç Yayınları, Üsküp, 1976) topladı. Kitap 16

öyküden oluşuyor. “Çocuklar ağaçlar” (Koço Raşın yayınevi, Üsküp 1963) ozanın yayımlanan ilk kitabıdır. İki bölüme ayrılmış 26 şiirden oluşuyor. Yılçaglar, evdekiler, kuşçazlar, hayvanlar konu edilmiş şiirlerde. “Çocukların elleri” (Tomurcuk Yayınları, Üsküp 1965) kuşlar, evcil hayvanlar, salıncak, uçurtma, Ülker’in gelişmesi gibi konuları içeren 37 şiirden oluşuyor. “Dereden tepeden” (Birlik Yayınları, Üsküp 1981) okul, kitap, anne sevgisi, dersler, günler, aylar çiçekler, bayramlar konu edilmiş 44 şiirden oluşuyor. Zengin çocuk dünyası işleniyor (Recepoglu, 2002).

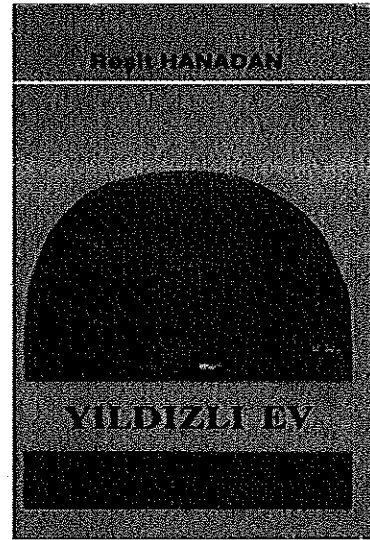

Zeynel Beksaç (Prizren 1952) “Sevincinin rengini arıyorsanız” (Birlik yayınları, Üsküp 1982), “Kavak uyur mu ?” (Birlik Yayınları, Üsküp 1987) ve “Önce sevgiye doğar güneş” (Tan yayınları, Priştine, 1995) şiir kitaplarını yayınladı. İlk kitap üç bölüme ayrılmış 52 şiirden oluşuyor. Konular baş kahraman Semra’ya atıfta geçiyor. İkinci kitapta 45 şiir iki bölüme ayrılmış. Hayvanları konu eden ilk bölümdeki şiirler “Güvercinim Güvercinim” başlığı altında toplanmış, iki bölümdeki şiirler kitabın adını veren “Kavak uyur mu?” başlığı altında toplanmış. “Önce sevgiye doğar güneş” 49 şiirden oluşmuş. Tümü hece vezin dışında yazılmış ama çoğunda uyak uygulaması vardır. Sevgiyi, oyunu, mutluluğu, düşüncüyü, erdemliği akıcı bir dille betimleyerek ele alıyor.

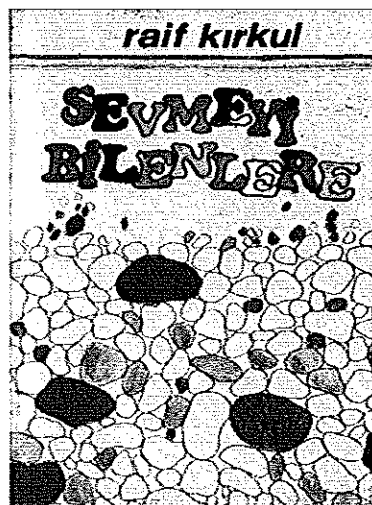
Altay Suroy RECEPOĞLU Prizren'de doğdu. İlk ve ortaokulu tamamladıktan sonra, doğduğu kentte liseden mezun oldu. Yüksek öğrenimine Priştine Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde devam etti. Üniversite öğrenciliği yıllarında "Tan" Gazetesi'nin yayımlanmaya başlaması üzerine gazeteciliğe başladı. Birçok ülkeyi gezdi ve yazdığı gezi yazılarıyla dikkati çekti. Bir süre sonra gazete yönetimiyle arasında beliren anlaşmazlık yüzünden "Tan"dan ayrıldı. Prizren'e döndü ve bir şirkette hukukçu olarak çalıştı. Prizren Belediye Mahkemesi'nde yargıçlık da yapmış olan Altay Suroy Recepoğlu bir süreden beri avukatlık yapmakla hayatını kazanmaktadır.

Genç yaşta edebiyata ilgi duyan Altay Suroy Recepoğlu 'nun ilk şiirleri "Birlik" Gazetesi ve "Sesler" Aylık Toplum Sanat Dergisi'nde yayımlanmıştır. "Köprü" (çocuk şiirleri, "Birlik" Yayınları, Üsküp-1984) çocukları ilgilendiren olay ve duyguları konu eden 38 şiirden oluşur. Şiirlerin başlıklarından anlaşıldığı gibi "Niçin Çalışıyoruz", "Boş Oturma", "Gecenin Arkadaşı Kim", "Kim Daha Sevdalı", "Atoma karşı başka bir atom bulmalıdır insan" şiirlerin eğitici özellikleri vardır. Çocuk hayallerini de dizelerinde işlemektedir. "Yıldızlı Ev" ise, (Tan Yayınları, Priştine "1989) Reşit Hanedan'ın (Mamuşa 1955) 10 öyküden oluşan kitabı.

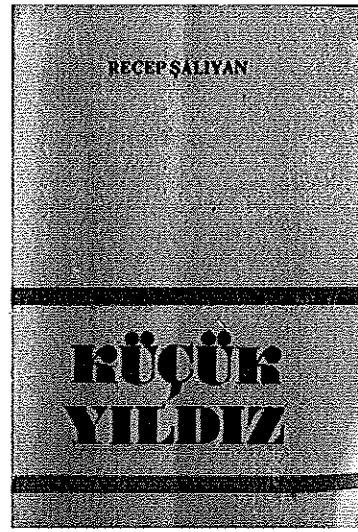
“Ne mi Olmak İsterim, Ne mi Olmak İstemem” (Tan yayınları , Priştine,1983) 46 şiir içeriyor. A.R. Yeşeren (Prizren 1951) Eşek, pire, öküz gibi hayvanları, okul, kağıt, sandalye, şişe, sofraya, araba, para gibi nesnelere, burun, el ayak gibi insan vücudunun kısımları, dağ, deniz, yol, masal, Nasrettin Hoca gibi konuları işleyip bunlar gibi neden olmak istemediğini veya neden onlar gibi olmak istediğini anlatıyor.

“Sevda Verin Çocuklara” (Tan Yayınları Priştine, 1989) Fikri Şişko'nun (Prizren, 1949) Eralp'ın, Semra'nın karşılaştıkları tuhafıklar konu edilmiş 40 şiirden oluşuyor (Recepoglu, 2002).

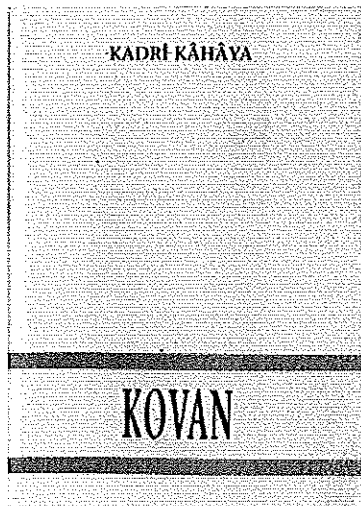
“Sevmeyi Bilenlere” (Tan yayımları, Priştine 1989) Raif Kırkul’un (Prizren 1964) 36 şiirden oluşmuş kitabı. Serbest dize ile yazılmış şiirlerin çoğu uyaklı.Okulda kullanılan araç ve gereçler konu edilmiş.

“Küçük Yıldız” (Tan yayımları, Priştine 1996), Recep Şalyan’ın (Prizren 1947) 46 şiirin bir araya geldiği ilk kitabı. Çocuk Yıldız kızın davranışları, şairin çocuklara yönelttiği öğüt ve hitabeleri serbest dizeli ve kimi uyaklı şiirlerden oluşuyor.

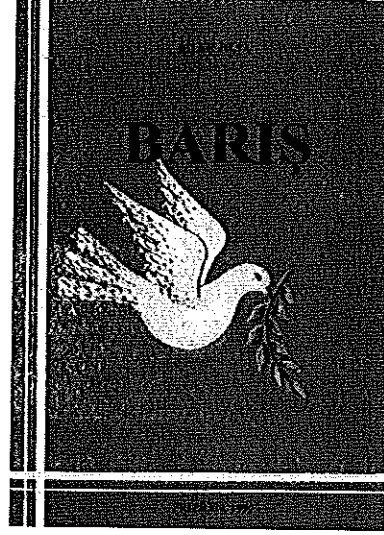
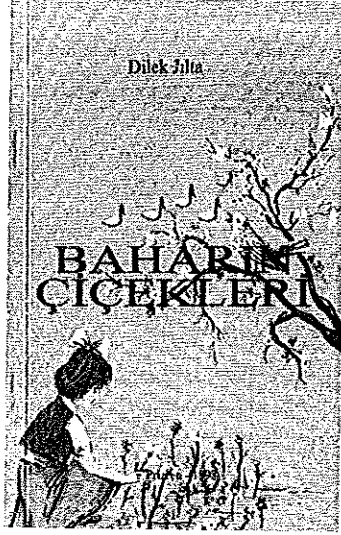

“Bilmeceli Şiirler” (Bay Yayınları, Prizren 1996) Osman Baymak’ın (Prizren 1954) serbest dizelerle oluşan ve geleneksel bilmece biçimine benzemeyen dört dizeden çok dizeli olan şiirler birer cisim’i, meyveyi, hayvanı mecazi bir şekilde betimliyor. Neye ait olduğu şiirin üst sağ tarafında yazılmış.

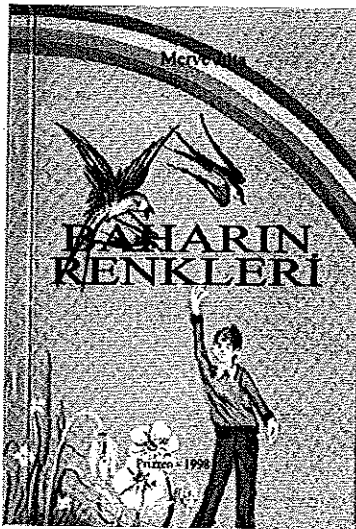
“İyi Kalpli Öğretmen” (Bay yayımları Prizren, 1997) Şükrü Mazrek’in (Mamauşa 1981) genellikle okul yaşantılarını konu eden 13 öyküden oluşuyor.

“Kovan” (Tan Yayınları Priştine 1997) Kadri Kâhâya’nın (Priştine 1937) 44 şiirden oluşuyor. Şiirlerin bir bölümü çocuklara adanmış ve çocukların algılayabileceği üslupte yazılmış. Diğerleri yetişkinlere özel olan şiirlerdir.

“Baharın Çiçekleri” (Kosova Türk Müziği Konservatuarı Derneği, Prizren 1998), doğanın yeniden şenlendiği bahara, kuşlara, evcil hayvanlara, kardeşine, öğretmene, yastığına sunduğu 31 şiirden oluşuyor. Dilek Jilta’nın (Prizren, 1987) ilk şiir kitabı olmasına rağmen Merve Jilta Baharın Renkleri kitabı ile birlikte edebi yaratıcılığının en dingin döneminde kitap yayımlayarak kulakları çınlatması umut kapılarını ardına kadar açtırmıştır. “Barış” (Kosova Türk Müziği Konservatuarı Derneği, Prizren 1999) 31 şiirden oluşmuş ikinci şiir kitabıdır. Anneye, Atatürk’e, gurbetteki ablasına, bahçeye ve oradaki çiçeklere, kardeşlerine, doğal olaylara yazılmış şiirlerden oluşuyor(Recepoglu, 2002).

“Baharın Renkleri” (Türk Müziği Konservatuarı Derneği, Prizren, 1998) ayrılıklara, hasretliğe, , kardeşlerine, mevsimlerin getirdiklerine, kentine, okuluna sunduğu 31 şiirden oluşuyor. Merve Jilta (Prizren 1986) edebî çalışmalar yapan en genç nesilden olmasına rağmen kitap yayımlama cesaretini bulmuş ve Kosova’da Türkçe edebi yaratıcılığının umutlarından olmuştur. “Sevgi” (Kosova Türk Müziği Konservatuarı Derneği, Prizren 1999) Merve Jilta’nın ikinci kitabıdır. Ablam, ağaçlar, arkadaşım, doğa güzellikleri, , mevsimler, doğal olaylar üzerinde yazılmış 32 şiirden oluşuyor. Kardeşi Dilek Jilta ile birlikte Kosova Türk çocuk edebiyatının karanlık döneme girmesini engelleyen genç yaratıcıdır(Recepoğlu, 2002).

4.3.4. Kosova Türk Çocuk Edebiyatı’nda Halk Edebiyatı’nın Yeri

1950’li yıllardan sonra Yugoslavya Türk yazınında özgün ve çeviri yoluyla kendi anadilinde birçok ürün ortaya konmuştur. Bu ürünlerde çeşitli toplumsal konuların yanında folklordan ve halk verilerinden yararlanılarak ortaya konulmuş çocuk edebiyatı ürünlerine de yer verilmiştir. Yeryüzünde kendi örf adet, gelenek ve görenekleriyle, folkloruyla iç içe yaşayan pek az devlet vardır ki bunlardan biri de çeşitli ulus ve halklara ait toplulukları çatısı altında toplayan, Yugoslavya’dır.

Bir toplumun yaşattığı, paylaştığı ve geliştirdiği gelenekler o toplumun kültürünü yansıtır. Bütün Türk dünyası içinde coğrafi farklılıklara karşın, duyma, düşünme ve bunları ifade etmede belirgin bir beraberlik vardır. Bu beraberlik yüzyıllar öncesine dayanan özdeki beraberliğin bir sonucudur. Anadolu dışındaki Türkler, Türk kültürünü, Türk kimliğini muhafaza etmekte, masallar, efsaneler, halk hikâyeleri, mâniler, ninniler, ağıtlar, atasözleri, bilmece ve türkülerde bütün canlılığı ile varlığını korumaktadırlar.

Türkler göçebe bir hayat yaşadıkları dönemlerde bile, çocuklarını halk edebiyatı ürünleri ile beslemişlerdir. Türk Kültür mirasının sahibi ve geleceğe taşıyıcısı olarak görülen çocuk için, Kosova Türk çocuk edebiyatı çatısı altında yapılan çalışmalar irdelendiğinde, çocuk edebiyatı ürünlerinin tümünde halk edebiyatının etkisinden söz edilebilir.

Aynı soydan insanların kendi kültürünün öz değerlerinden bir şey kaybetmeksizin geliştirmesinin ve varlığını korumasının önemi büyüktür. Atasözlerinin en önemli özelliklerinden birisi uzun hayat tecrübelerini ve insanların özleşmiş görüşlerini

yansıtılmalarıdır. Atasözleri de Türk halk kültürü ürünlerinin önemli özelliklerini taşır. Türklerin geleneklerinde yerleşmiş bir atasözü anlayışı vardır. Türkiye’de olduğu gibi, Kosova Türk çocuk edebiyatında da yazılı ve sözlü edebiyat ürünlerinde, özellikle de öğüt ve ders veren eserlerde atasözleri sıklıkla yer almıştır.

Türk halkının folklorik zenginliklerinden, kahramanlıklarından ve hayatının birçok unsurlarından bahseden destanlarda da çocuğa büyük önem verilmiştir. Özellikle Türk kimliğini coşkuyla yaşatılmasına katkısı olan kahramanlık destanları çocuklar tarafından da ilgi görmektedir.

Kosova Türk çocuk edebiyatında, halk edebiyatının bir başka unsurlarından tekerlemelere de, karmaşık düşünceler beklenmedik hayal oyunları, basit ve ilkel söyleyiş biçimleri, mantık dışı oluşan uyaklı ses oyunları nedeniyle çocuk oyunları ve masallarda sıkça baş vurulmuştur.

Türk halkı olarak tekerleme yönünden oldukça zengin bir görünüme sahip olduğumuz bilinmektedir. Masal tekerlemeleri bütünüyle kelime oyunlarından, bir biriyle pek ilgisi olmayan ama dinleyicinin ilgisini masala çekmek için bir araya getirilmiş sözlerden meydana gelir. Olayın anlatıldığı masal tekerlemeden sonra başlanır. Bütün Türk dünyasında var olan masallarda üç çeşit tekerleme bulunur. Bunlar; masal başı tekerlemesi, masal içi tekerlemeleri ve dua niteliğinde masal sonu tekerlemeleridir.

Türk masallarında sıkça kullanılan ‘‘Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken...’’ masal başı tekerlenmesine Kosova Türk çocuk edebiyatı masallarında bazı değişikliklerle yer verildiğini görüyoruz. Aynı tür tekerlemenin Kosova’daki kullanımı ise; ‘‘Dünyada sen ve ben yogiçen, yeryüzündeki otlar bitişirçen, derelerde süt akarçen, o zamanlarda bir...’’ şeklindedir.

Anadolu’da, Balkanlarda özellikle Batı Trakya’da Türklerin meydana getirdiği kültür birikimi kısmen değişerek ama özünden bir şey yitirmeden varlığını koruduğu bilmeceelerde de belirgin biçimde kanıtlanmaktadır. Bu korunma yüzyıllar ötesine dayanan özdeki beraberliğin bir sonucudur. Atalarımız bilmeceyi bir eğlence ve zekâ unsuru olarak bilmek fiilinden türetmişlerdir. Bilmeceyi çoğunun ölçülü ve kafiyeli oluşu ise halkımızda şiir zevkinin küçük yaşta kazanılmasına neden olmuştur. Bilmece sözü yerine mesel, metal gibi sözcükler de kullanılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ÖNERİLER VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, bulgu ve yorumlara dayalı olarak elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlara dair önerileri ve tartışmaya yer verilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Balkanlar, coğrafi ve beşeri özellikleri bakımından sürekli değişim ve hareketliliğin yaşandığı sosyal ve siyasi olayların büyük sesler getirdiği bir yer olma özelliği taşımaktadır. Edebiyatın ana malzemesi ve onu işleyen unsurun “insan” olması sebebiyle nerede olursa olsun yaşanan tüm sosyal gelişmeler edebiyatı da doğrudan etkilemiştir. Bu sebeple, Balkanlar’da gelişen Türk edebiyatının her yönüyle incelenmesi gerekmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara bağlı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Osmanlı’nın Balkanlar’dan çekilmesinden sonra Türk kültürü ve Türk dilinin etkisi azalmış, yabancı dil, kültür ve edebiyatlarının etkisi artmıştır. Bu nedenle yeni coğrafyalarda yeniden yapılanan Türk edebiyatını ayrı ayrı ele alıp incelemek daha uygun olacaktır. Balkanlar’da özellikle Osmanlı Devleti zamanında ve sonrasında gelişen edebiyatın, Türk edebiyatının ana kollarından biri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türk edebiyatındaki yenilikleri tetikleyen akımlar, edebiyatçılar ve olaylar incelendiğinde Balkan coğrafyasının bu alanda etkili olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde Balkanlar’daki Türk edebiyatının zirvede olduğu görülürken, bu toprakların elden çıkması sonucunda tüm edebi çalışmalar bir anda kesilmiştir. Siyasi ve sosyal yapı Balkan ülkelerinde genel olarak bir duraklama yaratmış olsa da edebiyat çalışmalarının ülke bazında farklı iniş çıkışlarının olduğu bilinmektedir. Bu farklılıkların değerlendirilmesi sonucunda edebi çalışmaların en aktif olduğu ülkelerin başında Makedonya ile birlikte Kosova’nın yer aldığı görülüyor.

2. 17 Şubat 2008’de bağımsızlığını elde ederek özgürlüğüne kavuşan Kosova’da başta Arnavutlar, Türkler ve Sırpolar olmak üzere altı etnik grup yaşamaktadır. Bu sebepten bayraklarında altı yıldız vardır ve bu anlamlı bir jest olarak görülmektedir. Umulan bunun bir jest olarak kalmamasıdır. Türkler, bağımsızlığın ilanından sonra kendilerini daha rahat ve özgür hissetmeye başlamalarına rağmen ilerleyen tarihlerde Arnavutların tutum ve

davranışları, Türkler'in gelecekteki durumunu belirleyecektir. Türkler'in nüfusun yüzde 90'ını oluşturan Arnavutlar'la ilişkileri iyi olmasına karşın, bağımsızlıkla birlikte dengenin Arnavut tarafına kayması ile Türkler'in asimilasyona uğrama tehlikesinde olduğu sonucu çıkıyor.

3. Balkanlar'da Türk hakimiyetinin sona ermesinin ardından kültürel mirasın sürdürülmesi ve Türk kimliğinin varlık mücadelesi, kültür ve sanat faaliyetlerinde etkisini göstermiştir. Türklerin Balkanlar'daki var olma mücadelesinde en önemli etken, ortak his ve duyguları sürdürecektir olan dildir. Türkçe'nin Balkanlar'da yaşatılabilmesi adına atılabilecek en önemli adım ise edebiyatın özellikle de çocuk edebiyatının önemi hakkında bir bilinç yaratmaktır.

4. Bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın bağımsızlıkla birlikte Türkler'e görünürde bazı haklar tanımış olsa da, gerçek incelendiğinde Kosova'da sadece Sırp ve Arnavut kimliğinin öne çıkarılmak istendiği görülüyor. Yıllardır süren Türk kimliğini Balkan topraklarından asimile etme fikri karşısında, her alanda olduğu gibi edebiyatta da bir bilinç yaratılmalıdır. Günümüzde Türkçe'nin Kosova'daki durumuna bakılacak olursa, Türkçe sanki yüzyıllar boyunca bu bölgede hakim olan dil değil de, yerel ağızlarda kullanılan etkisiz bir dil hüviyetine büründürülmeye çalışılmaktadır.

5. Kosova Türk çocuk edebiyatına bakıldığında bu alanda çalışmalarını sürdüren topluluğun genelde aynı niteliği taşıdığı ve hep aynı isimler etrafında şekillendiği görülmektedir.

6. Kosova'da özellikle de Türk çocuk edebiyatı alanında eser veren isimleri incelediğimizde, edebiyatçı kimliklerinin dışında öğrenci, öğretmen, sosyolog, antropolog, doktor, işletmecî, müşavir, v.b. meslek sahiplerinin de, Türk kimliğini korumak adına edebi çalışmalar yapmaya gayret ettikleri gözlemlenmiştir. Türk edebiyatı içerisinde daha üretken bir konumda olma zorunluluğunu da getirmektedir.

7. Kosova Türk çocuk edebiyatı çatısı altındaki eserler ele alınacak olursa, duraklama döneminin ardından yeniden doğrulamaya çalışan küçük bir gurubun dışında, öncekilerin üzerine yeni yaklaşımlar, yaratıcı fikir ve eserler ilave edenlerin gereken çizgide olmadıkları görülmektedir. İncelenen eserlerde "aynılık" dikkat çekicidir. Bu noktada Kosova Türk edebiyatında eleştiri unsurunun göz ardı edildiği sonucu çıkmaktadır. Durgunluk döneminin ardından Kosova Türk edebiyatçılarının ve bu alana gönül veren

kişilerin çalışma şevklerini kırmamak adına el değdirilmeyen edebi eleştiri, bakılacak olursa özellikle de çocuk edebiyatı alanında fayda sağlamak yerine Kosova Türk edebiyatına zarar verir bir mahiyettedir.

8. Kosova çocuk edebiyatı alanında eserlerin türlere göre dağılımında yığılımların olması, türler arası bir denge olmadığının da göstergesidir. Elbette edebi türler için böyle bir dengenin kurulması zorunlu olmasa da, özellikle şiir türünde çok sayıda eser verilirken roman türünde yok denecek kadar az çalışmanın olması, çocuk edebiyatı alanındaki çalışmaların tabana yayılmasını engellemektedir. Kısacası çocuğa şiir türüyle kazandırılabilirler ile roman türü ile kazandırılabilirler aynı değildir. Kosova Türk çocuk edebiyatındaki türler arası bu dengesiz dağılım, edebiyatçıları hep aynı noktadan etki etme yanlışlığına düşürüyor.

5.2. Öneriler

1. Balkan coğrafyasında, Kosova'nın önemini farkında olan Sırlar, Arnavutlar ve Kosova üzerinde çeşitli emelleri olan diğer ülkeler buradaki Türk birliğinin güçlenmemesi amacıyla, Türkler'in siyasi, kültürel ve dil birliğini kaybetmesine sebep olacak girişimlerde bulunmakta ya da bu tür girişimlere kayıtsız kalmaktadırlar. Bu durumun sonuçları oldukça tehlikeli ve önemsenmesi gereken bir niteliktedir. Alınacak olan önlemlerin etkisi ve işlevselliği dikkatle seçilmelidir. Çalışmamızın konusunu oluşturan çocuk edebiyatının böyle bir olumsuzluk karşısında etkisiz görülerek küçümsenmemesi adına mevcut çalışma ve eserlerin yer aldığı kataloglar, veri kaynakları hazırlanmalıdır.

2. Balkanlar'da gelişen Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Makedonya'nın edebiyat konusunda Kosova'ya karşı sergilediği yaklaşım göz ardı edilmemelidir. Makedonya'nın paylaşımcı ve yardımsever tavrını iyi değerlendirerek, paylaşımların ve ilişkilerin her iki ülke için de daha yararlı bir hâle getirilmesi düşünülmelidir.

3. Kosova'da Türk Edebiyatı ve Türkoloji alanında nitelikli akademisyenlerin çalışmalarını destekleme konusunda Türkiye'nin de gerekli müdahalelerde bulunması bu alandaki ihtiyaçların karşılanmasına bilim alanında da destek olacaktır.

4. Kosova Türk edebiyatının bir başka gereksinimi ise kaynakların ulaşılabilir hale getirilmesidir. Özellikle Türk kütüphanelerinde yapılacak düzenleme ve kaynakların bakımı ve temini önemli bir husustur. Ayrıca yazılı ve görsel kaynakların dışında bilgi aktarımı konusunda, yapılacak bilimsel çalışmaların sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi

için Kosova'daki akademisyen ve edebiyatçılarla, Türkiye'de bu alanda çalışma yapan kişiler arasında bir iletişim ağı oluşturulmalıdır. Günümüzde Balkanlar ile ilgili bilgi alışverişlerinin ve tartışmaların yapıldığı kongre ve sempozyumlar bu iletişim ağı için bir fırsat yaratıyor olsa da, yeterlilik düzeyi açısından bir başlangıç adımı olarak nitelendirilebilir. Bunun için teknolojiden de yararlanarak elektronik künye ve kaynak aktarımı yapılabilecek bir sistemin, hem Türkiye'de hem de Türkiye ile Balkan ülkeleri arasında daha aktif bir şekilde kullanılabilmesini sağlayacak girişimlerin hızlandırılması gerekir.

5. Kosova Türk çocuk edebiyatında özellikle şiir türündeki yığılmanın ortadan kaldırılması için diğer türlerde eserler verilmesi doğrultusunda teşviklerin yapılması gerekir. Yerel ve ulusal mahiyette düzenlenecek yarışmalar bu teşvikler için bir başlangıç olabilir.

6. Balkanlar'da gelişen Türk edebiyatı çatısı altında araştırma ve çalışmalar yapan akademisyen, yazar ve edebiyatçılar, edebiyatta özgünlüğe ulaşabilmek için edebi eleştiriye de yar vermelidir.

7. Kosova Türk edebiyatı alanında atılan adımların kalıcı olabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi için mevcut edebi otoritelerin dışında kendini göstermeye çalışan genç edebiyatçılara da imkanlar sunulmalı ve yaptıkları çalışmalar desteklenmelidir.

5.3. Tartışma

Kosova örneği ele alınırken en fazla göze çarpan; Türkçe'nin kullanımı ve resmi dil olarak kalması adına verilen mücadelelerdir. Bağımsız Kosova'da Türkçe konusunda eskiye göre birçok iyileştirmelerin yapılmış olmasına rağmen, resmi dil olma konusunda istenilen sonuç henüz alınamamıştır. Dil bilincine sahip olan Kosovalı Türk edebiyatçılar, bu durumun yarattığı olumsuzluğu, edebiyat alanındaki çalışmalarını ile ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. İnsan topluluklarının bir arada yaşaması, birlikte hareket edebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için değerler önemlidir. Ortak milli, maddi ve manevi değerleri benimsemiş olmak, olay ve olgular karşısında aynı derecede duyarlılık ve hassasiyet gösterebilmek, ancak ortak geçmişe sahip ve gelecekte de birliktelik inancı olan toplulukların kabiliyetidir. İnsan ilişkilerinde ve birlikte hareket edebilmede önemli olan değerlerin oluşmasında, devamlılığını sağlayabilmesinde ve kazandırılmasında ise edebiyatın etkili bir unsur olduğu biliniyor. Özellikle dil bilincinin ve kültürel değerlerin

kazandırılması adına Kosova Türk edebiyatının, çocuk edebiyatı alanında yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Çünkü dil bilincini yitirmiş ortak his ve duygulardan kopmuş bireyler yetişmesini engellemek için çocuk edebiyatının gücünden yararlanmak doğru bir seçimdir.

Kosova'da Türk Edebiyatı çatısı altında yapılan çalışmalara bakıldığında Türklerin yaşadığı diğer Balkan ülkelerinde de olduğu gibi verilen emeğin, edebiyata ilgili bu aydın neslin zorla değil, gönüllü olarak yetiştirilmesine önemli katkı sağladığı görülür. Ancak yapılan çalışmaların sürdürülebilmesi ve istenilen etkinin yaratılabilmesi için Balkanlar'da ve dolayısıyla Kosova'da edebiyat alanındaki çalışmaların artık gönüllükten öteye götürülmesi gerekir. Bunun için resmi kuruluşlara bağlı yapılan etkinliklerin yanında Türkiye'nin de desteğiyle özel girişimlerin de yapılması şarttır.

Buldukları toprakları Türk kültür dokusuyla korumaya çalışan Kosova Türkleri çocuklarının Türk kültürünün birer parçası olarak kalabilmesi adına Türkiye'nin de desteğiyle yenilik ve gelişmelere açık durumdadır. Çağdaş Kosova Türk edebiyatı çocuk edebiyatı ürünleri ile temelden sağlam bir yapılaşma eğilimi içerisindeyken gönüllü, edebiyatçı, yayıncı, akademisyen ve Türkiye'de bu alanın gelişmesine katkısı olabilecek her yetkilinin ilgi ve emeğine muhtaçtır.

Uluslararası ilişkilerde gerçekçilik ilkesini göz ardı etmeyen Atatürk'ün de işaret ettiği gibi Türkiye dışındaki Türklerin öncelikle dil ve kültür sorunları ile ilgilenerken Türk varlığını yaşatabilmeleri için, buldukları yerlerde insan hak ve hürriyetlerinden faydalanmalarına yönelik dış politikaların uygulanması şarttır. Bu durum Türkiye dışındaki tüm Türklerin hakkı olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğinin şekillenmesi ve güvenliği açısından da öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akyol, Hayati. *Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006.
- Artun, Erman. “*Balkan Türk Edebiyatlarına Genel Bir Bakış*”, BAY Dergisi, Sayı:84, Prizen, 2002, s. 3-7.
- Aydın Ali, “*Asimilasyon ve Eğitim*” Yeni Toplum Dergisi, Aralık Ocak, sayı: 22, s.50, (1974)
- Baş, Numan. “*Kosova Sorununun Ortaya Çıkışı ve Balkanlar Üzerine Etkisi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Isparta 2009, s.29.
- Baymak, Osman. *Süreyya Yusuf - Yaşamı, Sanatı, Yapıtlar*), Tan Yayınları, Priştine 1987, s. 27.
- Bolay, Süleyman Hayri. *Aşkın Değerler Buhranı. Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (s.55–69)*, İstanbul, 2007.
- Bozkurt, Giray Saynur. “*Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar*” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, X/2 (Kıs 2010), s.51-95.
- Brina, Elsev. *Çağdaş Kosova Türk Edebiyatı'nda İskender Muzbeg ve Eserleri Üzerine Bir Çalışma*, Yük. Lis. Tezi, Ankara, 2006.
- Castellan, Georges. *Balkanların Tarihi* (Çev. Ayşegül Yaraman- Başbuğu), Milliyet Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Cinciciç, Slavolyub. *Kosova Türk Halkı Yazını*, “Birlik Gazetesi”, Üsküp, 1953,s. 13.
- Çelik, Bilgin. “*Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*”, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2008.
- Çığ. *Yugoslavya Türk Yazarlar Derneği Başkanı İskender Muzbeg ile Söyleşi*, "Derneğimizin Kuruluş Aman, Yeni Kurulan Derneklerle Birlikte Türk Benliğinin

- Korunmasıdır", Çığ Kültür Yazın Sanat Dergisi, Prizren, İlkbahar 1995, sayı 15, s. 42-43.
- Çulha, İbrahim. "Kosova'da Türk Toplumunun Tarihsel Gelişimi ve Sorunlar", Yük.Lis. Tezi, İstanbul, 2008.
- Dikmensoy, A.Kadir. *Balkanlardaki Türk Varlığı ve Türkiye'nin Balkanlar'da İzlemesi Gereken Politikalara*, HAK Tezi, İstanbul, 2002.
- Durant, Will. *Medeniyetin Temelleri*, Çev:Nejat Muallimoğlu, İstanbul,1978.
- Dzindjiç Slavoljub – Tanaskoviç Darko, *Poezija Turske, Narodnosti u Jugoslaviji, Stremljsenga Dergisi, Prištine, yıl,17.sayı.2, s.221-230, 1976.*
- Embel, Ersin. "Hegemonya ve Meşruiyet Kavramları Çerçevesinde Amerikan Müdahaleciliği: Kore ve Kosova Örnekleri", Yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Ankara Üniversitesi, s. 143, 2004.
- Emiroğlu, Hüseyin. "Kosova'nın Statüsü Sorunu ve Çözüm Olasılıkları ", *Global Dergisi*, yıl 2, sayı 8, Türmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Başak Matbaacılık, Ankara, Sonbahar 2006.
- Engüllü, Suat. "Balkan Savaşlarından Sonra Makedonya'da Türkler", Asam Yayınevi, Ankara 1996.
- Eren, Halit, *Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplulukları ve Göç Olgusu*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, Eren Yayınları, İstanbul, 1993.
- Eroğlu, Olgun. *Eğitimde Araştırma Yöntemleri: İzleme Araştırmaları*, Ankara, 2006.
- Geçgel, Hulusi; Havise Çakmak Güleş. *Çocuk Edebiyatı*, Kök Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Güleryüz, Hasan. *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002.
- Günçiçeği, Bayram İbrahim. "Sevinç" Yayınları, Üsküp, 1969,41 sayfa.
- Gürel, Nazlı Rana. "Balkanlar'da Türk Çocuk Edebiyatı", Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı (104-105), Ankara, Ağustos-Eylül 2005.
- Gürel Z., Temizyürek F., Sahbaz N. K. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Öncü Basımevi.

- Hafız, Nimetullah. “*Yugoslavya’da Yayınlanan Kitapların Bibliyografyası*”, Sesler Dergisi, sayı.180, Üsküp, 1983.
- Hafız, Nimetullah. Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Kosova Üniversitesi Priştine Felsefe Fakültesi Yayını, Priştine, 1985, s.263.
- Hafız, Nimetullah. Yugoslavya’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi, 3 Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları 1026, Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi, Ankara, 1989.
- Hafız, Nimetullah. Yugoslavya’da Çağdaş Türk Edebiyatı Antolojisi, 3. Cilt, 1989, s. 6-28.
- Hanadan, Reşit. Yıldızlı Ev, Tan Yayınevi, Priştine, 1989, s.94.
- Hanadan, Reşit. Sel, Tan Yayınevi, Priştine, 1987, s. 307.
- Harp Akademileri, *Balkan Harbinden Günümüzde Bakış*, HAK Yayını, İstanbul, 1995.
- Harp Akademileri, *Balkanlar’ın Dünü-Bugünü-Yarını*, Harp Akademileri (HAK) Basımevi, İstanbul, 1993.
- Hogg, M. A. ve Abrams, D. Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes. London ve New York: Routledge, 1988.
- İnalçık, Halil. “*Türkler ve Balkanlar*”, Bal-Tam Türklük Bilgisi, sayı:3, Prizen, 2005.
- İnbaşı, Mehmet. “*Tarihsel Perspektif: Türklerin Balkanlara Yerleşmesi*”, Balkan Türkleri, Balkanlarda Türk Varlığı, Derleyen: Erhan Türbedar, ASAM Yayınları, Ankara, 2003, s.1-17.
- İsen, Mustafa. *Çağdaş Prizen Şairleri , Ötelerden Bir Ses* , Ankara, 1997, s.15
- İsen, Reyhan; İsen, Ayşe; Esra Kireççi. “*Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri*”, Varlık Yayınları, İstanbul, 2008.
- İsen, Mustafa. “*Varayım Gideyim Urumeli’ne Türk Edebiyatı’nın Balkan Boyutu*”, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009.
- İsen, Mustafa. Tubâ Işımsu Durmuş, “*Balkanlar’da Türk Çocuk Hikayeleri*”, Varlık Yayınları, İstanbul, 2002.
- İsen, Mustafa. “*Osmanlı Kültür coğrafyasına Bakış*”, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğleri, İstanbul, C.I, s. 14.
- İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, s. 219-220, 2002.

- İsmail, A. Çavuşev. *“Bulgaristan Türklerinin Çocuk Şiirleri”*, 2. Uluslar Arası Kıbrıs ve Balkanlardaki Türk Edebiyatı sempozyumu Bildirileri, İzmir, 1999, s.159-178.
- Kaplan, Mehmet, Kültür ve Medeniyeti Meydana Getiren Unsurlar, Türk Kültür ve Medeniyeti, 1,1976,68.
- Karasar, Niyazi. Bilimsel Araştırma Yöntemi- Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Nobel Yayın, Ankara, 1999.
- Karatay, H. Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi. (5), 3, s.463-477, 2007.
- Karatay, Osman. *“Kosova Kanlı Ova”*, İz Yay., s.92, İstanbul, 1998.
- Kavcar, Cahit. Eğitim ve Edebiyat, Engin Yayınları, Ankara, 1999.
- Kaya, Fahri. *Çağdaş Makedon Şairleri Antolojisi*, Ankara,1993.
- Kaya İ., Güven. *Yugoslavya’da Türk Halkı Edebiyatı*, s.7, İstanbul, 1993.
- Keskin, Y. Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması. Yayımlanmamış doktora Tezi. (İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü), 2008.
- Koka, Şecaettin. Sıradan Adamlar, Birlik Yayınları, Üsküp, 1983, s.76.
- Koro, Bedrettin. *“Kosova’da Türkçe Eğitimin Gelişimi”*, Sofra Dergisi, Prizren 1998.
- Koro, Bedrettin. *“Osmanlı İmparatorluğunda Akıncılar ve Mihaloğlu Gazi Ali Bey”*, Prizenli Suzi’nin 500. Yılı, Türk Yazarları Derneği, kitap 2, s.39, Prizren, 2000.
- Kutlu, Sacit. Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Manadan, Reşit. Çağdaş Edebiyatımızın Jübile Yılı, "Tan" Gazetesi, Priştine, 6 Mayıs 1995, s. 5.
- Mazrek, Nuh. Kanlı Şevde, Tan Yayınevi, Priştine, 1989.
- Mazrek, Nuh. Rüstem Hükümet, Tan Yayınevi, Priştine, 1991, s.54.
- Mercan, Hasan. Yelli Şiirler, Koço Ratsin Yayınevi, Üsküp, 1963, s.43.

- Mercan, Hasan. Kaygılı Kuşak, Tan Gazetesi, Priştine, 15 Şubat 1992, s. 8.
- Mercan, Hasan. Yelli Şiirler, Koço Ratsin Yayınevi, Üsküp, 1963, s.43.
- Meriç, Cemil. Kültürden İrfana, İstanbul, İnsan Yayınları,1986.
- Muzbeg, İskender; Sadık Mısırlı; Arif Bozacı. Çağdaş Kosova Türk Şiiri Antolojisi, Yedinstvo Yayınları, Priştine, 1974.
- Muzbeg, İskender. “*Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri*”, Asam Yayınevi, Ankara, 2003.
- Nasrattinoğlu İrfan, Ünver. “*Yugoslavya Türkleri ve Sorunları*”, Erciyes Üniversitesi Yayınevi, s.22, Kayseri 1992.
- Oğuz, M.Öcal. Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği Millî Folklor, Yıl 21, Say: 82, 2009.
- Oğuzkan, Ferhan. *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001
- Omari, Luan. “*The Constitutional Changes and The Autonomy of Kosova*”, The Truth on Kosova, Encyclopedia Publishing House, Tirana, 1993, s.288.
- Özşafak, Zeki. *Türkiye'nin Balkanlara Yönelik Politikasına İlişkin Esaslar*, HAK Yayınları, İstanbul, 2001.
- Öztürk, Mustafa. “*Osmanlı Devleti'nden Günümüze Balkanlar*”, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, 22-23 Ekim 2003, İstanbul, s.173.
- Pleh, Rizvo. *Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Gelişmelerin Balkanlar Bölgesi ve Bosna-Hersek'in Güvenlik ve İstikrarına Etkileri*, HAK Tezi, İstanbul, 2002.
- Recepoğlu ,Altay Suroy. “*Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek*” T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Recepoğlu, Altay Suroy. “*Kosova'da Türkçe veya Kimlik Mücadelesi*”, Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren, 2004.
- Recepoğlu, Altay Suroy. “*Kosova'da Türk Olmak*”, Özel Yayın, Prizren, 2006.

- Recepoğlu, Altay Suroy. “Kosova’da Türkçe Yayımlanmış Çocuk Edebiyatı Eserleri”, BAY Dergisi, Sayı:82, Prizen, 2002, s.12-15.
- Recepoğlu, Altay Suroy. “Kosova’nın Önemli Bir Unsuru Türkler’”, BAY Dergisi, Sayı: 87, Prizen, 2003, s. 20-22.
- Sağlam, Feyyaz. *Ortak Türk Edebiyatı Açısından Yunanistan Türklerinin Konumu, Önemi ve Problemleri Üzerine Düşünceleri*, Yunanistan Türkleri Edebiyatı Üzerine İncelemeler, s.1-5, İzmir, 1996.
- Seline, Durmuş. “Niçin Annem Halamı Sevmiyor” Piyesi Prizren Sahnesinde, "Birlik" Gazetesi, Üsküp, 28 Şubat 1952, s. 8.
- Sever, Sedat. *Çocuk ve Edebiyat*, Tudem Yayınları, Kasım 2008.
- Sipahioğlu, Bahtiyar. “Kosova’nın Dünü, Bugünü ve Yarını”, Evlad-ı Fatihan Aylık Kültür ve Haber Dergisi- Sayı:41, Bursa 2002, s.5-9.
- Sipahioğlu, Bahtiyar. “Kosova’da Secim ve Sonuçları”, Balkanların Son Kalesi Mamuşa Bursa, 2007, s.223.
- Şimşek, Halil. *Türk – Bulgar İlişkileri ve Göç*, HAK Yayını, 1999.
- Tavukçuoğlu, C. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Proje Hazırlama, Değerlendirme Kılavuzu*, Ankara: Kara Harp Okulu Basım Evi 2002.
- Türbedar, Erhan. “*Tarihte Değişen Siyasi ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri*”, Balkan Türkleri, ASAM Yayınları, Ankara 2003.
- Türkeş, Mustafa. “*Türkiye’nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim*”, Avrasya Dosyası, ASAM Yayınları, Ankara, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 278
- Tunalıgil, Cemil. “*Yugoslavya’da (Kosova’da) Türk Dilinde Öğretim-Eğitim ve Sorunları (1951-1997)*”, Besinci Türk Devlet ve Toplulukları, Dostluk, Kardeşlik ve İşbirliği Kurultayı, 11-13 Nisan 1997, İstanbul, Konuşma, Bildiri, Tutanak ve Karar Metinleri, Ankara 1998, s.21.
- Tajfel, H. "Social psychology of intergroup relations". *Annual Review of Psychology*, 1982, s.39.

Topçuoğlu, Hamide. Genel Sosyoloji Ders Notları(Çoğaltma), A.Ü.DTCF; Felsefe Bölümü,1976.

Yalçın, Alemdar ve Aytas, Gıyasettin (2005), Çocuk Edebiyatı, (3. baskı), Ankara: Akçağ Yayınları, 286 s.

Yazıcı, Kubilay. Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış. Türklük Bilimi Araştırmaları, 19, 499-522. 2006.

Yeşil, R. ve Aydın, D. Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. TSA / Yıl: 11, 2, 65-8, 2007.

Yiğit, Ali. "*Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası*", TİSAV Yayınları, Elazığ, 2000. s.151-152.

Yusuf, Süreyya. Ali Ağa, Tan Yayınevi, Priştine, 1974, 62 sayfa.